memorii | jurnale

Nicolae S. Șucu

VIAȚA ȘI AVENTURILE UNUI CIOBAN ROMÂN ÎN BULGARIA

ÎN VREMURI DE RĂZBOI 1908–1918

Ediție de Daniel Cain

HUMANITAS

Nicolae S. Șucu (29 mai 1886 – 26 aprilie 1967) se naște într-o familie de țărani din satul Mățău, de lângă Câmpulung-Muscel. Este unul dintre cei 13 copii ai lui Spirea Șucu și ai Stancăi Bălălău. Mânat de spiritul de aventură încă de la o vârstă fragedă, își abandonează familia și școala, pentru a se face cioban. După ce străbate Muntenia și Dobrogea, lucrând ca sezonier, ajunge în Bulgaria, unde se va stabili în cele din urmă. În actele oficiale din Bulgaria apare sub numele de Nikolai Kostadinov Spirov, născut la 29 mai 1893. În timpul unei vizite la părinți este înrolat în armata română, de unde dezertează. Luptă, în uniformă bulgară, atât în ambele războaie balcanice, cât și în Primul Război Mondial. În 1910 se căsătorește cu Katina Koleva Kostadinova (1891–1962); împreună au cinci copii. Mezinul, Konstantin, subofițer de artilerie, cade pe front, în martie 1945, în luptele cu germanii de pe râul Drava (la granița dintre Ungaria și Croația). Cei doi băieți rămași în viață au locuit în satul părinților lor, numele lor apărând pe lista fondatorilor cooperativei agricole de producție din Vratarite (județul Dobrici).

Daniel Cain (n. 1972) este cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. A studiat la București și la Sofia; este doctor în istorie cu o teză despre relațiile diplomatice româno–bulgare la începutul secolului XX. Cadru didactic asociat la Universitatea din București, unde ține un curs de istorie a Balcanilor (secolele XIX–XXI); secretar al părții române în Comisia Mixtă de Istorie româno-bulgară. Autor și editor al unor volume și studii despre realitățile din spațiul sud-est european de la începutul secolului trecut.

Nicolae S. Șucu

VIAȚA ȘI AVENTURILE UNUI CIOBAN ROMÂN ÎN BULGARIA ÎN VREMURI DE RĂZBOI

1908–1918

Text stabilit de
Cristina Jelescu

Ediție îngrijită,
studiu introductiv,
cronologie și note de
DANIEL CAIN

HUMANITAS
BUCUREȘTI

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

Redactarea și macheta: Radu Gârmacea
Coperta: Ioana Nedelcu
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group

© HUMANITAS, 2017, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Șucu, Nicolae S.
Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria
în vremuri de război, 1908–1918 / Nicolae S. Șucu;
îngrijitor de ed., studiu introductiv, note, cronologie:
Daniel Cain. – București: Humanitas, 2017
ISBN 978-973-50-5422-9
I. Cain, Daniel (ed. șt.)
II. Jelescu, Cristina (ed.)
94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

CUPRINS

Studiu introductiv 7
Repere cronologice 53
Notă asupra ediției 57

Anii de școală 63
Pornit cu oile 67
Cioban la munte 72
Printre hoți de cai 75
Văduva de la Brăila 81
Peste Dunărea înghețată 83
Cu lupii prin Bărăgan 91
Dezertor din armată 96
Prin Bulgaria după un rost 102
Cioban în Bulgaria 104
Soția din Kapudji Mahle 110
La părinți și la arest 113
Primul Război Balcanic 115
Al Doilea Război Balcanic 121
Amnistia. Înapoi la regiment 126
Mobilizat pe frontul din Macedonia 129
Condamnat la moarte 131
Măcelul de la Turtucaia 139
Ocupația bulgară în Dobrogea 147

La intendență în Constanța 151
Moaștele Sfântului Dimitrie 155
Din nou acasă, la părinți 159
Soarta omenirii la popotă 161
Cade frontul bulgar 167
Sfârșit de lume la Constanța 171
Demobilizarea. Acasă, în Bulgaria 176
Soarta românilor din Bulgaria 180
O poveste cu tâlc 183
Din nou despre soarta românilor din Bulgaria 189
Ultima zi a unui condamnat la moarte 193
O lume care nu mai știe de ea 208
Epilog 211

Dosar iconografic 213

ÎN CĂUTAREA UNUI FIU RĂTĂCIT

Studiu introductiv de Daniel Cain

1916, sfârșitul lunii octombrie, Egipt. Tihna personalului de la Consulatul român din Alexandria este tulburată de o solicitare inedită din partea autorităților militare britanice. Trebuie luat un interogatoriu „numitului Constantin Nicolae, care se pretinde originar din România, și care se află actualmente deținut ca prizonier de război bulgar în campamentul de la Sidi-Bishr de lângă Alexandria. Dânsul a fost făcut prizonier la Doiran (Macedonia) de trupele engleze. Autoritățile militare britanice din Egipt ar dori acum să afle dacă în adevăr sus-numitul este supus român și în caz de ar fi pus în libertate ce s-ar putea face cu dânsul, dat fiind că costul repatrierei sale ar fi destul de urcat și de altfel foarte anevoioasă în momentele de față". Ce să caute un român, soldat bulgar, tocmai în țara piramidelor? Ne lămurește interogatoriul pe care i-l ia agentul consular român:

„Mă numesc Constantin Nicolae (și nu Costa Nicolai, precum m-au numit bulgarii și înregistrat cu acest nume), sunt de 28 ani, neînsurat, fără tată, fără mamă; părinții mei fiind decedați și înmormântați în Rocșoreni (județul Mehedinți); am doi frați: Vasile, 28 ani (geamăn cu mine) și Dumitru, de 15 ani, precum și trei surori, de nume: Paraschiva, Ioana și Anica. [...]

Fratele meu Vasile (geamăn cu mine) nu a făcut armata, fiind scutit, dar eu am tras sorțu în toamna anului 1909[1] și am fost repartizat, în lipsă, ca soldat (infanteria), la regimentul I T. Severin[2], dar nu m-am prezentat, și, fiind ascuns pe la diferite orașe din România, cred că am fost considerat ca dezertor sau nesupus.

În 1913 m-a găsit un jandarm rural în Brăila și am fost trimis din Brăila, prin CFR, la Strehaia și de acolo cu jandarm la satul meu, dar mi-a dat drumu la Primărie, unde am promis că voi face armata, dar nu am făcut-o, și am plecat în mai 1913 cu biletul de identitate al fratelui meu Vasile prin gara Strehaia la Brăila, unde am sosit seara, dormind la poliție; a doua zi am găsit de lucru la Dumitru Popiu, care avea o băcănie (într-o casă cu nr. 33, cu un etaj pe deasupra) într-o uliță (nu-mi aduc aminte numele ei) principală, lungă, pe care trecea tramvaiul din Lacu-Sărat. Am stat la acest stăpân ca servitor (25 lei pe lună și mâncare) 6 luni, de acolo am luat slujbă la un bulgar tot din Brăila (de nume Dumitru Vărsătoreanu) ca păzitor de cai, lângă grădina de zarzavaturi care o avea în arendă de la Primăria Brăila; am slujit la acest stăpân un an și apoi am plecat din Brăila cu un alt servitor (bulgar), Gheorghe de nume, de la același stăpân, cu trenu la Giurgiu, și de acolo la Rusciuc.[3]

Pașaport nu am avut, dar am avut biletul de identitate de la Primăria Rocșoreni din mai 1913 pe numele fratelui meu Vasile. Cu acest bilet de identitate am trecut la Rusciuc, unde nu m-a întrebat de nici un act, căci prietinu meu (bulgarul), Gheorghe de nume, și originar din satul Leskoveț

1. Potrivit legislației de atunci, chemarea recruților sub arme se făcea anual, în prima zi a lunii noiembrie.

2. Regimentul 1 Mehedinți nr. 17 „Știrbey Vodă", cu reședința la Turnu Severin.

3. Ruse.

(județul Tîrnova) a dat jandarmului din Rusciuc 10 lei bacșiș pentru a nu cere pașaport sau bilet de graniță. Din Rusciuc am plecat a doua zi cu prietinul meu Gheorghe spre Tîrnova[1] (cu trenu), din Tîrnova (unde am schimbat numai gara sau trenu) m-am dus la Sișstov[2] singur, căci Gheorghe a plecat din Tîrnova la satul său natal Leskoveț.

În Sișstov m-am băgat la niște pescari (la baltă) ca păzitor și acolo am stat aproape un an la acest pescar – Petre Peltecof – și aici în timpul mobilizării al armatei bulgare am fost înrolat ca soldat cu sila și ținut închis în poliție aproape o lună și apoi m-au îmbrăcat (în Sișstov) și trimis cu Polcu nr. 33[3] la front la Doiran.[4] Aici eram repartizat la săpatul tranșeelor și în august 12 ori 13 a.c. am fugit noaptea din Polc și m-am predat la englezi la Doiran, de unde am fost trimis aici prin Salonic."

A durat mai bine de o lună până când această adresă a Consulatului din Alexandria a putut ajunge la cunoștința ministrului de externe, refugiat la Iași, alături de celelalte autorități ale statului român. Cât timp o parte din țară se afla sub controlul inamicului, era greu de verificat veridicitatea informațiilor oferite de acest prizonier aflat în custodia trupelor engleze. S-a putut constata doar faptul că numele său nu figura pe listele de recrutare ale regimentului său.[5] Nu vom ști probabil niciodată care a fost soarta acestui

1. Veliko Tîrnovo.
2. Svișstov.
3. Garnizoana Regimentului 33 infanterie se afla la Svișstov.
4. Localitate aflată la granița de astăzi dintre Republica Macedonia și Grecia, unde în timpul Primului Război Mondial s-a aflat linia frontului dintre Puterile Centrale și Antantă.
5. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Problema 46, vol. 3, nepaginat.

dezertor român, cu atât mai mult cu cât nu știa nici să scrie, nici să citească. Aceasta este una dintre multele povești nerostite ale celor simpli prinși sub vremuri. Știm, de exemplu, că atașatul nostru militar la Constantinopol semnala, în ianuarie 1911, faptul că în Egipt se aflau „mulți dezertori și nesupuși din armata română", care doreau să se întoarcă în țară.[1]

Am fi tentați să credem că ar putea fi vorba doar de un episod pasager, de o curiozitate a sorții. Un manuscris păstrat în Biblioteca Academiei Române (provenit din arhiva Nicolae Iorga) ne spune însă altceva. Mai mult, ne poate zdruncina, într-o anumită măsură, siguranța cu care privim niște evenimente istorice pe care am fost obișnuiți, prin lecturi și prin ce am învățat în școală, să le percepem în mult mai puține nuanțe.

Autorul acestui manuscris, pe care-l publicăm acum pentru prima oară, este un țăran român care a împărtășit, până la un punct, destinul prizonierului din Alexandria. Este greu de înțeles de ce a fost ignorată această sursă istoriografică, unică în felul ei. Ceea ce ne-a atras atenția în decembrie 2015, în timpul unei documentări la Secția manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, a fost arealul geografic și, mai ales, perioada, ambele menționate în titlul manuscrisului: *Viața unui român din Bulgaria. Între ani[i] 1908–1918*. Ne așteptam ca aceste însemnări să fi aparținut unui funcționar mai puțin cunoscut al statului român (medic, profesor sau inginer), ajuns prin Bulgaria. De aici și nedumerirea noastră în momentul în care, din primele rânduri, am văzut că autorul este un cioban din zona Muscelului. Ce ar fi putut să aibă în comun acesta cu societatea bulgară, mai ales într-o

1. AMAE, Problema 46, vol. 2, nepaginat.

perioadă extrem de tensionată? Pe parcursul lecturii, decepția inițială s-a risipit rapid, fiind înlocuită de un sentiment de stupefacție: chiar a fost autorul martor al evenimentelor pe care le relata, sau aveam de-a face doar cu plăsmuirile unei persoane cu multă imaginație?

Am pornit, în documentarea noastră, de la un nume de persoană și un nume de localitate: Nicolae S. Șucu, din Mățău, de lângă Câmpulung-Muscel. Iar personajul era cât se poate de real, amintirea sa fiind încă vie în satul său de baștină. Așa am aflat de existența unor rude care l-au cunoscut în ultima parte a vieții. Mai mult, am avut și norocul ca una dintre rudele sale, arhivistul Ion I. Șucu, să fie coautorul unei monografii extrem de documentate a localității.[1] Informațiile obținute ne-au permis să ne îndreptăm eforturile de documentare în Bulgaria. Mai întâi, în localitatea unde s-a stabilit autorul, numită azi Vratarite, din județul Dobrici. Din păcate, nimeni dintre urmașii săi nu mai locuiește în acest sat depopulat[2] din fostul Cadrilater. Singura persoană din familie care a mai ținut, în timp, legătura cu rudele din România s-a stins în urmă cu câțiva ani. În plus, atunci când am ajuns acolo tocmai se prăpădise ultimul bătrân din sat, așa că nu am mai putut găsi pe nimeni care să-l fi cunoscut personal pe ciobanul muscelean. Am fost nevoiți să ne mulțumim cu informațiile seci păstrate în registrele primăriei din localitate. Nu ne mai rămânea decât să documentăm evenimentele menționate de autor, în arhivele militare de la Veliko Tîrnovo. Pe baza informațiilor găsite aici am reușit să probăm veridicitatea multora dintre

1. Ion I. Șucu, Ion N. Popescu, Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Litera, București, 1976, 324 pp.

2. Potrivit datelor oficiale, populația acestui sat a scăzut de la 715 locuitori în 1934 la doar 52 de locuitori în 2011.

faptele relatate în manuscrisul de la Biblioteca Academiei Române.

Ce l-a îndemnat pe autor să-și aștearnă viața pe hârtie? Cu siguranță, soarta sa neobișnuită. O altă explicație ar fi nevoia de a-și justifica comportamentul din timpul Primului Război Mondial. Nu în ultimul rând, poate fi și o măsură de precauție pe care să și-o fi luat-o, dată fiind nesiguranța vremurilor în care trăia, într-o regiune de frontieră. Deloc întâmplător, odată stabilit în Bulgaria își schimbă nu doar numele, ci și vârsta. Mai mult, atunci când își așterne memoriile pe hârtie autorul are grijă să înlăture orice informație care ar fi putut duce la identificarea sa în noua existență. Dovadă că destinul său ulterior este diferit de ceea ce am putea intui citind ultimele rânduri ale caietului.

Scrise mărunt și îngrijit, cele 65 de pagini ale manuscrisului ne scot dintr-o anumită stare de confort în privința comportamentului soldatului „nostru" în vreme de război. Avem aici în vedere nu doar tema neplăcută a dezertărilor din armată, ci și un subiect extrem de sensibil: violența asupra populației civile. Manuscrisul poate fi și o mărturie a faptului că identitatea națională de astăzi nu este rodul doar al celor de același neam și limbă cu noi.

Deși este un cioban cu doar patru clase, Nicolae Șucu știe să povestească – și are și ce povesti. Memoriile sale se citesc ca un scenariu de western, în care suspansul punctează fiecare secvență. Vedem cu ochii săi Bărăganul, bălțile Ialomiței și Dunării, și mai ales Dobrogea, ținuturi de frontieră, cu locuitori puțini, cutreierate de haite de lupi și păscute de turme imense, unde oamenii își păzesc avutul și viața bizuindu-se nu atât pe legile statului, cât pe bâta ciobănească, pe cuțit și revolver. Am fi tentați, datorită francheței unora dintre amintirile sale, să punem multe dintre cele

povestite pe seama moralității discutabile a autorului. Fire aventuroasă, disimulativă, însă cu simț de conservare, se lasă sedus de atracția unui trai ușor. Dar apoi vin anii războaielor, mai întâi cele balcanice, urmate de conflagrația mondială. Nicolae Șucu stă sub arme mai bine de cinci ani și ia parte la multe dintre marile bătălii care vor desena harta Balcanilor. Este martor nemijlocit al schimbării frontierelor, al mișcărilor de populație și al atrocităților care sunt locul comun al istoriei uneia dintre cele mai frământate regiuni a continentului. Cu toate calitățile sale personale – e, fără îndoială, un om care se poate descurca în orice situație –, faptul că reușește să supraviețuiască epocii este, până la urmă, miraculos. Citindu-i povestea vieții, ne putem da seama că miraculoasă a fost, de fapt, supraviețuirea tuturor anonimilor prinși asemenea lui în vâltoarea acestei istorii.

Avutul, sau patria? Aceasta pare a fi dilema care îl macină. De unde să știe ei că averea asta e a unui român? se întreabă eroul nostru într-un moment tensionat, de volatilitate a granițelor, terorizat de ideea că cineva ar putea să-i „nimicească toată averea mișcătoare, ce brumă agonisisem și eu într-atâta șir de ani". Frământările sale sunt o confirmare a reticenței noastre de a pune un semn de egalitate între percepția modernă asupra patriotismului și cea a oamenilor care au trăit în urmă cu un secol. Neputând fi retrăită, realitatea unor vremuri apuse trebuie înțeleasă prin ochii și percepția acelor contemporani.

Nicolae Șucu aparține unei generații care a cunoscut experiența războiului. Deceniul asupra căruia își focalizează atenția în memoriile sale este extrem de sângeros. În ceea ce-l privește, luptă, după cum am spus, în uniformă străină în nu mai puțin de trei războaie, în timp ce doi dintre frații săi se prăpădesc, în 1917, pe frontul din Moldova (numele lor e scris în piatra monumentului care comemorează eroii

din comuna Mătău căzuți în Marele Război – 58 la număr!). Este o epocă în care diplomația europeană devine tot mai militarizată, ceea ce-i încurajează pe liderii politici să-și asume riscuri tot mai mari, să alimenteze cursa înarmărilor și să familiarizeze opinia publică cu posibilitatea unui conflict armat. În plan regional, competitivitatea dintre tinerele state naționale devine acerbă, fiecare fiind preocupat de realizarea propriilor aspirații teritoriale. Nu este vorba doar de extindere teritorială, ci și de modelarea noilor ținuturi în ton cu așteptările unui stat național. Stăpânind o provincie, acesta va tinde să-și formeze acolo, în timp, o majoritate etnică.

Un astfel de exemplu este Dobrogea, ținut recuperat după secole de stăpânire otomană. Prin poziția sa geografică, acest teritoriu putea fi transformat cu ușurință atât într-o zonă pustie, cât și într-un ținut roditor. „Știu că Dobrogea a fost un drum", afirmă Nicolae Iorga, *„și drumul este al cui trece*. Și nu numai că este al cui trece, dar în drum nu rămâne nimeni"[1]. Așa se face că, în lunga sa istorie, Dobrogea a fost populată, depopulată și iarăși populată. Inițial, diversitatea etnică și religioasă a regiunii, starea sa de înapoiere culturală și economică nu stârnesc prea mult entuziasm în rândul autorităților de la București. Contextul în care a fost trasată granița româno–bulgară în vara anului 1878 explică această realitate. Trauma răpirii sudului Basarabiei de către aliații ruși este profundă și nu poate fi uitată prin acceptarea, la schimb, a ținutului dintre Dunăre și Mare. „Dobrogea era, în mintea oamenilor de pe atunci, o țară blestemată cu care Europa ne-a năpăstuit dându-ne-o, și pe care totuși noi nu o puteam refuza, pentru că, în definitiv, nu

1. *Desbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea ordinară 1908–1909, nr. 10/11 decembrie 1908, p. 39.

puteam pierde Basarabia fără a primi nimic în schimb."[1] Părere întărită și de impresiile etnografului Teodor T. Burada, unul dintre primii călători în noul ținut românesc: „Aruncând o privire generală asupra acestei provincii, care este în starea cea mai de decadență în ceea ce privește agricultura, comerțul și industria, și asupra locuitorilor ei, care sunt cea mai mare parte tătari, turci și alte națiuni, lipsiți de cea mai mică cultură intelectuală, ne întrebăm dacă vom ajunge vreodată să facem din această provincie o țară curat românească"[2]. De partea cealaltă, respingerea de către marile puteri a proiectului Bulgariei Mari provoacă o traumă la fel de profundă în sânul societății bulgare. Deși considerată leagăn al statalității bulgare[3], Dobrogea nu va ajunge, până în ajunul războaielor balcanice, decât episodic în atenția opiniei publice de la Sofia. În tot acest timp, nedobândirea Macedoniei și Traciei face ca aproape întreaga energie a societății bulgare să fie canalizată spre aceste provincii otomane, cu o importantă populație creștină.

Zonă periferică, slab populată și teren propice pentru colonizări, Dobrogea capătă, în timp, un loc tot mai vizibil în cadrul discursului public din cele două state. Dreptul istoric și statistica vor fi pilonii noii identități a provinciei. Interesele superioare de stat și demnitatea națională „impun fortificarea prin număr, prin cultură, prin bogăție a elementului stăpânitor".[4] Când ne-a dat Dobrogea, declară premierul

1. Ioan N. Roman, *Dobrogea și drepturile politice ale locuitorilor ei*, Tipografia Ovidiu, Constanța, 1905, p. 23.

2. Teodor T. Burada, *O călătorie în Dobrogia*, Tipografia Națională, Iași, 1880, p. 15.

3. Milan G. Markoff, *Le sort politique de la Dobroudja après le Congres de Berlin. 1876–1916*, Imprimerie de la Cour Royale, Sofia, 1917, p. 41.

4. M. Vlădescu-Olt, *Constituția Dobrogei*, Tipografia Dor P. Cucu, București, 1908, p. 47.

Ion C. Brătianu la 1878, „Europa ne-a dat-o dintr-un interes european, fiindcă ne-a crezut că suntem o națiune nu numai bravă, ci și una din națiunile cele mai civilizatoare" din această parte a continentului. Prin urmare, nu avem voie să spunem că nu putem stăpâni acest ținut, „tocmai noi, ai căror strămoși au vărsat acolo șiroaie de sânge, căci Dobrogea a fost pământ roman și tocmai mai pe urmă a devenit câmp deschis tuturor invaziunilor care au năvălit din Asia".[1] Timp de trei decenii, Dobrogea va fi tratată ca o regiune inferioară din punct de vedere juridic, până în momentul în care va căpăta un aspect etnic predominant românesc. În tot acest răstimp, deși erau considerați cetățeni români prin lege, dobrogenii au fost privați de drepturi politice. Nu puteau să-și aleagă nici primari, nici să trimită deputați în parlamentul țării; destinele lor erau decise de cei de la București. În condițiile votului cenzitar, exista temerea că, prin acordarea acestor drepturi, ar putea fi favorizată acea populație bogată care nu era de etnie română. Iar o astfel de realitate era sinonimă atunci cu subminarea interesului național. Abia în primăvara lui 1909 șeful executivului de la București anunță că „putem avea siguranța că actualmente simțământul național este destul de dezvoltat dincolo de Dunăre, încât putem să chemăm populațiunea de acolo pentru ca să ia parte la viața noastră politică, dându-i dreptul de a-și trimite și ea reprezentanții ei în Parlamentul țării"[2].

Potrivit legislației adoptate în 1882, puteau fi împroprietăriți în Dobrogea doar cetățenii români, inclusiv etnicii

1. Ion C. Brătianu, *Acte și cuvântări*, IV, publicate de N. Georgescu-Tistu, Cartea Românească, București, 1932, pp. 105, 122.

2. George Fotino (ed.), *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu*, III, Cartea Românească, București, 1939, p. 105.

români din afara Vechiului Regat.[1] Prin vânzarea numeroaselor terenuri ale statului, se urmărea astfel ca noua provincie să fie populată cu români cât mai numeroși. Plini de iluzii și de speranțe în viitor, „un mare număr de români transilvăneni și basarabeni au pornit de la vetrele lor cu avutul și numeroasele lor turme de vite și s-au statornicit în cuprinsul Dobrogei". Au venit „și români din județele de-a stânga Dunării, împinși de a dobândi un petic de pământ, pe care împrejurările nu permiteau să-l dobândească în România veche"[2]. Sunt schimbate numele de localități, sunt construite numeroase biserici, școli și monumente, care să insufle loialitate față de statul român. Este o politică încununată de succes, din moment ce elitele politice românești consideră că au reușit să transforme un amestec de rase într-un popor.[3] Succesul acestei politici de colonizare este recunoscut și în spațiul public din Bulgaria, unde se vorbește chiar cu regret de lipsa unei capacități asemănătoare de asimilare a elementelor străine. Nu vor trece poate nici 25 de ani, se scrie la 1902, și din fosta Dobroge bulgărească nu va mai rămâne nici amintire.[4]

Partea de sud a acestei provincii, viitorul Cadrilater, va trece, la rândul său, printr-un proces de colonizare, dar de mai mică intensitate. Pe măsură ce musulmanii vor emigra,

1. Ioan N. Roman, *Studiu asupra proprietății rurale din Dobrogea*, Tipografia Ovidiu, Constanța, 1907, p. 250.

2. M. Vlădescu-Olt, *op. cit.*, pp. 87, 115.

3. Constantin Iordachi, „«The California of the Romanians»: Integration of Northern Dobrogea into Romania, 1878–1913", în Balázs Trencsenyi, Dragoș Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi, Zoltán Kántor (eds), *Nation-building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies*, Regio Books/Polirom, Budapest/Iași, 2001, pp. 121–152.

4. V. Boev, „Kolonizațiata v Dobrudja", *Spisanie na Bălgarskoto Ikonomicesko Drujestvo*, god. VI, kn. 10, 1902, p. 651.

vor sosi bulgari din diferite colțuri ale Peninsulei Balcanice, pentru a cumpăra pământ și a se stabili aici.[1] În preajma anului 1900, autoritățile bulgare înregistrează un val de imigrație, dinspre Rusia și România, stimulat de lipsa forței de muncă din acest ținut. Proprietarii din Dobrogea bulgărească ar fi avut mari greutăți dacă zona nu ar fi atras români, ruși și, de asemenea, etnici bulgari din ținuturile otomane, care și-au părăsit patria „din pricina unor necazuri", pentru a-și găsi un rost în zona de frontieră cu Vechiul Regat.[2] Mișcările de populație din acest spațiu sunt stimulate și de abundența pășunilor, ceea ce permite practicarea păstoritului transhumant. Dobrogea întrunește trei condiții importante necesare păstoritului de iarnă: o climă mai blândă decât în stânga Dunării, „pășuni din belșug pentru iernile golașe și [...] păduri suficiente pentru adăposturile din zilele cu ierni grele".[3]

Printre nou-sosiții în acest ținut de frontieră se află și cei care fug de brațul lung al legii. Dezertorii sunt o astfel de categorie. Este un fenomen care capătă amploare la începutul secolului trecut. Potrivit legislației românești, toți tinerii cu vârsta între 21 și 30 de ani (cu excepția supușilor străini) au obligativitatea satisfacerii serviciului militar. Durata acestuia este de șapte ani în activitate, din care o parte sub arme (trei ani în armata de uscat sau cinci ani la marină) și restul „în completare".[4] Cei scutiți sau excluși (din

1. St. Romansky, *Carte etnographique de la Nouvelle Dobroudja Roumaine*, Imprimerie de la Cour Royal, Sofia, 1915, p. 15.

2. P. Gabe, *Novite zaselvaniia v nașata Dobrudja*, Sofia, 1902, pp. 9, 24.

3. N. Dragomir, „Oierii mărgineni și transhumanta lor în Dobrogea de Sud", *Analele Dobrogei*, anul XIX, vol. II, Tiparul „Glasul Bucovinei", Cernăuți, 1938, p. 128.

4. *Almanahul național al României pe anul 1906*, București, 1905, p. 110.

considerente de natură penală) sunt supuși la plata unei taxe militare, timp de 12 ani, care poate ajunge până la 2.000 de lei anual.[1] Legislația prevede pedeapsa cu închisoarea atât pentru cei care fug de stagiul militar, cât și pentru cel care „va ascunde sau va lua în serviciul său pe un nesupus sau pe un dezertor"[2]. Codul justiției militare îi încadrează diferit pe nesupuși (cei care nu dau curs chemării la recrutare sau la unitate) și dezertori (cei care părăsesc unitatea în care își satisfac serviciul militar). Pedepsele sunt de 15 zile până la doi ani de închisoare, în funcție de gravitatea faptei. Dezertarea în străinătate se pedepsește, în timp de pace, cu închisoare de la șase luni până la doi ani. Aceeași infracțiune se pedepsește cu trei până la cinci ani dacă dezertarea s-a făcut în timp de război sau pe un teritoriu în stare de război. Dezertarea la inamic îl trimitea pe cel în culpă direct în fața plutonului de execuție.[3]

Care este cauza acestor dezertări? Informații interesante găsim în interogatoriile luate de către autoritățile militare bulgare unor dezertori români. Numai în perioada septembrie–decembrie 1914 au fost luate 65 de astfel de interogatorii. Cei mai mulți dintre dezertorii interogați au preferat să forțeze granița dobrogeană. Relele tratamente stau cel mai adesea la originea unui asemenea gest. Bătaia cruntă (în urma unei astfel de bătăi, soldatul Alexandru Petru Popescu își pierde 9 dinți) și înjurăturile sunt motivele cel mai des invocate pentru decizia de a dezerta. Alte cauze sunt

1. Emil A. Frunzescu, *Organizarea politică și administrativă a României*, Atelierele grafice Socec, București, 1909, pp. 445–446.

2. C. Hamangiu, *Codul general al României*, ediția a II-a, vol. II, *Legi uzuale (1856–1900)*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, f.a., pp. 328–329.

3. C. Hamangiu, *Codul general al României*, ediția a II-a, vol. I, *Codurile*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, f.a., pp. 1083–1085.

mâncarea proastă și corvezile. Mai sunt menționate refuzul de a accepta prelungirea stagiului militar și fuga de plata unor impozite. O categorie aparte o reprezintă cea a etnicilor bulgari din Dobrogea care refuză să poarte uniforma românească. Unul dintre aceștia este Kăncio Rusin Țekov, care a dezertat în 1912 și s-a înscris voluntar în armata bulgară în timpul războaielor balcanice. În 1914, considerând că beneficiază de amnistie, s-a întors în România. Aici a fost din nou recrutat, ceea ce l-a îndemnat să fugă iarăși în Bulgaria.[1] Mulți dintre etnicii bulgari din Dobrogea, recrutați de armata română și trimiși să lupte împotriva trupelor bulgare în toamna anului 1916, vor prefera să dezerteze de pe câmpul de luptă.[2] Așa se explică neîncrederea în combativitatea acestora, existând inclusiv cazuri de ofițeri români de origine bulgară care vor fi internați în primele luni ale războiului.[3]

Frecvența amnistiilor, termenele lor de prescriere și eforturile de popularizare a acestor măsuri sunt indicii care ne dau adevărata dimensiune a fenomenului dezertărilor de la începutul secolului trecut. Celebrarea a 25 de ani de la luarea Plevnei (1902), respectiv a 40 de ani de domnie a lui Carol I (1906) sunt ocazii ideale pentru a acorda amnistie generală tuturor dezertorilor și nesupușilor din armata română. Beneficiarul acestui act de clemență regală urma să fie „marele contingent al dezertorilor și nesupușilor [pe] care [...] îl formează acei care sunt refugiați în străinătate și mai ales

1. Arhivele Militare Bulgare (DVIA), fond 23, opis 2, dosar 230, ff. 204–299.

2. General R. Scărișoreanu, *Fragmente din războiul 1916–1918: Istorisiri documentate*, ediția a II-a, Tiparul Cavaleriei, București, 1934, p. 21.

3. Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (SANIC), Fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, Dosar 1101/1916, f. 1.

în Rusia". Pentru ca efectul acestui decret să nu fie anulat de lipsa de informație, reprezentanțelor diplomatice ale României în străinătate li se cere să facă o publicitate extinsă, în presa locală, acestei „măsuri atât de patriotice". Prin aceasta se urmărea ca beneficiarii amnistiei, ca și familiile lor, „să știe că este în interesul lor de a se folosi de dânsa în termenele fixate prin înaltul decret, cunoscându-se că, sub nici un pretext, aceste termene nu vor fi prelungite".[1] Urmează un nou decret de amnistie, emis de regele Carol I în aprilie 1910, a cărui valabilitate va fi prelungită până la 1 octombrie 1911. Aceleași reprezentanțe diplomatice ale României primesc instrucțiuni să suporte, fără restricții, costurile de repatriere a „acestor rătăciți, lipsiți de mijloace". Autoritățile de la București își asumă riscul ca unii dintre dezertorii recidiviști „să profite de astă dată de înlesnirile ce li se fac pentru întoarcerea lor în țară". Șefului diplomației românești i se transmite că „această măsură de clemență trebuie aplicată într-un spirit larg, deoarece nu se poate prevedea intențiunile frauduloase pe care le-ar avea unii dintre cei ce sunt chemați a se folosi" de prevederile amnistiei. Dezertorii români din Bulgaria care au refuzat să beneficieze de această amnistie se vor adresa, în toamna anului 1912, Legației de la Sofia spre a li se permite întoarcerea în țară. Imboldul acestei decizii pare a fi teama că vor fi înrolați în armata bulgară, în condițiile în care Primul Război Balcanic se apropia cu repeziciune. Prin urmare, o amnistie parțială este acordată dezertorilor aflați în Bulgaria, cu condiția să se prezinte până în mai 1913 la unitățile lor, pentru a-și satisface stagiul militar. În iunie 1913, o nouă amnistie este acordată dezertorilor români, care trebuiau să ajungă la centrele de recrutare până la sfârșitul anului. Modificările

1. AMAE, Problema 46, vol. 2, Dosar grațieri 1905–1909, nepaginat.

teritoriale survenite în urma implicării României în cel de-al Doilea Război Balcanic impun necesitatea unei noi amnistii. Un raport înaintat bătrânului suveran român de către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu aduce lămuririle necesare: „Mulți dintre concediații și rezerviștii armatei, fiind lipsiți de pământ în țară, au trecut în Bulgaria, de unde au cumpărat pământuri cu autorizarea guvernului bulgar și s-au stabilit acolo, fără a pierde calitatea de cetățeni români. Printre acești concediați și rezerviști, mulți erau nesupuși la viza livretelor, dezertori sau nesupuși la ordinele de chemare, care, în momentul când s-a decretat mobilizarea armatei noastre, n-au putut răspunde la ordinele de mobilizare, deoarece la acea epocă ei erau întrebuințați de armata bulgară [...]. Acestor oameni li s-a eliberat de către autoritățile bulgare câte un bilet prin care se stabilește luarea lor în armata bulgară, iar când s-au întors în comunele de reședință au găsit teritoriul ocupat de România, însă nimeni nu le-a spus despre Înaltul Decret de amnistie, spre a se folosi de el". Prin urmare, în mai 1914, Carol I emite un decret prin care sunt scoși de sub urmărirea legii toți cei care „în momentul în care s-a decretat mobilizarea armatei române n-au putut răspunde la ordinul de mobilizare, fiind întrebuințați de către armata bulgară" și care domiciliau în Cadrilater.

Venirea la tron a regelui Ferdinand este însoțită imediat de un nou decret de amnistiere, de care beneficiau cei care urmau a se prezenta, până la 3 octombrie 1915, la unitățile unde fuseseră recrutați, pentru clarificarea situației lor militare. Europa era deja cuprinsă de un război nimicitor, care avea să dea peste cap soarta multor dezertori români. Consulul român la Budapesta își înștiința superiorii că, încă din primele zile ale Marelui Război, „autoritățile ungurești au procedat la arestarea supușilor români, în cea mai

mare parte dezertori din armata română, stabiliți de ani de zile în comitatele învecinate cu țara noastră. [...] Ei au fost duși, împreună cu nevestele lor, în orașe depărtate și internați. Lipsiți de mijloace de trai, ei au fost puși la munca câmpului sau la lucrări de edilitate, dându-li-se – după afirmările lor unanime – drept orice plată hrana și culcușul, drept hrană pâine proastă și insuficientă, drept culcuș adăposturi mizerabile. După o lună-două de internare, unii dintre acești oameni, vreo 80, au putut scrie Consulatului General. [...] Deși era vorba de dezertori, am mijlocit, chiar înaintea amnistiei regale, pe lângă Ministerul ungar de Interne și am obținut liberarea celor câți mi-au scris. Mulți din ei, după timpul trăit în internarea ungurească, preferând închisoarea românească pentru dezertare sau nesupunere, s-au și prezentat la acest Consulat General, care le-a înlesnit întoarcerea în țară, în modul cel mai ieftin, adică recurgând la bunăvoința poliției pentru călătoria gratuită și dându-le lor în mână numai câte 2-4 coroane pentru mâncare. De la acordarea amnistiei punem în vederea celor care se prezintă că în țară nu-i mai așteaptă nici o pedeapsă și sperăm că cei mai mulți se vor fi întors. Totuși, continuăm a primi scrisori de la români internați și a mijloci în favoarea lor".[1]

Solicitări privind clemența regală vin și din ținuturile întinse ale Imperiului Rus. În februarie 1915, o petiție semnată de 21 de dezertori români stabiliți în regiunea Astrahan este înregistrată la secretariatul Palatului Regal. Tonul oficial al documentului indică, fără putință de tăgadă, că a fost redactat la sugestia personalului consular român din Rusia:

„Subsemnații, prea plecați servi, aparținând diferitelor elemente ale armatei, care într-un moment de rătăcire sufletească

1. AMAE, Problema 46, vol. 2, Dosar grațieri 1910–1914, nepaginat.

ne-am părăsit țara, trecând în Rusia, astăzi, aflând că scumpa noastră patrie se pregătește pentru realizarea marelui ideal național al reîntregirii neamului românesc, consumați de adâncă căință de fapta comisă, cu lacrimi în ochi, îngenunchem la picioarele Majestății Voastre, implorând iertare și permisiunea de a ne repatria, spre a putea fi la îndemână când scumpa noastră țară va avea nevoie de brațele fiilor săi. Întrucât nu ne este permis a părăsi locurile destinate pentru noi aici, implorăm mila Majestății Voastre de a ordona reprezentanților țării în Rusia ca aceștia să intervină la rândul lor pe lângă autoritățile rusești, pentru liberarea noastră la timp, înlesnindu-ni-se totodată și călătoria până la frontieră, spre a fi scutiți de mizeria călătoriei în etape, care face multe victime omenești".[1]

Spre comparație, iată cum sună o petiție a unui dezertor român fugit în Austria, redactată în vara anului 1913:

„Eu sunt un recrut din regimentul 14. Sunt plecat din serviciul militar din cauză că mi s-a părut foarte aspru cum m-a lucrat domnul căprar înainte cu ghionturile. Și eu, cu minte slabă, am fost nevoit ca să trec granița în Austria. Și acum auzând că țara [e] în primejdie și eu sunt silit ca să viu pentru a-mi ține jurământul pe care l-am depus înaintea lui Dumnezeu. Și eu trebuie să viu numaidecât ca să ajut, căci este țara mea, în care m-am născut și în care am trăit până [în] timpul [de] mai înainte. Și acum trebuie să și mor în ea, căci, cu toate că nu mi-am ținut făgăduința în timp de pace, dar acum să mi se aplice orice pedeapsă. Sunt gata pentru a o face, căci este vina mea, căci eu vin numai pentru dragostea pentru care o am pentru

1. AMAE, Problema 46, vol. 2, Dosar grațieri 1915–1919, nepaginat.

țară. Căci eu n-am tată, nici mamă, nici neamuri ca să vin să trăiesc cu ele...“[1]

Momentul intrării Vechiului Regat în Marele Război justifică un ultim decret de amnistie generală, emis la o săptămână după trecerea Carpaților. Pentru a beneficia de prevederile acestei măsuri, dezertorii aflați în țările europene aveau la dispoziție trei luni pentru a se prezenta la unitățile lor; termenul acordat celor de pe alte continente era de șase luni.[2]

Războiul mondial transformă Vechiul Regat, în perioada neutralității, într-un loc de refugiu pentru dezertorii altor state. La 10 octombrie 1915, pe teritoriul țării erau înregistrați 2.338 de dezertori sau pretinși dezertori (953 au sosit în cursul anului 1914, în timp ce în primele 10 luni ale lui 1915 s-au refugiat în Vechiul Regat alți 1.385).[3] În momentul intrării României în prima conflagrație mondială, statutul acestora va suferi, se înțelege, modificări dictate de noua situație. Astfel, dezertorii din țările inamice urmau să fie tratați ca prizonieri de război. „Din aceștia, cei de naționalitate română vor fi ținuți în depozitul de prizonieri, separați de ceilalți. Ei vor putea fi însumați, dacă Ministerul [de Război] aprobă, într-o eventuală legiune care s-ar forma exclusiv din români transilvăneni, bucovineni etc., sau să fie încorporați în armata română.“ În ceea ce-i privește pe „dezertorii țărilor amice“, aceștia urmau a fi eliberați din centrele de prizonieri, hotărându-li-se anumite localități unde să se stabilească spre a-și câștiga existența prin muncă. Aici erau puși sub supravegherea poliției, fiind avertizați că

1. AMAE, Problema 46, vol. 2, Dosar grațieri 1910–1914, nepaginat.
2. AMAE, Problema 46, vol. 2, Dosar grațieri 1915–1919, nepaginat.
3. Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise, Arhiva N. Docan, XVII, varia 3, nepaginat.

părăsirea localității atrage după sine extrădarea lor.[1] Stabilirea unui domiciliu forțat pentru dezertorii străini este o practică întâlnită și în vremuri de pace. Astfel, dezertorul venit din Bulgaria primește permis de ședere din partea autorităților române „atâta vreme cât va avea purtări bune și mijloace de trai și cu condițiunea ca locul său de ședere să nu fie nici un oraș limitrof cu Bulgaria sau în Dobrogea". Aceste măsuri erau valabile și în cazul dezertorilor bulgari de origine română: erau plasați la muncă într-un județ ales, unde erau puși sub supravegherea poliției locale. Fără autorizația prealabilă a Ministerului de Interne nu puteau părăsi „localitatea ce le-a fost fixată, [...] căci în caz contrar vor fi expulzați din țară".[2] De ce atâtea măsuri de precauție? Exista temerea că unii dintre aceștia ar fi putut compromite siguranța internă sau externă a țării, ar fi putut tulbura liniștea publică sau lua parte la mișcări care „au de obiect răsturnarea ordinii publice sau sociale în țară sau în străinătate".[3] Suspiciunea față de străinii stabiliți în Vechiul Regat crește exponențial în momentele de criză în relațiile cu vecinii.

Cazul populației alogene din Dobrogea și, mai ales, din Cadrilater este un bun exemplu pentru a ilustra cum au evoluat raporturile dintre statul român și supușii săi. Succesul politicii demografice și economice a autorităților române în Dobrogea a dat încredere cercurilor politice de la București. Prin urmare, decizia de a interveni militar în Bulgaria, în vara anului 1913, și de a se extinde teritorial în detrimentul acesteia a stârnit un entuziasm neașteptat. Este momen-

1. AMAE, fond 71/1914, E2, vol. 76, Dosar 95, f. 12.
2. Biroul Județean Ilfov al Arhivelor Naționale, fond Prefectura Ilfov, Dosar 21/1913, ff. 34, 64.
3. Emil A. Frunzescu, *op. cit.*, p. 953.

tul de glorie al domniei lui Carol I: România pozează într-o putere regională, a cărei armată a adus rapid pacea în Peninsula Balcanică. Se vorbește cu mândrie de rolul său de jandarm al Europei în Balcani și de misiunea sa civilizatoare în această parte de Europă, cunoscută în epocă drept Orient. Faptul că aparțineai unei națiuni puternice îți insufla încredere în viitor. S-a considerat că experiența administrativă acumulată timp de trei decenii în Dobrogea va fi îndestulătoare pentru a integra cu succes și Cadrilaterul, numit acum Dobrogea Nouă. Faptul că aici se găsea o importantă comunitate musulmană este considerat de bun augur, turcii fiind percepuți drept mult mai docili față de administrația românească decât populația bulgară din zonă. Acest optimism va fi spulberat în scurt timp. Prezența administrației românești în Cadrilater va declanșa o spirală a violențelor, care își vor lăsa stigmatul asupra populației locale în decursul următoarelor trei decenii. Imaginea crudului insurgent bulgar (așa-numitul comitagiu) și cea a nemilosului jandarm român vor otrăvi viața cotidiană a civililor dobrogeni în toată perioada interbelică.[1] Rădăcinile acestui fenomen trebuie căutate în primii ani ai administrației românești.

În vara anului 1913, prin anexarea Dobrogei de Sud, numărul alogenilor din Vechiul Regat practic se dublează. Noua provincie are o populație estimată la aproape 300.000 de persoane, în special turci și bulgari.[2] Populația acestui

1. Pentru detalii vezi: Dan Cătănuș, *Cadrilaterul: Ideologie comintern*istă *și iredentism bulgar*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001; George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno–bulgare (1919–1940)*, Istros, Brăila, 2009. Pentru punctul de vedere bulgar, vezi Liubomir Zlatev, *„Bez borba – niama svoboda!" Vătreșnata Dobrudjanska Revoluționna Organizațiia (VDRO). 1923–1940*, Izdatelstvo Leni An, Ruse, 2015.

2. George Georgescu, *Județul Caliacra din punct de vedere administrativ, financiar, economic, social și cultural*, Institutul de Arte Grafice

nou teritoriu românesc va beneficia de o legislație specială. Legea privind organizarea Noii Dobroge este votată, în procedură de urgență, în primăvara anului 1914, fără o dezbatere parlamentară serioasă. Guvernul Brătianu este chiar învinuit de către opoziție că urmărește asimilarea populației din acest nou teritoriu într-un mod brutal.[1] Potrivit legii, locuitorii din Dobrogea de Sud, care deveneau automat cetățeni români, aveau dreptul la proprietate numai în teritoriul anexat. Dacă renunțau la cetățenia română, erau obligați să-și vândă proprietățile. Calitatea de cetățean român urma să fie stabilită de către o comisie, care trebuia să întocmească listele cu noii cetățeni ai Regatului României. Practic, această comisie era obligată să examineze din oficiu situația tuturor locuitorilor din teritoriul anexat.[2] Din păcate, ulterior avem doar o statistică parțială a acelor locuitori din Dobrogea de Sud cărora le-a fost recunoscută noua cetățenie. Astfel, în județul Caliacra (unul din cele două județe ale Dobrogei de Sud) au fost acordate, în 1915, 34.295 de diplome de recunoaștere a cetățeniei române. Din totalul acestor noi cetățeni români, cei mai numeroși erau etnicii turci (18.123), urmați de cei bulgari (15.722), de armeni (212), români (132), evrei (96), greci (9) și sârbi (1). Diplomele de încetățenire se înmânau doar bărbaților, soțiile și copiii beneficiind automat de cetățenia capului de familie.[3] Din cauza unei legiferări făcute în grabă, autoritățile române au comis atunci o eroare, care

Carol Göbl, București, 1915, p. 3; Ion N. Cămărășescu, *Durostorul: Expunerea situației județului la 1 decembrie 1914*, Tipografia Ion C. Văcărescu, București, 1915, p. 20.

1. *Desbaterile Senatului*, Sesiunea ordinară 1914, nr. 29, 13 aprilie 1914, ședința din 30 martie, p. 365.

2. Ion N. Cămărășescu, *op. cit.*, pp. 23–24; *Monitorul Oficial*, nr. 40, 24 mai (6 iunie) 1914, pp. 1973–1976.

3. SANIC, Fond Ministerul de Justiție, Direcția juridică, Dosar 70/1914, ff. 2, 64.

va crea mari neplăceri populației locale. Plecând de la premisa că „în Bulgaria exista la data anexiunii Dobrogei Noi același regim turcesc în privința proprietății imobiliare pe care-l găsise la 1878 în Dobrogea veche", legiuitorii români i-au deposedat practic pe proprietarii din Cadrilater de bunurile imobiliare, considerând că acestea sunt proprietatea statului, de la care puteau fi răscumpărate.[1] Este o situație care va fi îndreptată abia după Marele Război.

Până atunci, nemulțumirea celor privați de avere va fi alimentată de modul în care au fost tratați de către autorități în primele zile ale intrării României în războiul mondial. Asistăm la o atitudine discriminatorie a autorităților centrale față de diferite categorii de cetățeni români. Mulți dintre noii supuși români vor fi deportați în interiorul țării. Pentru a înțelege mai bine amploarea acestei politici de stat, este îndeajuns să precizăm că numărul civililor internați de către autoritățile române a fost mai mare decât cel al prizonierilor de război luați în timpul campaniei din 1916–1917. Potrivit statisticilor oficiale, în perioada august 1916 – aprilie 1918, guvernul român a decis să interneze aproape 38.000 de civili, în timp ce numărul soldaților inamici luați prizonieri pe frontul românesc a fost de aproape 32.000[2] – cu aproape 20% mai mulți civili internați decât prizonieri de război. În epocă s-au vehiculat cifre între 15.000 și 50.000 de persoane[3] din întreaga Dobroge românească care au fost deportate în interiorul țării. Statisticile

1. Ion Cămărășescu, Constantin Georgescu-Vâlcea, *Dreptul de proprietate asupra bunurilor imobiliare din Dobrogea Nouă*, Editura tipografiei Urbana, București, 1921, pp. 3–4.

2. Bogdan Negoi, *Mărturii documentare: Lagărele de prizonieri din România în timpul primului război mondial*, Tiparg, Geamăna-Argeș, 2009, pp. 151–153, 214.

3. Arhivele Naționale ale Bulgariei (ȚDA), fond 176k, opis 3, Dosar 518, ff. 12–13.

românești fac lumină în această privință: 14.967 cetățeni români de etnie bulgară, cărora li se adaugă 3.913 cetățeni bulgari. Nu poate trece neobservat faptul că aceștia reprezintă aproape jumătate din totalul civililor internați de către autoritățile române în momentul intrării țării în Marele Război. Mulți dintre ei își vor găsi sfârșitul în satele din Moldova, din cauza condițiilor precare din perioada refugiului. Ulterior, autoritățile de la Sofia vor recurge la internarea unor civili români în Bulgaria, ca o măsură de represalii față de politica guvernului Brătianu. Din corespondența diplomatică a vremii, rămânem cu impresia unui dialog al surzilor între București și Sofia, fiecare guvern acuzându-l pe celălalt de „adevărate deportări". Autoritățile române se vor simți lezate de ceea ce considerau a fi imixtiunea guvernului bulgar „în relațiile noastre cu supușii noștri".[1]

Aceste deportări, precum și politica de rechiziții și incendiere a satelor în timpul retragerii armatei române arată că autoritățile de la București au tratat Dobrogea de Sud practic ca pe un teritoriu inamic. Un medic elvețian care a vizitat centrele de internați civili din Moldova ne oferă explicații ale acestei realități: „Motivul invocat pentru acest exod în masă este că armatele bulgare masacrau totul în calea lor. O altă explicație plauzibilă ar putea fi dată: România nu avea decât o încredere relativă în fidelitatea supușilor săi de anexare recentă și prefera să-i interneze. Există aici o problemă care ține de istorie...".[2]

Într-adevăr, violențele cărora le cad pradă civilii dobrogeni își au originea în campania militară din vara anului 1913.

1. AMAE, fond 71/1914, E2, Dosar 283, ff. 180–200, 208.

2. Andrei Șiperco, *Tragedii și suferințe neștiute: Prizonieri de război și internați civili în România. 1917–1919. Documente elvețiene*, Editura Oscar Print, București, 2003, p. 163.

Este prima mobilizare a armatei române după Războiul de Independență. În 1877, dorobanțul român trece Dunărea pentru a lupta împotriva otomanilor, inclusiv pentru eliberarea populației bulgare. 36 de ani mai târziu, același dorobanț trece iarăși fluviul, cu un entuziasm asemănător, pentru a-i pune la punct pe liderii bulgari care au aruncat țara într-un război cu toți vecinii. Ceea ce s-a întâmplat între aceste două campanii la sud de Dunăre poate fi explicat numai prin teama pe care ți-o poate provoca un vecin mai puternic ca tine. Omul politic liberal I.G. Duca descrie conduita guvernelor de la București: „Noi n-am vrut să împiedicăm statele balcanice de a ajunge la înfăptuirea idealurilor naționale, fiindcă și noi avem un ideal național și prin urmare nu puteam să fim împotriva idealului național al altora. Dar ceea ce am vrut e să întârziem cât mai mult ceasul îndeplinirii acestor aspirații, ceea ce am vrut e ca, pe cât posibil, momentul acestei realizări să coincidă cu realizarea idealului nostru național. Noi n-am vrut ca aceste state să se mărească înaintea noastră, căci e lesne de înțeles că atunci ele ar fi putut nu numai să ne întreacă și să ne îngreuneze dezvoltarea, dar să devină chiar o piedică la realizarea în viitor a propriilor noastre aspirații naționale".[1] Mai întins ca populație și teritoriu decât vecinele sale din Balcani, Vechiul Regat are tot interesul în menținerea statu-quo-ului în regiune, care să-i garanteze și pe viitor un rol „cu desăvârșire precumpănitor" în acest colț al Europei. În primăvara anului 1912, la București ajung informații despre negocieri secrete, purtate de Bulgaria, Grecia, Serbia și Muntenegru, privind împărțirea unor teritorii otomane. Nimeni nu pariază însă pe puterea militară a coaliției balcanice și pe coeziunea acesteia. Carol I este convins că viitorul

1. *Viața Românească*, anul VIII, 1/1913, Iași, pp. 35–36.

conflict va fi de durată, ceea ce va reclama intervenția marilor puteri pentru restabilirea păcii. În acest caz, România nu ar avea decât de câștigat de pe urma unei „neutralități vigilente". În plus, este un an politic agitat, cu o guvernare conservatoare slăbită de scandaluri. În împrejurări excepționale de politică externă, regele nu are nevoie de un prim-ministru orgolios și cu opinii personale, ci de o personalitate cumpănită cu care să colaboreze și care să-i asculte dispozițiile. Mai este și delicata misiune a reînnoirii tratatului de alianță cu Puterile Centrale, care reprezintă piatra de temelie a politicii externe românești de după 1883. Un tratat despre a cărui existență știu foarte puțini oameni politici români. În aceste condiții, în loc de a-i chema la putere pe liberalii mai tânărului Ionel Brătianu, bătrânul suveran preferă să aibă un nou cabinet condus de venerabilul Titu Maiorescu. Criza balcanică din 1912–1913 va deveni cântecul de lebădă al celor doi bătrâni oameni de stat.

Victoriile rapide ale aliaților balcanici împotriva Turciei și, în special, extinderea teritorială a Bulgariei provoacă stupoare, deziluzii și neliniște. Se vorbește cu îngrijorare despre pericolul ca, îmbătată de victoriile obținute, Bulgaria să-și îndrepte întreaga atenție asupra Dobrogei. Presa este tranșantă: avem dreptul de a stăpâni Dobrogea în liniște și în siguranță! Prin urmare, importanța strategică a acestei provincii impune ca ea să poată fi apărată printr-o extindere teritorială înspre sud. Este o ilustrare a principiului conform căruia cea mai bună apărare este atacul.[1] În cercurile de la București se vorbește, tot mai aprins, despre anexarea Silistrei, datorită importanței sale strategice – de cheie a

1. Blagovest Niagulov, „Dobrudja kato granița i granițata v Dobrudja (predi i sled Berlinskiia dogovor, 1878)", în Plamen Mitev, Vania Raceva, *Imperii, granițі, politiki (XIX – nacealoto na XX vek)*, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski", Sofia, 2016, p. 225.

Dobrogei. Soarta acestui oraș din Bulgaria devine o adevărată obsesie națională. Carol I crede însă că nimeni de la București nu are idee despre ce înseamnă să anexezi un „centru cultural bulgăresc", care poate „deveni fatal pentru România".[1] La sfârșitul lunii octombrie 1912, la trei săptămâni după declanșarea Primului Război Balcanic, inginerul B.G. Assan le adresează redactorilor de la *Universul* o scrisoare deschisă. „Voind să cunosc resursele și bogățiile ținuturilor bulgare ce s-ar oferi României ca compensație, am cutreierat toate librăriile din Capitală fără să găsesc vreo carte de geografie economică a Bulgariei. Mi s-a răspuns că există multe lucrări, însă nu se cer, căci nimeni în București nu se ocupă de Bulgaria. Într-adevăr, abia de două-trei săptămâni ne ocupăm de așa ceva."[2] Câteva zile mai târziu, atașatul militar la Sofia, maiorul G.A. Dabija, înmâna regelui Carol I și câtorva miniștri de la București copii ale studiului său amănunțit asupra Cadrilaterului. Scopul acestuia era ca autoritățile statului „să cunoască valoarea Cadrilaterului revendicat", pentru ca acestea să nu „se găsească în fața unei probleme de care nu ar fi avut nici o idee".[3] Ministrul de interne, Take Ionescu, sesizează importanța acestei lucrări și dispune publicarea ei fără amânare.

În tot acest timp, opinia publică se frământă; câte capete, tot atâtea păreri. Este invocată și soarta aromânilor din ținuturile otomane, care riscă să fie asimilați prin politica intransigentă a tinerelor state naționale din Balcani. În parlamentul de la București, deputatul Ionel Grădișteanu

1. Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, I, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 422.

2. *Universul*, an XXX, Nr. 297, 28 octombrie 1912.

3. G.A. Dabija, *Amintiri din cariera militară, 1893–1920: Oameni, tipuri, obiceiuri, năravuri și sisteme de altă dată*, Biblioteca Academiei Române (BAR), Secția manuscrise, A 1710, f. 314.

declară că a găsit o rezolvare a crizei. Astfel, din cauza amestecului rar întâlnit de populații din teritoriile otomane, creștinii din Balcani vor fi împărțiți între statele balcanice după principiul compensațiilor. Prin urmare, „să ia fiecare o regiune, o întindere de pământ cu populații amestecate, dar care ca întindere să fie în proporție cu însemnătatea numerică a întregii populații naționale pe care fiecare stat o are în Imperiul Otoman". Dacă am putea aplica acest principiu și românilor, își duce Grădișteanu raționamentul mai departe, „am putea deduce din aplicarea lui cam la ce întindere de pământ din Imperiul Otoman ar avea dreptul și românii". Astfel, dacă socotim populația românească din Imperiu la 300.000 de persoane, „ceea ce e un minim desigur sub adevăr", România ar avea dreptul la o întindere de 13.000 de km pătrați. „Vedeți, d-lor, foarte curios, 13 mii km pătrați – în ipoteza cea mai rea, în care nu am avea decât 300.000 de români în Turcia – este tocmai întinderea Cadrilaterului bulgar." Ceea ce ar fi trebuit, în accepțiunea factorilor de decizie de la București, să-i determine pe bulgari „ca, fără greutate, să recunoască dreptatea cererilor noastre este nemărginita datorie de recunoștință pe care Bulgaria și poporul bulgar o au față de noi, și această datorie de recunoștință nu este o datorie de ieri, de alaltăieri, sau o datorie pe care au contractat-o într-o împrejurare trecătoare oarecare. România, d-lor, a fost, pot să zic, crescătoarea, dădaca Bulgariei și a neamului bulgăresc. În cursul lungilor secole în care a zăcut poporul bulgar sub călcâiul osmanliilor, Țara Românească a fost pentru ei singura țară de adăpost, țara mântuirii [...]. Dar România [...] a mers mai departe: și-a vărsat sângele la 1877 pentru libertatea ei, ajutând astfel la consfințirea dreptului ei la existență. Mai târziu, la 1885, când România a fost îndemnată de Serbia ca îm-

preună să împiedice unirea Bulgariei cu Rumelia Orientală[1], România și atunci a lăsat să se înfăptuiască unirea Bulgariei de nord cu cea de sud, când n-avea decât să trimită o divizie peste Dunăre ca chiar unirea celor două Bulgarii să rămână poate astăzi numai o dorință neîndeplinită. În sfârșit, acum în urmă România, prin neutralitatea ei, a dat putința Bulgariei ca să-și atingă aproape idealul ei național". Când un popor și o țară au făcut atâtea pentru un alt popor, „cum poate nu se mai pomenește în istoria omenirii", deputatul Grădișteanu este convins că „bulgarii nu vor răsplăti cu cea mai neagră ingratitudine sprijinul statornic și neprețuitul ajutor pe care l-au avut totdeauna de la noi".[2] Numai că această idee provoacă stupoare la Sofia, cabinetul bulgar fiind indignat de „atitudinea de speculant" a celor de la București.

Presiunile asupra cabinetului Maiorescu devin tot mai sâcâitoare. Opoziția îi reproșează că, în timp ce toți se bat în Balcani, România stă liniștită, așteptând ca „toți să vie cu daruri, înălțând prin recunoștința lor prestigiul crescut al Statului nostru".[3] Un curent războinic cuprinde, treptat, societatea românească, atâtată de o presă exaltată. Un popor fără ideal, scriu publiciștii de la București, „poate vegeta, dar nu poate trăi. Căci a trăi înseamnă a înainta, a cuceri". Idee împărtășită și de istoricul Vasile Pârvan, care invocă necesitatea unui război „care să ne ridice și în fața noastră,

1. Provincie otomană cu regim special, aflată la sud de Munții Balcani (Stara Planina). Unificarea Bulgariei, realizată în septembrie 1885, a generat o adevărată criză în plan regional, soldată cu un conflict sârbo–bulgar, căruia i s-a pus capăt prin pacea încheiată la București (19 februarie 1886).

2. *Desbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea ordinară 1912–1913, nr. 11/21 decembrie 1912, ședința din 15 decembrie 1912, pp. 59–61.

3. *România și Peninsula Balcanică. Politica Partidului Național Liberal*, Imprimeriile Independența, București, 1913, p. 23.

și a Europei". Raționamentul său este fără echivoc: dacă nu obținem „un teritoriu de schimb pentru alte teritorii scumpe nouă, zadarnic ne mai gândim la unitatea noastră națională". Prin urmare, o Românie care, din punctul de vedere al graniței, „stă la discreția Bulgariei nu mai poate fi pe viitor capabilă de nici un act de voință națională care ar contracara măcar cât de puțin interesele Bulgariei".[1]

Negocierile privind rectificarea graniței româno–bulgare demarează cu greutate și par sortite eșecului. Dacă România solicită, în schimbul neutralității sale, linia Silistra–Balcic, cabinetul de la Sofia ia în calcul doar o insignifiantă rectificare teritorială care să cuprindă fortăreața Silistra și niște kilometri pătrați nelocuiți.[2] Ședințele cabinetului bulgar în care se discută despre atitudinea necesară în disputa teritorială cu România sunt dominate de certuri și divergențe de opinie, nu doar între cele două formațiuni de la guvernare, ci și între miniștrii aceluiași partid.[3] Premierul Ivan Ev. Gheșov le explică diplomaților străini dificultatea deciziei de a-i acorda României compensațiile teritoriale cerute. Unul dintre regimentele care s-au distins în luptele cu turcii este format din locuitorii Silistrei, și este greu ca acestora să li se spună: de astăzi nu mai sunteți bulgari, ci români![4]

Această dispută teritorială dintre București și Sofia devine tot mai agasantă pentru marile puteri, preocupate de localizarea conflictului din Balcani. Șeful diplomației

1. Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, *România și popoarele balcanice*, Tipografia românească, București, 1913, pp. 10–12.

2. Naucen Arhiv na Bălgarskata Akademiia na Naukite (NABAN), Fond 17k, opis 1, Dosar 163, ff. I–V.

3. Pașa Kișkilova, *Bălgariia 1913. Krizata vuv vlasta*, Akademicino izdatelstvo „Prof. Marin Drinov", Sofia, 1998, p. 15.

4. A. Nekludoff, *Diplomatic Reminiscences Before and During the World War, 1911–1917*, E.P. Dutton and Co., New York, 1920, p. 153.

ruse, Serghei Sazonov, este insistent în efortul de a îndupleca Bulgaria în privința cedării Silistrei, îngrijorat de faptul că „o ocupație prin forță a acestui oraș de către România va face necesară, mai devreme sau mai târziu, intervenția militară a Rusiei".[1] Mesajul lui Sazonov este tranșant: Rusia nu va intra în război de dragul Silistrei.[2] Reacția diplomației ruse vine ca răspuns la solicitările Sofiei de aplicare a clauzelor convenției militare semnate în 1902, potrivit cărora „Rusia va acționa cu toate forțele sale pentru păstrarea integrității și inviolabilității teritoriului Bulgariei".[3] Temerile diplomației ruse sunt confirmate de asigurările pe care ministrul austro-ungar la București i le dă premierului Maiorescu, respectiv sprijinul militar al Vienei în cazul în care România va fi atacată de Rusia în urma unei intervenții militare împotriva Bulgariei.[4] Marile puteri își exprimă disponibilitatea de a media disputa româno–bulgară. Locul ales este Sankt-Petersburgul. Este, de fapt, un arbitraj, și nu o mediere, deoarece reprezentanților celor două state aflate în dispută nu li se permite să participe și să pledeze în cadrul acestei conferințe.[5] Potrivit protocolului semnat pe 26 aprilie 1913, Bulgaria cedează României orașul Silistra și o zonă periferică cu o adâncime de trei kilometri. Linia noii granițe româno–bulgare urmează a fi stabilită de o

1. G.P. Gooch, Harold Temperley (eds), *British Documents on the Origins of the War. 1898–1914*, vol. IX. *The Balkan Wars*, Part II, *The League and Turkey*, London, 1934, pp. 509–510.

2. Prof. S.S. Bobcev, *Straniți iz moiata diplomaticeska misiia v Petrograd (1912–1913)*, Izdatelstvo na slavianskoto drujestvo v Bălgariia, Sofia, 1940, p. 93.

3. Dr. B. Kasiakov, *Prinos kăm diplomaticeska istoria na Bălgariia. 1878–1925*, Peceatnița Rodopi, Sofia, 1925, p. 20.

4. Titu Maiorescu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 91.

5. Prof. S.S. Bobcev, *op. cit.*, p. 117.

comisie mixtă, într-un interval de trei luni. În schimb, statul român trebuie să-i despăgubească pe cetățenii bulgari din noul teritoriu care vor dori, în următoarele șase luni, să emigreze.[1] În condițiile în care viața statului român a fost oarecum „suspendată timp de șase luni" în așteptarea tranșării disputei teritoriale cu Bulgaria[2], rezultatul Conferinței de la Petersburg este primit la București cu sentimente amestecate. Există destule persoane care nu înțeleg „de ce s-a făcut atâta zgomot pentru acea Silistra", pentru care va trebui să se plătească niște bani.[3] Mai mult, în unele cercuri se consideră că „petecul de pământ ce ni s-a cedat la Silistra ajunge abia ca să ne îngropăm în el demnitatea țării".[4]

La orizont se profilează un nou război, de data aceasta între aliații balcanici, care nu se pot înțelege în privința împărțirii teritoriilor cucerite. Timpul lucrează în favoarea premierului Maiorescu, care respinge ideea de a se amesteca în disputele dintre aceste țări. România nu poate interveni decât în momentul izbucnirii unui nou război în Balcani, când „se cuvine a avea mâna liberă pentru a impune pacea".[5] Deși „fără nici o orientare și direcție", scrie Nicolae Iorga, Titu Maiorescu este „de un realism fără jenă".[6] Schimbarea de guvern de la Sofia, intervenită după semnarea, la 17 mai

1. Ministerul Afacerilor Străine, *Documente diplomatice: Evenimentele din Peninsula Balcanică. Acțiunea României. 20 septembrie 1912–1 august 1913*, Imprimeria Statului, București, 1913, pp. 98–100.

2. *Opinia*, anul X, nr. 1875, 9 mai 1913, p. 1.

3. Petăr Abrașev, *Dnevnik*, Akademicino izdatelstvo „Prof. Marin Drinov", Sofia, 1995, p. 287.

4. General C.N. Herjeu, *Studii și critice militare: Din învățămintele războaielor din 1913 și 1916–1918*, vol. I, București, 1921, pp. 19–20.

5. *Documente diplomatice: Evenimentele din Peninsula Balcanică*, p. 98.

6. Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, Editura Pro, București, 1999, p. 125.

1913, a tratatului care a pus capăt Primului Război Balcanic, duce la o schimbare radicală de ton a cabinetului român. Succesorul lui Gheșov este Stoian Danev, un adept al politicii tonului ridicat, convins de atitudinea antibulgară a autorităților de la București.[1] Situația devine tot mai încordată. Grecia și Serbia încheie o alianță militară secretă îndreptată împotriva pretențiilor bulgare în fosta Macedonie otomană. „Ne îndreptăm fatal spre război", notează în jurnalul său ministrul bulgar al justiției, Petăr Abrașev. Numai că pentru a începe un război trebuie să ai spatele asigurat, iar „dinspre România flancul ne este cu siguranță descoperit".[2] Desemnarea neseriosului de Danev, așa cum îl catalogheză Carol I[3], provoacă consternare la București. Nu au trecut decât câteva luni de la interminabilele negocieri purtate cu Sofia pentru rectificarea graniței dobrogene. Intransigența lui Stoian Danev, cel care a purtat aceste negocieri în numele părții bulgare, este bine cunoscută oficialilor de la București. În presa locală, noul premier de la Sofia este subiect de ironii, fiind considerat modelul bulgarului îndărătnic și al țăranului lipsit de educație și maniere.[4] Proaspăt revenit de la negocierile de pace de la Londra, Stoian Danev are „convingerea fermă că România nu a intrat și nu va intra în nici o combinație cu Serbia și Grecia" îndreptată împotriva Bulgariei.[5] În aceste condiții, Danev respinge ferm necesitatea unei înțelegeri cu România. Membrii cabinetului de la Sofia decid să nu-i lase pe români „să ne escrocheze", în căutare de

1. Stoian Danev, *Memoari*, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski", Sofia, 1992, p. 209.

2. Petăr Abrașev, *op. cit.*, pp. 342–347.

3. Raymund Netzhammer, *op. cit.*, p. 459.

4. A. Toșev, *Balkanskite voini*, II, Knigoizdatelstvo Hr. G. Danov, Plovdiv-Sofia, 1931, p. 314.

5. A. Nekludoff, *op. cit.*, p. 180.

„noi chilipiruri“[1], chiar dacă sunt înștiințați că Rusia va fi „indiferentă“ în cazul unei intervenții militare a României împotriva Bulgariei.[2] În spatele acestei fermități se află asigurările date de comandanții armatei bulgare, convinși că a sosit momentul să-și distrugă adversarii.[3]

Politica cabinetului Danev se bazează pe o argumentație greșită: 1) convingerea că pretențiile românești sunt nedrepte și imorale și, din acest considerent, toată lumea va fi împotriva lor; 2) în caz că românii vor ataca, are cine să intervină în favoarea Bulgariei.[4] Fost ministru bulgar la București, generalul Hesapciev va condamna „orbirea politică“ a autorităților de la Sofia în privința relațiilor cu România, care a dus o „politică cavalerească“.[5] Cabinetul de la București are „tăria morală necesară de a nu recurge la arme decât în ziua în care o putea face în numele civilizației și al ordinii în Balcani“.[6] După ce Bulgaria și-a atacat aliații, declanșând un nou război în regiune, guvernul Maiorescu decide că a sosit momentul de a interveni militar, având acceptul marilor puteri. Trupele bulgare sunt masate în Macedonia, unde poartă lupte sângeroase împotriva grecilor și sârbilor. Mai mult, turcii nu pierd ocazia nesperată de a-și recupera o parte din teritoriile pierdute și intră în Bulgaria. Drumul spre

1. Petăr Abrașev, *op. cit.*, p. 355.

2. *Doklad na parlamentarnata izpitatelna komisiia*, I, Dărjavna Peceatnița, Sofia, 1918, pp. 783–784.

3. General Iv. Ficev, *Balkanskata voina. 1912–1913. Prejiveliți, belejki i dokumenti*, Dărjavna Peceatnița, Sofia, 1940, p. 428.

4. *Prilojenie kăm Doklad na parlamentarnata izpitatelna komisiia*, I, Dărjavna Peceatnița, Sofia, 1918, p. 345.

5. Hristofor Hesapciev, *Slujba na Bălgariia v ciujbina: Voenno-diplomaticeski spomeni (1899–1914 g.)*, Voennoizdatelski kompleks „Sv. Gheorghi Pobedonoseț“, Sofia, 1993, p. 272.

6. *Desbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea ordinară 1913–1914, nr. 10/24 decembrie 1913, Ședința de la 11 decembrie 1913, p. 99.

Sofia este deschis pentru armata română, care ajunge până aproape de porțile orașului, iar Bulgaria, îngenuncheată, își caută salvarea de la pieire. Situația este descrisă plastic de Maiorescu: „Bulgaria este în mâna noastră ca o muscă între degete, la cea mai mică presiune exercitată concentric de sârbi, de greci și de noi, Bulgaria poate dispare. Viața ei ca stat stă în mână Regelui nostru".[1] Este un lucru pe care îl înțelege și capriciosul rege al bulgarilor, Ferdinand; se adresează acum direct suveranului român (pe care în particular îl lua în derâdere), cerându-i să medieze pacea. Tratatul de la București (28 iulie 1913) acordă „României rolul pe care trebuie să-l aibă de multă vreme în Balcani; România este astăzi, prin prestigiul și puterea sa, națiunea care merge în fruntea popoarelor balcanice".[2]

Chiar dacă este statul care, în urma acestui tratat, a beneficiat de cea mai mică extindere în termeni de teritoriu și populație, Vechiul Regat reușește să-și păstreze, din acest punct de vedere, supremația în raport cu statele balcanice.[3] Pentru Nicolae Iorga, hegemonia militară și politică a României nu reprezintă altceva decât „o consecință a valorii etnice" și culturale a poporului român.[4] La doar câteva ore după semnarea Păcii de la București, academicianul A.D. Xenopol identifică noua provocare pentru guvernanții români: nevoia unei armonii între succesul dobândit în politica externă și „nevoile lăuntrice" apărute după campania

1. Alexandru Iacovaky, *Amintiri*, BAR, Secția manuscrise, A 2650 a, f. 56.

2. *Noua Revistă Română*, vol. XV, nr. 3–4, 22–29 decembrie 1913, București, p. 33.

3. *Noua Revistă Română*, vol. XV, nr. 5, 5 ianuarie 1914, p. 57.

4. *Desbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea ordinară 1913–1914, nr. 10, 24 decembrie 1913, Ședința din 13 decembrie 1913, p. 118.

militară din Bulgaria.[1] Se vorbește deschis despre importanța democratizării țării, „prin reforme cinstite", astfel încât politica externă a țării să se poată sprijini pe „o politică internă consolidată".[2] Dacă României nu i-ar rămâne de rezolvat chestiuni interne vitale, susține publicistul Tudor Arghezi, „nu ne-am da înapoi să propagăm ideea unei ocupații și anexări românești a tuturor Balcanilor".[3] Pentru a avea un cuvânt decisiv în regiune, remarcă șeful liberalilor, Ion I.C. Brătianu, România are „datoria imperioasă" a unor reforme sociale, militare și economice, prin care să fie asigurate „condițiile necesare existenței și propășirii sale".[4] Cele câteva săptămâni petrecute în Bulgaria au avut „înrâurirea cea mai puternică" asupra țăranilor români aflați sub arme.[5] Cele văzute în „gospodăria bulgarului" pot fi rezumate prin formula „pământ și vot".[6] Faptul că bulgarul „are pământ și este bine înstărit", precum și atenția acordată întreținerii școlilor din satele bulgărești sunt realități care nu pot fi ignorate. În condițiile în care, în această campanie, „Bulgaria a fost cutreierată de atâția români luminați", se speră că „învățăturile pe care le putem trage de la vecinii noștri" nu vor rămâne „fără roade".[7] Oamenii politici români care participă

1. *Universul*, anul XXXI, nr. 206, 29 iulie/11 august 1913, București.

2. *Luceafărul*, an XII, nr. 17, Sibiu, 1 septembrie 1913, p. 522.

3. Tudor Arghezi, *Opere*. III. *Publicistică (1896–1913)*, Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 1149.

4. George Fotino, *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu*, vol. IV *(25 februarie 1913–1 noiembrie 1918)*, Cartea Românească, București, 1940, p. 46.

5. N. Iorga, *op. cit.*, p. 141.

6. *Viața Românească*, anul XVIII, nr. 7 și 8, iulie–august 1913, Iași, p. 222.

7. Virgil Coman (ed.), *Campania militară a României din 1913: O istorie în imagini, documente și mărturii de epocă / Romania's military*

la campania militară din vara anului 1913 conștientizează această nevoie de schimbare, inclusiv guvernamentală. Convinși că reformele „nu mai pot fi amânate nici o clipă“[1], liberalii își pregătesc venirea la putere. Se discută, mai întâi, despre necesitatea unei reforme electorale, în sensul „unei lărgiri a dreptului de vot“, prin introducerea votului universal[2]. Trei săptămâni mai târziu, Ion I.C. Brătianu lansează în dezbatere publică proiectul exproprierii marilor proprietăți ca soluție a sensibilei chestiuni agrare din Vechiul Regat. Acest program de reforme „îndrăznețe și radicale“, prin care se urmărește modificarea sistemului electoral și îmbunătățirea situației materiale a țăranilor, este răspunsul liberalilor la succesul obținut de guvernul conservator prin Pacea de la București.[3] Veniți la putere în ianuarie 1914, liberalii încearcă să-și respecte promisiunile electorale. Planurile le sunt însă date peste cap de consecințele asasinării, la Sarajevo, a moștenitorului tronului austro-ungar. Este un moment anticipat de fostul premier conservator Petre P. Carp, anume că Tratatul de la București riscă să devină literă moartă. Faptul că Bulgaria a fost aspru tratată de către învingătorii ei, sub patronajul României, îl neliniștește pe bătrânul om politic român.[4]

„Ostilitatea periculoasă“ a Bulgariei rănite în vara anului 1913 este un subiect care preocupă elita politică de la

campaign in 1913: A history in images, documents and epoch testimonials, Editura Etnologică, București, 2013, pp. 154, 164.

1. I.G. Duca, *Amintiri politice*, I, Jon Dumitru Verlag, München, 1981, p. 9.

2. *Universul*, anul XXXI, nr. 212, 4 /17 august 1913, București.

3. *Desbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea ordinară 1913–1914, nr. 10, 24 decembrie 1913, Ședința din 13 decembrie 1913, p. 122.

4. *Desbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea ordinară 1914, nr. 37, 18 aprilie 1914, Ședința din 16 aprilie 1914, p. 703.

București după declanșarea Primului Război Mondial. Incertitudinea și neîncrederea domnesc la București și Sofia. Unii oameni politici avertizează că, după campania românească din vara lui 1913, „niciodată bulgarii nu vor uita Dobrogea, niciodată nu vor părăsi gândul revanșei". Cum să credem – se întreabă ei – că în cazul unei extinderi teritoriale a României peste Carpați bulgarii vor rămâne indiferenți, că ei, un popor ambițios, vor renunța la ideea revanșei?[1] Această frustrare resimțită în societatea bulgară este alimentată de sentimentul că România a privat Bulgaria de șansa de a culege roadele jertfelor sale de pe câmpul de luptă. România este percepută ca un vecin perfid, care a căutat „să găsească ușa deschisă, pentru a ni se strecura în casă și a fura tot ce se poate".[2]

Așa se explică spiritul de revanșă al trupelor bulgare care au luptat pe frontul dobrogean în toamna anului 1916. Excesele cărora le-au căzut pradă civilii aflați în calea trupelor sunt tratate cu un soi de autism de către istoricii români și cei bulgari: fiecare preferă să vorbească despre atrocitățile comise de ceilalți, nu și de ai săi. Iată un exemplu concludent: „Chiar în momentul izbucnirii războiului din 1916, populația bulgărească din Dobrogea nouă, tratată de Statul român cu atâta toleranță, a adoptat o atitudine dușmănoasă față, ajutând trupele bulgare în înaintarea lor, atacând trupele românești din spate și dedându-se la atrocitățile cunoscute asupra soldaților români răniți și prizonieri și asupra populației românești rămasă fără apărare. Actele bulgărești de atrocitate au fost date publicității și descrise pe

1. *Noua Revistă Română*, vol. XVI, nr. 11–12, București, 12–19 octombrie 1914, pp. 155–161.

2. Anastas Ișirkov, *Kăsi napătni belejki vărhu Dobrudja i Moravsko*, Sofia, 1917, p. 16.

larg în numeroase volume, în care se ilustrează caracterul acestui popor, rămas pe o treaptă de civilizație foarte înapoiată".[1] De partea cealaltă, există istorici bulgari care califică comportamentul trupelor române de pe frontul dobrogean ca fiind nici mai mult, nici mai puțin decât „un genocid curat".[2] Sunt documentate jafuri, incendieri, violuri și omoruri. Dincolo de eroismul arătat de soldați pe câmpul de luptă, suferința celor suspectați de a avea alte sentimente decât cele ale regimului sub care se aflau nu trebuie desconsiderată în nici un fel. Regulile nescrise ale războiului vor face legea pe frontul dobrogean în toamna anului 1916. Având experiența nefastă a celui de-al Doilea Război Balcanic, când presa europeană va fi invadată cu știri despre atrocități puse pe seama soldaților bulgari, guvernul de la Sofia va face tot posibilul pentru a nu pierde un nou război mediatic. Reprezentanții statelor neutre sunt chemați să constate la fața locului atrocitățile comise de armata română, sunt puse în circulație cărți poștale cu civili uciși în satele dobrogene.[3] Autoritățile române sunt avertizate că, dacă nu vor pune capăt acestor practici, „și noi ne-am putea comporta în același fel asupra populației românești pașnice sau asupra prizonierilor capturați".[4] Iar în toamna anului 1916 nimic nu pare să înspăimânte mai mult societatea românească decât iminenta venire a bulgarilor. Zvonurile despre atrocitățile comise de soldații bulgari sunt pe buzele tuturor. Printre cei considerați vinovați de escaladarea violențelor se numără și dezertorii de etnie bulgară din armata română, care au

1. M. Roman, „Iredenta bulgară în Dobrogea", *Analele Dobrogei*, anul XVI, Cernăuți, 1935, p. 9.

2. Jeko Popov, *Dobrudja: Okupirana. Osvobodena. Otneta. 1913–1918*, Kiustendil, 2008, p. 134.

3. ȚDA, fond 176k, opis 3, Dosar 518, ff. 94–95.

4. DVIA, fond 58, opis 5, Dosar 80, ff. 615.

format „bande pe propriul nostru teritoriu, [...] au jefuit și omorât bătrâni, copii și femei, pe care le-au și necinstit, nenorociți care se refugiau din satele din Sudul Dobrogei, căutând scăparea vieții și puținului avut încărcat în câte o căruță, trasă de niște animale slăbite din cauza drumului îndelungat pe care-l făceau și lipsite de o hrană suficientă".[1]

Este începutul unei perioade tragice, când cei care nu și-au părăsit domiciliul vor cunoaște nu doar vicisitudinile ocupației străine, ci și nesiguranța pe care o aduce fiecare schimbare de administrație. Din acest punct de vedere, populația dobrogeană a fost martoră nu doar la plecarea administrației românești, ci și la neînțelegerile ivite între bulgari și germani pentru administrarea ținutului dintre Dunăre și Mare. Constanța, oraș în care Nicolae Șucu a fost cantonat în perioada 1917–1918, reprezintă cel mai bun exemplu al constrângerilor prin care a trecut populația locală. Astfel, în perioada ocupației Puterilor Centrale, în primele trei luni administrația comunală a fost de esență bulgară, în continuare timp de șapte luni austro-ungară, iar în restul timpului germano-bulgară și turcă până în noiembrie 1918, când pentru câteva săptămâni s-a ajuns iarăși la o administrație bulgară. Poate așa se explică de ce regimul administrației instituite în Dobrogea a fost mult mai dur decât în restul teritoriului ocupat.[2] Miza o reprezintă împărțirea prăzii de război, respectiv exploatarea economică a regiunii, o adevărată gură de oxigen pentru economiile vlăguite ale unor țări aflate în război de ani de zile. Nemulțumirile sunt cauzate de disproporția dintre aportul la cucerirea acestei regiuni și cota-parte alocată din prada de război. Depozitele de pe-

1. General R. Scărișoreanu, *op. cit.*, p. 22.

2. Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, pp. 92–94.

trol și cereale de la Constanța, precum și linia de cale ferată care leagă acest port de Cernavodă au o importanță strategică pentru germani, care resping ideea unei administrații civile și militare bulgare în Dobrogea românească.[1] În octombrie 1916, comandamentul german decide să lase Cadrilaterul sub administrație bugară. În schimb, Dobrogea de Nord este declarată zonă militară de ocupație, aflată temporar sub administrație germană. Austro-Ungaria și Turcia sunt, de asemenea, interesate să controleze părți din ținuturile dobrogene. Spre nemulțumirea autorităților bulgare, acest statu-quo se va menține până în primăvara anului 1918.

În tot acest răstimp, Armata a III-a bulgară, a cărei bază de operațiuni se afla în nordul regiunii, trebuie să se conformeze dispozițiilor administrației germane, a cărei prezență fractura legătura directă cu propriul teritoriu. În plus, autoritățile de la Sofia acuză tratamentul discriminatoriu din partea aliaților germani. Limba oficială în zonă, alături de germană, este româna, nu bulgara. Reapar publicații în limba română și se redeschid școlile românești. Neplăceri sunt cauzate și de decizia aceleiași administrații germane de a preschimba actele expirate ale unor etnici bulgari și de a-i trece pe aceștia la rubrica „români". Este momentul în care guvernul de la Sofia decide că are nevoie de o propagandă energică, pentru a-și face cunoscute aspirațiile în privința Dobrogei, inclusiv printre aliații săi. Lipsa de energie în chestiunea eliberării civililor de naționalitate bulgară internați în Moldova este la fel de frustrantă. Șeful Statului-Major bulgar este avertizat că nemulțumirea bulgarilor dobrogeni față de piedicile puse de autoritățile refugiate la Iași este atât de mare, încât poate degenera cu ușurință în acte de violență îndreptate împotriva populației românești. Liderii

1. ȚDA, fond 313k, opis 1, dosar 2400, ff. 26–27.

cauzei naționale bulgare din Dobrogea acuză autoritățile române că au pus în practică o politică de diminuare a numărului etnicilor bulgari din această regiune. Astfel, diviziile formate din dobrogeni nu se regăsesc printre cele demobilizate după capitularea României. Mai mult, autoritățile de la Iași sunt bănuite că ar fi încercat să trimită cât mai mulți refugiați români în Dobrogea. Se propune chiar formarea unor comisii care să nu-i lase „să treacă pe malul dobrogean pe acei refugiați care sunt români curați și care [...] se folosesc de întoarcerea celor răpiți pentru a reveni în Dobrogea". Tot în scopul consolidării elementului bulgăresc din Dobrogea, se fac demersuri pentru repatrierea soldaților români de etnie bulgară căzuți în prizonierat în Germania și Austro-Ungaria, pentru a fi folosiți în spatele frontului. Statutul acestor viitori soldați bulgari naște alte controverse. Se vorbește despre înrolarea lor „voluntară", dar există teama că o astfel de practică ar putea crea mari neplăceri în viitor. Cel mai mare pericol e legat de erodarea disciplinei și moralului acestor soldați, care din „buni bulgari" s-ar putea transforma cu ușurință în soldați care nu mai inspirau încredere, afectând starea de spirit a populației dobrogene.[1]

Toate aceste frământări au loc într-o perioadă încărcată de evenimente. Nevoită să ceară pacea, după ce frontul rusesc s-a prăbușit prin venirea la putere a bolșevicilor, România nu are altă șansă decât să accepte condițiile dure puse de învingătorii ei. Prin prevederile Tratatului de pace de la București (24 aprilie/7 mai 1918), Dobrogea de Nord va trece sub controlul Puterilor Centrale, în regim de condominium. Guvernul de la Sofia speră că în această formulă bulgarii vor reuși să fie vioara întâi și vor putea, într-o etapă ulte-

1. DVIA, fond 40, opis 2, Dosar 950, ff. 66–409.

rioară, să capete controlul asupra întregii provincii. Abia în luna septembrie se va ajunge la un nou acord în privința Dobrogei de Nord, care trece în întregime sub control bulgăresc, în schimbul unor obligații asumate de cabinetul de la Sofia față de aliații săi. Este însă un act fără importanță juridică, în condițiile în care, o săptămână mai târziu, Bulgaria e nevoită să capituleze.[1] Este începutul sfârșitului pentru Puterile Centrale. Peste numai șase săptămâni, Primul Război Mondial devenea deja istorie. Însă, cu doar o zi înainte de capitularea Germaniei, guvernul român reintra în război. Era un gest simbolic, care o plasa în tabăra învingătorilor, în vederea viitoarei conferințe de pace, de la care aștepta recunoașterea noilor sale granițe, apărute după prăbușirea Rusiei țariste și a monarhiei austro-ungare.

În Dobrogea, administrația Puterilor Centrale este înlocuită de cea a Antantei, care intermediază revenirea autorităților românești. Trupele bulgare primesc ordin să evacueze urgent provincia, până la granița stabilită în vara anului 1913. Șeful Marelui Cartier General al armatei române constată că bulgarii execută acest ordin, fără a aștepta să fie forțați prin alte mijloace. „După retragerea bulgarilor vor fi reinstalate toate autoritățile românești, astfel încât este bine ca guvernul să aibă chestiunea studiată și pregătită pentru ca tot aparatul administrativ să poată să fie trimis imediat ce va fi cerut. În Dobrogea vor rămâne 2 regimente anglo-franceze – regimentul francez va ocupa cu câte 1 batalion Constanța, Medgidia și Cernavodă, iar regimentul englez va ocupa Dobrici, Silistra și Turtucaia."[2] Este o perioadă intensă, de frustrări și incertitudini, de speranțe

1. Antonina Kuzmanova, Petăr Todorov, Jeko Popov, Blagovest Niagulov, Kosio Pencikov, Volodia Milacikov (eds), *Istoriia na Dobrudja*, IV, Faber, Veliko Tîrnovo, 2007, pp. 222–236.

2. SANIC, Fond Consiliul de Miniștri, Dosar 1/1912, ff. 149–150.

și disperare. Scrisul crispat al ultimelor însemnări din caietul lui Șucu ne confirmă această stare. Reîntoarcerea autorităților române întâmpină rezistența, deseori armată, a populației bulgare din Cadrilater. Noi valuri de refugiați străbat aceste ținuturi, căutându-și un adăpost. Victime represaliilor cad atât funcționari români, cât și localnicii învinuiți de nesupunere față de noile autorități. Corespondența diplomatică păstrată în arhivele de la București și Sofia ne dau o imagine greu de digerat, a unui ținut în afara oricărui control. Proclamațiile emise către populație menționează explicit rolul trupelor Antantei: trebuia dat tot concursul autorităților române, pentru ca acestea să-și poată îndeplini datoria, și menținută ordinea publică în orașe și sate. În acest scop, trebuie predate armele și muniția de orice fel, „fiind cu desăvârșire oprită orice întrunire publică în favoarea cauzei bulgare, fie prin cuvântări, cântece sau jocuri". În caz contrar, cei în culpă riscă „cele mai severe măsuri prescrise de codul Justiției Militare în timp de război".

Regimul special din Cadrilater, instaurat prin prezența trupelor franco-anglo-italiene, nemulțumește autoritățile române instalate, iritate de faptul că sunt private „de autoritatea și mijloacele necesare pentru a-și îndeplini atribuțiunile de ordin administrativ, în conformitate cu legile noastre în vigoare". În lipsa unei prezențe militare serioase în zonă și a permisivității granițelor, „agitatorii bulgari mișună prin toate părțile, fac spiritele populației să nu fie liniștite și prin urmare viața și avutul, în special al[e] funcționarilor români, să nu fie în siguranță." Printre funcționarii vizați se numără perceptorii, care colectează dările la bugetul de stat, detestați din această cauză de populația locală.[1] Dirigintele oficiului poștal dintr-un sat din Cadrilater telegrafiază

1. SANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Dosar 20/1919, ff. 13–16.

disperat superiorilor săi de la București realitatea de pe teren: „Din zi în zi situația e grea, nesigură, personalul rural e expus, neavând nici o siguranță. Jandarmi puțini, care se îngrijesc de ei. [...] Toată noaptea stăm la telefon și în așteptarea de a nu fi atacați. Nu suntem păziți de nimeni. Când se simte ceva mișcare în sat toți jandarmii ce sunt se retrag afară din sat, împreună cu toți funcționarii [...]. Cum suntem amenințați a pieri mișelește, lăsați la voia soartei, fără concursul autorităților, din această cauză personalul intimidat caută a demisiona. Cum deja avem lipsă factorii [pe] care din această cauză nu[-i] găsim, cu onoare vă rugăm să binevoiți a aproba suspendarea curselor poștale până la aranjarea situației..." În corespondența oficială se vorbește de existența unor mari cete bulgărești (însumând 15.000 de persoane), înarmate de guvernul de la Sofia, care așteaptă în preajma graniței doar un moment prielnic pentru a năvăli în Cadrilater. Prin urmare, prefecții din teritoriu cer „trupe suficiente". Se dă exemplul județului Caliacra, unde în vara anului 1919 nu sunt decât cel mult 250 de soldați francezi. „Granița fiind deschisă și un număr așa mic de soldați, căci pe jandarmii noștri nu putem conta prea mult, fiind și puțini și fiind răspândiți pe comune, sate etc., [...] este absolut nevoie de a se trimite cât mai curând posibil trupe române." Se solicită chiar suspendarea măsurilor de recrutare a tinerilor din zonă, deoarece acestea nu fac altceva decât să sporească numărul celor care se alătură bandelor de prin pădurile din zona de graniță, ceea ce „constituie un pericol pentru siguranța statului, mai cu seamă în timpurile de față, când forța militară în această parte a țării este destul de redusă și cu greutate se poate face cerințelor siguranței statului".[1]

1. SANIC, Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar 65/1919, ff. 113, 172–184.

La rândul lor, autoritățile bulgare vorbesc despre un regim de nesiguranță instituit prin revenirea administrației românești. Sunt menționate jafuri săvârșite de bande românești, sub protecția jandarmeriei române.[1]

Constatarea acestei stări de lucruri este dublată de un amplu efort propagandistic pe durata lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris. Un război de gherilă se desfășura în Cadrilater; un război diplomatic la fel de intens se purta și pe holurile de la Paris. Nesiguranța durează până la 27 noiembrie 1919, când Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Neuilly, prin care recunoaște granița stabilită în vara lui 1913.

Martor al unei epoci desfigurate de ură și resentimente, un cioban pornit din Muscel ne lasă în însemnările sale – neștiute de nimeni timp de o sută de ani – o radiografie a traumelor prin care trece o lume în vremuri de război. Destinele unor generații întregi se joacă la ruleta deciziilor pe care elitele politice le iau în momentele cruciale din istoria națiunii lor. Marele Război este o astfel de răscruce. Fie că au pariat corect, fie că au greșit, oamenii politici ai vremii sunt cei la care ne gândim atunci când judecăm trecutul. Ignorăm astfel soarta celor mulți, pe umerii cărora s-a sprijinit și ridicat o țară. Aventurierul Nicolae Șucu ne împinge, astăzi, să facem un exercițiu de imaginație și să privim altfel epopeea României Mari. Nu-i puțin lucru!

1. Jeko Popov, Kosio Pencikov, Petăr Teodorov (eds), *Izvori za istoriiata na Dobrudja. 1879–1919*, I, Izdatelstvo na Bălgărskata Akademiia na Naukite, Sofia, 1992, pp. 433–461.

REPERE CRONOLOGICE

1908 *22 sept.* Bulgaria își proclamă independența, iar cneazul (principe domnitor) Ferdinand de Saxa-Coburg-Gotha își ia titlul de țar (rege) al bulgarilor.

1912 *ian.–sept.* Ia ființă Liga Balcanică, prin semnarea unor acorduri bilaterale între Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru, vizând împărțirea unor teritorii otomane.
17 sept. Guvernul de la Sofia decretează mobilizarea generală.
5 oct. Bulgaria declară război Imperiului Otoman, alături de Grecia, Serbia și Muntenegru.
14 oct. Titu Maiorescu formează un nou cabinet, în care intră, alături de conservatori, și conservator-democrații lui Take Ionescu. Se fac primele demersuri pentru o rectificare, pe cale diplomatică, a granței româno–bulgare.
20 nov. Încetează ostilitățile pe frontul balcanic, prin semnarea unui armistițiu între beligeranți.

1913 *10 ian.* Lovitură de stat la Constantinopol, soldată cu schimbarea guvernului.
16 ian. Se semnează Protocolul de la Londra, care consemnează eșecul negocierilor dintre România și Bulgaria privind rectificarea granței din Dobrogea.
17 ian. Se reiau ostilitățile pe frontul balcanic.
13 mart. Trupele bulgaro-sârbe cuceresc Adrianopolul.
26 apr. Se semnează Protocolul de la Sankt-Petersburg, prin care marile puteri acordă României orașul Silistra, cu împrejurimile.
17 mai Se semnează, la Londra, Tratatul de pace care pune capăt Primului Război Balcanic. Turcia cedează aliaților balcanici ultimele sale teritorii din partea europeană a imperiului,

cu excepția Constantinopolului și a unei fâșii de pe malul european al Strâmtorilor.

4 iun. Se formează un nou cabinet la Sofia, în frunte cu intransigentul Stoian Danev, cel care a purtat negocierile privind rectificarea graniței româno–bulgare.

16 iun. Trupele bulgare declanșează un atac-surpriză asupra pozițiilor sârbești și grecești din Macedonia. Începe cel de-al Doilea Război Balcanic.

20 iun. Guvernul Maiorescu decide să intervină militar în Bulgaria, pentru a pune capăt ostilităților și a obține o rectificare considerabilă a granitei din Dobrogea.

28 iun. Primele unități ale armatei române intră în Bulgaria și ocupă Silistra.

30 iun. Turcia atacă Bulgaria și recucerește o parte din teritoriile cedate prin Tratatul de la Londra (sud-estul Traciei, cu orașul Adrianopol-Edirne).

4 iul. Se formează un nou cabinet bulgar, în frunte cu liberalul Vasil Radoslavov.

5 iul. Guvernul bulgar solicită oprirea înaintării trupelor române în Bulgaria și cere negocieri de pace.

17 iul. Încep lucrările Conferinței de pace de la București.

28 iul. Se semnează la București Tratatul de pace care pune capăt celui de-al Doilea Război Balcanic. România primește Cadrilaterul și se extinde teritorial până la sud-vest de linia Turtucaia–Balcic.

16 sept. Turcia și Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Constantinopol, prin care se stabilește noua graniță dintre cele două state.

1914 *4 ian.* Se formează cabinetul Ion I.C. Brătianu.

15 iul. Austro-Ungaria declară război Serbiei. Este începutul Primului Război Mondial.

21 iul. Consiliul de Coroană întrunit la Sinaia se pronunță în favoarea neutralității.

aug. Bulgaria decide și ea să-și păstreze neutralitatea.

1915 *24 aug.* Bulgaria semnează un tratat de alianță cu Germania, prin care se alătură Puterilor Centrale.

24 aug. Bulgaria și Turcia semnează o convenție privind o mică rectificare a granitei în zona râului Mariţa.

1 oct. Bulgaria declară război Serbiei.

1916 *1 apr.* Bulgaria adoptă calendarul gregorian. România va continua să folosească calendarul iulian până în primăvara anului 1919.
4/17 aug. Se semnează Convenția militară a României cu Antanta.
15/28 aug. România declară război Austro-Ungariei.
19 aug./1 sept. Bulgaria declară război României.
24 aug./6 sept. Garnizoana de la Turtucaia capitulează, după un atac energic al trupelor bulgare. Este cea mai mare înfrângere suferită de armata română în Primul Război Mondial.
nov. Autoritățile române se refugiază în Moldova. Oltenia, Muntenia și Dobrogea cad sub ocupația Puterilor Centrale.

1917 *iul.–aug.* Lupte grele pe frontul românesc din Moldova, care rezistă în fața ofensivei Puterilor Centrale.
25 oct./7 nov. Schimbare de regim politic la Petrograd, prin venirea la putere a bolșevicilor, ceea ce va provoca prăbușirea frontului rusesc.
26 nov./9 dec. Se semnează armistițiul de la Focșani, prin care sunt suspendate ostilitățile pe frontul românesc.

1918 *16/29 ian.* Generalul Alexandru Averescu formează un guvern, a cărui misiune este negocierea unei păci separate cu Puterile Centrale.
18 febr./3 mart. Este semnat Tratatul de la Brest-Litovsk, prin care Rusia iese din război.
5/18 mart. Se formează un nou guvern la București, în frunte cu conservatorul Alexandru Marghiloman.
24 apr./7 mai Tratatul de pace de la București, prin care România cedează Dobrogea Puterilor Centrale și acceptă rectificări ale graniței cu Austro-Ungaria.
4/21 iun. Se formează un nou guvern bulgar, în frunte cu Aleksandăr Malinov.
5/18 sept. Trupele Antantei reușesc să spargă frontul bulgar din Macedonia.
11/24 sept. La Berlin este semnat un protocol secret între Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman și Bulgaria, prin care Dobrogea de Nord trece în întregime sub administrație bulgară. În schimb, guvernul bulgar acceptă să restituie Turciei teritoriul primit în august 1915.
16/29 sept. Bulgaria semnează armistițiul de la Salonic, care marchează ieșirea țării din război. Începe ocupația militară

a Antantei. Administrația și trupele bulgare se retrag din Dobrogea în etape, fiind înlocuite provizoriu de trupe franco-britanice.

11/24 oct. Cabinetul Marghiloman este înlocuit de un guvern condus de generalul Constantin Coandă.

28 oct./10 nov. România decide să reintre în război și dă un ultimatum trupelor germane.

29 oct./11 nov. Germania capitulează, punând capăt Primului Război Mondial.

15/28 nov. La Sofia se formează un nou guvern, în frunte cu Teodor Teodorov.

16/29 nov. Ion I.C. Brătianu formează un nou guvern, cu misiunea de a obține recunoașterea internațională a noilor granițe ale României.

dec. Administrația românească se reinstalează în Dobrogea și Cadrilater.

1919 *27 nov.* Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Neuilly, prin care recunoaște granița româno–bulgară stabilită în vara anului 1913.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Acest manuscris inedit ajunge acum pentru prima oară la cunoștința publicului. Este intitulat de mâna autorului, pe prima pagină, *Viața unui român din Bulgaria între ani[i] 1908–1918 (începând de la pagina 19 a kaietului. Propiul manuscris. Nicolae S. Șucu).* Este păstrat, de peste șase decenii, la Biblioteca Academiei Române (Secția manuscrise, cota A 333) și provine din fosta arhivă a Institutului de Istorie „Nicolae Iorga", preluată în decursul anului 1953. Nu deținem însă informații care să ne lămurească cum și când a ajuns acest caiet cu însemnări în posesia marelui istoric. Faptul că Iorga a fost destinatarul memoriilor lui Nicolae S. Șucu nu trebuie să ne surprindă. Imensa popularitate pe care a dobândit-o în timpul campaniei din 1916–1918 l-a transformat pe istoricul și omul politic român într-un depozitar al mărturiilor unora dintre cei care au luptat în Marele Război.

Putem bănui că Nicolae Șucu a început să-și aștearnă amintirile pe hârtie cândva în preajma războaielor balcanice. O simplă analiză grafologică arată că însemnările sale au fost reluate după o pauză mai lungă, cel mai probabil pe la sfârșitul anului 1917, când se afla la Constanța, prins cu activități administrative. Scrisul mai degrabă școlăresc din primele pagini se schimbă într-o scriitură mai sigură și mai rapidă la pagina 16 a manuscrisului (v. *infra*, facsimilul de la p. 93). Caligrafia dezvăluie o persoană obișnuită să scrie regulat, atât în română, cât și în bulgară; astfel, manuscrisul conține și unele cuvinte rezultate din contopirea alfabetului latin cu cel chirilic (v. *infra* n. 2 p. 103 sau chiar facsimilul paginii de titlu, reprodus *infra* la p. 61). Mai ales spre ultimele pagini, autorul revine uneori la scrisul „școlăresc", probabil sub imperiul emoțiilor (v. *infra*, pp. 206–207).

Ultima parte a manuscrisului capătă caracterul unui jurnal zilnic, ținut în perioada octombrie 1918 – februarie 1919. Observațiile devin tot mai lapidare, iar autorul încearcă să ne lase impresia poverii

insuportabile de pe umerii celui rămas singur, la mila străinilor. Îndemnurile patriotice din ultimele pagini contrastează cu tonul în care Nicolae Șucu a început să-și redacteze aceste memorii. Este, cel mai probabil, o măsură de precauție, într-o încercare de a se pune la adăpost în eventualitatea unor evenimente imprevizibile.

Manuscrisul este alcătuit din 65 de pagini scrise pe un caiet de tip registru contabil, cu cerneală – cu excepția numerotării paginilor, a unor sublinieri sau tăieturi și a unei adăugiri; acestea sunt făcute cu creion negru și albastru (v. *infra*, p. 206). Cu o singură excepție (v. *infra*, n. 2 p. 193), scrisul este continuu, fără alineate sau altfel de împărțiri.

În ediția de față textul manuscrisului este reprodus integral și fidel. S-au păstrat ca atare particularitățile lexicale și gramaticale și s-au reținut formele diferite de normă peste tot unde transcriu o pronunție particulară; de altfel, materialul prezintă interes și pentru specialistul în istoria limbii și dialectologie. În transcriere s-au aplicat normele ortografice și de punctuație în vigoare, urmând metodele uzuale de editare a textelor vechi sau dialectale. Regimul majusculelor, de asemenea, a fost stabilit potrivit normelor actuale.

Împărțirea în paragrafe și secvențe, ca și titlurile din cuprins și din colontitlu – menite să-l orienteze pe cititor într-un text în care faptele abundă – aparțin editorului. Fotografiile de la finalul volumului au fost adăugate în redacție și au fost alese astfel încât să ilustreze faptele, scenele și personajele descrise de memorialist.

Titlul de pe coperta acestui volum a fost formulat de editor, pentru a da mai bine seamă de conținutul manuscrisului. Trebuie spus că memoriile lui Șucu acoperă de fapt perioada cca 1892 – februarie 1919.

Cele câteva note ale autorului au fost marcate cu asterisc și semnalate ca atare. Restul notelor, marcate cu cifră, aparțin editorului.

Datele din manuscris și din aparatul editorului sunt consemnate conform calendarului aflat în vigoare în Bulgaria la acel moment. Respectiv, conform calendarului iulian (pe stil vechi) până la 1 aprilie 1916, iar după această dată conform calendarului gregorian (pe stil nou). Deoarece România a adoptat calendarul gregorian abia după război, evenimentele petrecute după 1 aprilie 1916 sunt menționate în aparat în concordanță cu ambele sisteme de datare.

Adăugând manuscrisului un studiu introductiv, o cronologie, note de subsol consistente și un dosar iconografic, am încercat să schițăm pentru cititor panorama unei epoci din istoria României și a Balcanilor puțin cunoscute azi, deși atât de bogate în consecințe.

Parcursul biografic ar fi fost dificil de stabilit fără ajutorul primit atât din partea unor colegi de breaslă, cât și din partea rudelor memorialistului. Ținem să mulțumim pentru informațiile oferite despre „unchiul din Bulgaria" părintelui Tudor Boambeș (din Mățău-Mioarele), col. (rez.) Ioan Toma și dnei doctor Letiția Andrei. De asemenea, mulțumirile noastre speciale se îndreaptă către Eduard Matei, Aurel Radu (custodele Sălii de Studiu a Arhivelor Naționale – Argeș) și Stefan Rusev (primarul localității Vratarite, județul Dobrici).

VIAȚA UNUI ROMÂN DIN BULGARIA.

ÎNTRE ANI 1908-1913

ÎNCEPÂND DE LA PAGINA 19 A CARTULUI

Propriul Manuscris. Nicolae S. Șucu

Sunt născut în anul 1886 Luna Mai în 29 în comuna Măţău care se află departe de capitala judeţului Muscel „Câmpulung" la vreo 12 sau mai puţini kilometri, mi am petrecut copilăria la casa nóstră cea veiche din localitatea zisa „Vâlcele" până în vârsta de 7 ani când tatăl meu a făcut alte case mai în centrul satului (de) unde ne am mutat şi am început a merge la şcólă zisă şcóla veiche de lângă biserica a veiche, am urmat a merge la şcólă bine şi am avut purtări fórte bune până am ajuns în clasa IV-a primară primiind chiar premiul I-a când am ajuns în clasa IV-a mi am schimbat ideile şi purtările din cauză ca am început a pricepe şi a înţelege la poveştele tatălui meu care povestea din când în când, că fiind încă necăsătorit a fost cioban şi a petrecut cu oile în munţi şi bălţi şi a trăit un trai fórte bun şi fericit şi eu cà copil auḑind poveştile acéstea sa înrădăcinat în inima mea un asfel de trai zis „fericit" şi'l mai auḑiam ḑicând că când a fost să fie militar nu sa dus şi nuştiu din ce cauză chiar nu ş'ia făcut serviciul militar mi se pare că 'l am auḑit odată ḑicând că fratele lui cel mare ar fi făcut serviciul militar şi pentru el, ḑicea din când în când că nu ar face armata chiar dacă ar fi legat cu [illegible]

SUNT NĂSCUT ÎN ANUL 1886, luna mai, în 29, în comuna Mățău, care se află departe de capitala județului Muscel, Câmpulung, la vreo 12 sau mai puțini kilometri.[1] Mi-am petrecut copilăria la casa noastră cea veche din localitatea zisă „Vâlcele"[2] până în vârsta de 7 ani, când tatăl meu a făcut alte case mai în centrul satului, unde ne-am mutat și am început a merge la școală, zisă școala veche de lângă biserica a veiche. Am urmat a merge la școală bine și am avut purtări foarte bune până am ajuns în clasa IV-a primară, primind chiar premiul întâi când am ajuns în clasa IV-a.[3]

1. Situată pe „o colină admirabil de frumoasă", la 5 km sud-est de Câmpulung, comuna Mățău avea în acea perioadă 1.194 de locuitori, patru biserici și o școală mixtă (C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Muscel*, Stabilimentul Grafic J.V. Socec, București, 1893, pp. 201–202).

2. Parte a satului Mățău, denumită așa după numărul mare al văilor (una dintre ele este cunoscută drept Valea Șucilor).

3. În anul școlar 1897–1898, Nicolae S. Șuculescu (așa cum apare în catalog) primește următoarele calificative din partea învățătorului Ion Vișoianu: „purtarea rea", „silința mare". Cataloagele și foile matricole păstrate la Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale, în fondul Școala Generală Mioarele (Mățău), ni-l înfățișează pe Nicolae S. Șucu drept un elev bun. În clasa I și a II-a a fost clasat al doilea, iar în clasa a III-a este clasat al treilea. În clasa a IV-a nu este premiant, așa cum susține, ci este clasat al patrulea din cei șapte elevi, cu media generală 6,50.

Mi-am schimbat ideile și purtările din cauză că am început a pricepe și a înțelege la poveștile tatălui meu, care povestea din când în când că, fiind încă necăsătorit, a fost cioban și a petrecut cu oile în munți și bălți, și a trăit un trai foarte bun și fericit; și eu, ca copil, auzind poveștile acestea, s-a înrădăcinat în inima mea un asfel de trai, zis „fericit". Și-l mai auzeam zicând că când a fost să fie militar nu s-a dus, și nu știu din ce cauză chiar nu și-a făcut serviciul militar.

Mi se pare că l-am auzit o dată zicând că fratele lui cel mare ar fi făcut serviciul militar și pentru el, zicea din când în când că nu ar face armata chiar dacă ar fi legat cu lanțuri; și eu auzindu-l, ca copil, îmi ziceam în sine: Lasă că nici eu nu voi fi mai prost ca tata ca să fac armata. Și vai! de mic încă mi-am molipsit capul cu asfel de gânduri, nu mi-a mai fost gândul la carte, mă gândeam că cum aș putea deveni un cioban cu cămașa neagră îmbâcsită și cu cruce în față și în spate[1]; de asfel purtam și eu, și tata, și un frate al meu mai mic un port indentic ca mocanii aceia care aveau câte o mie de oi, măcar că noi nu aveam nici o oaie.

Purtam căciulă mocănească, cămașe cu cruci în față și în spate, numai că biata mamă nu le lăsa cămășile să se facă negre și îmbâcsite. Purtam niște pantaloni albi de lână albă răscroiți cu clin și două cusături și le ziceam „cioareci", purtam opinci necusute pe margine cu nouă găuri și ziceam că sunt țuțuienești[2], aveam și făceam niște aere de mocani cu mii de oi.

1. Ciobanii din zonă purtau cămăși „mocănești", de pânză albă, cu o cruce din arnici negru cusută în spate și alta în față, deasupra taliei.

2. Cei care aveau oi purtau opinci ciobănești de talpă, lucrate într-un anumit mod și legate cu curele (Ion I. Șucu, Ion N. Popescu, Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Litera, București, 1976, pp. 253–254). Țuțuieni erau numiți mocanii, mai ales cei ardeleni, după căciula cu țuțui (țugui).

Totdeauna mă duceam pe câmp pe unde păștea oile oamenilor, și învățătorul mă dedea lipsă la apel și îmi punea notă rea de reaua purtare. A doua zi, când mă duceam la școală de chiu, de vai, îmi spunea colegii mei din bancă: Ieri de ce nu ai venit la școală? Că învățătorul a făcut apel și te-a trecut absent. Până a început învățătorul să facă observație părinților, și eu de necaz am pus în gând să îi fur din catedră tabloul cu numele și pronumele școlarilor și notele, ca să nu mai știe când sunt prezent și când sunt absent, și caietul cu notele, ca să nu mai știe că eu am note: 0, 1, 2, 3, 4.

Și am rămas într-o zi după-masă la ieșirea copiilor din școală mai pe urmă și am profitat de lipsa învățătorului și a măturătorului și am spart lacătul catedrei și am luat nu numai tabloul școlarilor cu numele și pronumele și notele, dar am luat mai multe cărți, printre care și câteva jurnale la care era abonat învățătorul, numite *Albina*[1], și le-am dus acasă, și m-au întrebat părinții că de unde le-am luat cărțile alea, și eu le-am spus că mi le-a dat învățătorul să învăț după ele și iar am să i le dau înapoi.

Bine ar fi fost dacă în cărțile luate de mine nu ar fi fost și un caiețel la un coleg al meu, pe care caiețel era pictat mai multe plante și planete, Soarele și Luna, pe care le pictase un frate al colegului meu, care era și căpitan în armată; și noi, mai înainte cu un an de furarea cărților din catedră, ne adunam în capete mai mulți școlari și răsfuiam cărticica asta cu planete și ne-a suprins învățătorul și a confiscat cărticica cu planete, a pus-o în catedră, și eu am luat-o și pe aceea.

Într-o bună duminică, colegul meu se ducea cu caprele la pășune și, trecând pe lângă casele noastre din Vâlcele, eu

1. Revistă enciclopedică populară, *Albina* apărea în fiecare duminică, la București, începând din 5 octombrie 1897. Își propunea, încă de la primul număr, să joace rolul unei reviste de familie, din care „să afle toți câte ceva: și învățătură, și petrecere, pentru un preț mic".

nimerindu-mă acolo, l-am conjurat pe colegul meu că nu are să destăinuiască taina la nimeni și îi am dat cărticica cu planete în schimbul la o bucată de creion și 5 bani. El s-a bucurat mult și, ducându-se acasă, l-a pus în geanta lui de școală.

În ziua aceea a venit o femeie și a rugat pe fratele colegului meu – nu pe căpitan, pe altul mai mic ca căpitanul, de care învățătorul nu ascunsese nimic de pieirea cărților, și chiar a cărticelei cu planete –, l-a rugat femeia aceasta să-i scrie o scrisoare, nu știu unde și la cine, și el a căutat în geanta lui de școală, fiindcă era și el școlar, dar era în clasa V-a, și era și mânitor[1] peste copii, a căutat cerneală, și negăsind, a căutat în geanta colegului meu și a găsit cartea cu planete, a luat-o frumos și a dat-o învățătorului, fiind prieten. Și învățătorul a luat de scurt pe colegul meu că să spuie de unde a luat cartea cu planete, și colegul meu, făcându-i-se frică, a spus că de la mine a luat-o.

Și învățătorul, în loc să mă întrebe, a luat primarul și consilierii comunei, printre acești consilieri era și tata, și, nespunând nimic, a venit seara la noi și a făcut o cercetare bună și a găsit o mare cantitate de cărți, printre care și tabloul și notele, și a amendat pe tata, ca inculpat, cu vreo 20 lei, care în timpul acela costa bani acești 20 lei. Amenda ca amenda, dar am făcut casa cinstită necinstită prin cercetare cu primăria după furt.

Tata era un om foarte serios și ambițios, mie mi-a fost foarte frică că are să mă bată și am fugit trei zile, mâncând fructe. M-a găsit mama și m-a luat acasă cu șosele și momele că nu are să mă bată tata. Și într-adevăr, nu m-a bătut, dar a fost cu ochii răi pe mine din ziua aceea, și eu m-am desperat și am vândut în neștirea părinților toate cărțile mele școlare pe 2 lei și m-am echipat de niște unelte ciobănești,

1. Monitor, elev care îi îndrumă pe colegii mai mici sau mai slab pregătiți.

ca amnar de scăpărat foc, ca cuțit de 30 bani, și am fugit de acasă după niște mocani care venea cu oile de la baltă și mergea la munte în sezonul verii anului 1897.[1]

AM MERS CU MOCANII care m-a primit pentru ajutorul lor cale de 4 zile, până la muntele zis Căpățâna.[2] Ajuns acolo a cincea zi, mi s-a făcut un dor nebun de mamă, frați, surori, colegi și prieteni, dar mi-era frică să mă înapoiez prin pădurile întunecoase și seculare că m-o mânca vreun urs, care era berechet din mila Domnului prin munte.

Ciobanii se purtau urât cu mine, mă înjura de mamă și soră, dar nu am avut ce face, frica m-a stăpânit și am rămas la munte toată vara, păzind numai oi șchioape. Vai, de câte ori am fost speriat de urs, cât plângeam singur pe vârful muntelui și mă uitam în țara Ardealului! Muream de dor de acasă, dar era peste putință ca să mă întorc acasă.

A venit Sfântă Maria Mică la 8 septembrie, plecarea mocanilor cu oile la baltă, care avea să treacă prin satul meu la coborârea din munte, și eu mă pregăteam cu cămașa neagră cu cruci în spate și în față, cu opincile necusute pe mărgini, cu bâta în mână făceam erzecițiu de răzemare în bâtă, cu părul netuns și creț îndoit după marginea pălăriei. Am să trec prin sat cu totul indeferend, fudul față de colegii și prietenii mei, că mi-am ajuns scopul. Am încărcat bagajurile pe măgari și pe cai, am legat caii în șir de coada unuia altuia, am chemat câinii, am umflat cavalele[3] și fluierele cu fel de

1. Ciobănia era meseria cea mai căutată de tinerii din Mățău, până la sfârșitul perioadei interbelice. Urcatul oilor la munte se făcea la începutul lunii iunie, iar turmele iernau în „baltă", la Dunăre (*Monografia comunei Mioarele*, *ed. cit.*, p. 295).

2. Munții Căpățânii (județul Vâlcea) fac parte din grupul munților cuprinși între Olt și Jiu.

3. Fluier mare din lemn de paltin sau arin.

fel de cântece mocănești, ne-am luat adio de la izvoarele reci cu apa limpede, de la vârfurile goale și pline cu zăpadă veșnică, de la brazii mari și stufoși și de la scumpa noastră stână, unde am făcut atâta brânză, și am mâncat atâta jintiță și balmeș[1] cu mămăligă, și am plecat către poalele munților spre a merge la baltă, la locuri mai călduroase.

Am ajuns după 3 zile în cel dintâi sat din josul munților. A început câinii din sat să latre ca la urs la noi și la câinii noștri, dar noi mergeam mândri numai în cămașe cu chimirurile late la mijloc, cu fața roșie de aer curat de la munte, învârtind bâtele acelea ciobănești în mână cum învârtesc de obicei domnii de la oraș bastonul pentru a da mersului un fason mai frumos. Aveam înaintea noastră 6 mii de oi, mai mulți măgari și vreo 80 de cai legați șir, care erau încărcați cu merinde de aprovizionări și haine, și aveam înapoia noastră vreo câțiva câini mari, grași, de aceia ciobănești, care mergeau legănându-se.

Iată-ne după 4 zile în mijlocul satului nostru. Am oprit oile și caii pentru a cina și a hodihni puțin. Am adunat măgarii, am dat bagajurile jos ca să facem mămăliga, iar în jurul nostru se adunase multă lume, care a început a striga din toate puterile, unii băieți zicând: Mamă, uite băiatul lui nenea S[pirea], uite băiatul lui nenea S[pirea], iar eu eram cu totul indeferend, și chiar dacă a venit vreunul din colegii mei să dea mâna cu mine, eu i-am răspuns cu un oarecare accent mocănesc, no, măi, da' ce vrei cu mine, și mi-era frică că nu va fi totul complet ca cioban, ba părul nu va fi, ba cămașa, ba opincile, ba bâta, ba mersul cam legănat. Nu aveam nici gând a mă duce pe acasă să văd părinții ce mai

1. Jintița se prepară prin încălzirea lentă a zerului provenit de la scurgerea cașului. Balmeșul este un amestec de jintiță, caș și făină, prăjit în unt.

face. Îi uitasem în timp de 6 sau 5 luni de la plecare, pe când părinții m-a căutat în toate părțile, și s-au dus la o vrăjitoare și le-au spus că m-am înecat într-o apă, și așa și-au luat nădejdea de la mine. Săraca mama! Mult a plâns crezând în vrăjitoarea aceea blestemată.

În vremea aceea, nu știu cine s-a dus și a dat de veste mamei și tatii de sosirea mea în sat, și a venit într-o fugă să mă vadă. Sărmana mamă! Tot plângea și nu credea că într-adevăr eu sunt acela plecat de 5-6 luni!... A venit și tata, frați, surori, neamuri și nu m-am putut ține ca să nu mi se rostogolească pe obrajii tineri două picături mari de lacrămi văzând pe sărmana mamă plângând cu atâta foc și dor.

M-au cerut de la mocanii aceia după ce le-au dăruit câte un șerbet mare și după ce i-au cinstit cu vreo câteva plosci de alea după la munte, plin[e] cu țuică de prune naturală. M-au cerut și să rămân acasă, făgăduindu-le că la primăvara viitoare, a anului 1898, iar mă va preda lor, și ei (mocanii) s-au învoit, dându-mi ca leafă pentru toată vara servită la ei după oi șchioape una oaie cu coarne și împrejurul ochilor cu negru, și două miele de câte 7 luni, și atâta tot. Mocanii au încărcat măgarii și caii, și-au chemat câinii, au sculat oile și s-au dus la baltă, și eu am rămas în sat acasă cu o turmă de 3 oi.

Învățătorul, aflând că eu sunt acasă, a trimes după mine că să mă duc la școală, că dacă nu va mai pune încă o amendă ca cea dintâi de 12 lei. A trebuit să mă duc la școală ori să vând oaia și să plătesc amenda. Mai bine am început să mă duc la școală ca să termin clasa V-a, care o lăsasem la jumătate.[1]

1. Nicolae S. Șucu a urmat clasa a V-a între anii 1898 și 1900. Pentru absențe a fost amendat, în 1899, cu suma de 3,30 lei (Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale, fond Școala Generală Mioarele, Școala Mățău, registru matricol 2, 1898–1900, cl. V, f. 4). Prin urmare,

În vremea aceia nu știu cine s'a dus și a dat de veste mamă și tată de sosirea mea în sat și a venit într'o fugă să mă vadă Sarmana mamă! tot plângea și nu credea că întradevăr eu sunt aceia plecat de 5-6 luni!.... a venit și tata frați, surori neamuri și nu m'am putut aține ca să nu mi se rostogolească pe obraji tineri două picături mari de lacrămi vădând pe sărmana mamă plângând cu at[illegible] foc și dor, M'au cerut de la mocani aceia după ce l'au dăruit câte un șerbet mare și după ce 'iau cinstit cu vreo câteva plosci de alea după la munte plină cu țuică de prune naturală, m'au cerut și să rămân acasă făgăduindule că la primavara viitóre a anului 1898 iar mă va preda lor și ei (mocani) s'au învoit dându-mi ca leafă pentru tótă vara servită la ei după oi schiópe una oie cu córne și în prejurul ochilor cu negru și doua miele de câte 7 luni și atata tot. Mocani au încărcat măgari și cai și au chemat câini au sculat oile și sau dus la baltă și eu am rămas în sat acasă cu o turmă de 3 oi. Învățătorul aflând că eu sunt acasă a trimes după mine că să mă duc la scóla că dacă nu va mai pune încă

A venit primăvara, a început mocanii a trece cu oile prin sat, a venit și mocanii mei, dar acum eram supravegheat de părinți să nu dizertez iar din școală, dar, cu tătă supravegherea, tot am fugit și, după o cale de 8 ceasuri, i-am ajuns și m-am dus cu ei la munte. În vara anului 1898 nu am mai păzit oi șchioape, și am fost dat la niște ciobani ca argat, care păstoreau niște oi sterpe, care nu avusese miei din cauză că era numai de câte un an. Noi la oi de acelea care nu a împlinit un an și 6 luni le numim cârlani.

Am petrecut vara mai fără plâns. La Sf. Maria Mică[1], iar am coborât cu oile la baltă și am trecut prin sat, dar nu a mai rămâne în sat. Părinții m-au rugat mult ca să rămâi, dar nu am ascultat și am plecat cu mocanii la baltă și am petrecut o iarnă foarte grea din cauza furtunelor cu zăpadă care ne-a răpit un cârd de oi de 1.500 și le-a dus furtuna din moșia satului Agieni, de lângă râul Ialomița, până le-a băgat și le-a înecat în Borcea, între satul Buliga și Dudești, cu ciobani cu tot; și o primăvară ploioasă și în tot timpul cu ceață, din care cauză lupii ne-au furat multe oi și miei mici, până am plecat iar la munte, căci în toți anii la Sf. Gheorghe[2], când începe căldura la baltă, plecam la munte ca să nu ne moară oile de căldură. Călătoriile le făceam tot pe jos de la baltă la munte și de la munte la baltă. Mocanii ziceau că dacă am pune oile la tren s-ar face o cheltuială enormă de mare, de altfel ei prețuiau 1 lei cât o mie și mâncam de multe ori mămăliga fără legumă și, de nenumărate ori în timpul iernei, cu ceapă.

evenimentele pe care le relatează nu au avut loc în vara lui 1897, ci doi ani mai târziu.

1. 8 septembrie.

2. 23 aprilie.

AM DUS UN TRAI CU TOTUL CIOBĂNESC timp de 5 ani, vara la munte cu urșii și aerul curat, iarna la baltă, pe locuri șese, cu lupi și furtuni groaznice cu zăpadă. Când eram la munte, aveam o frică mare de urși, pentru că venea și lua oi cu sila. Ne puneam de multe ori la pândă cu câte o pușcă și eram decișii ca când va veni să ia oi să tragem și să-l omorâm, dar nu știu, poate că era fermecat, că de câini nu se ferea câtuși de puțin, lua pietre, rădăcini, pământ și ce îi ieșea în cale și arunca după bieții câini, care fugeau văietându-se, iar nouă începea a ne tremura mâinele și tăceam ca să nu fim zăriți de fiară.

În vara a cincea, se învățase un urs în muntele numit Valea Vladului[1], care nu da greș, dar venea în toate nopțile și mai întâi făcea control în locul unde ședeam noi, ciobanii, care, după ce ne-a speriat bine, ne ascundeam. Pe urmă se ducea și-și lua numai o oaie. Am fost decișii după mai multe publicațiuni din care trăgeam nădejde că poate se va găsi vreun vânător curagios să vie să omoare bestia sau să părăsim muntele pe la mijlocul verii, când ne pomenim că vine un român cu doi fii ai lui din Ardeal și întreabă că unde se află ursul acela cumplit. Noi le-am spus că nu e nevoie să-l caute, că diseară singur are să vie la oi.

S-au așezat lângă focul nostru, și-au încărcat bine armele și au așteptat până seara. Când a venit vremea sosirei ursului, noi, fiind speriați din trecut, am zis că cel târziu până peste 5 sau 10 minute trebuie să sosească. Zicând așa, unul din tovarășii noștri speriat a strigat: Uite-l!... Atunci noi, ciobanii, am fugit în partea opusă, pe când vânătorii cu iuțeala fulgerului s-au dus la posturile lor, împărțindu-se în felul acesta: fiul cel mare la dreapta târlei[2] cu oi, fiul cel mic la stânga, iar tatăl din josul târlei și a focului ciobănesc.

1. În zona Rucărului.

2. Loc neacoperit și neîmprejmuit în care se odihnesc oile în timpul pășunatului.

Intr-adevăr că ursul a venit, s-a apropiat de foc și, venindu-i miros de praf de pușcă din partea din jos, de unde era tatăl, s-a oprit și a ridicat capul în sus. În momentul acesta nici câinii nu lătrau, căci și ei erau speriați, nici un zgomot nu se auzea, numai oile erau speriate și tremurau toate în oborul[1] lor. Deodată se auziră o detunătură de armă și un răget îngrozitor, și a plecat bestia cu iuțeala glonțului direct în partea unde era tatăl, a trecut la o distanță de un metru departe de tatăl care-l lovise în piept și, rănit grav, s-a dus la vale până în gârla care trecea pe lângă partea muntelui de la vale, iar vânătorii au venit la foc fără a fi suprinși de nici o curiozitate, spunând veseli că de acum încolo nu vom mai fi supărați de urs.

Dimineața am văzut picături de sânge pe pământ și pietre, și după picăturile acelea am mers până la gârlă, unde l am pierdut urma. După o mică căutare, urma a fost descoperită de tatăl și am urmat cu alai mare pe acest tatăl curajios până la gura unei peșteri, care avea o vizuină adâncă de vreo 8 metri și largă la gură de vreun metru, iar mai în fund de 1½ metru.

Corajiosul tatăl, asigurându-se că aici este bestia, a vorbit cu fiii săi nu știu ce și a luat o (funie) sfoară groasă cu sine și o spangă[2] de fier ori oțel și a întrat în groaznica peșteră. Noi toți eram curioși și atenți, când deodată auzim un horcănit, neînțeles dacă e al tatălui ori al ursului, și vedem sfoara, care era cu un capăt afară, că se mișcă, iar pe fii apucând cu putere sfoara și îndemnând și pe noi să apucăm și să tragem cu putere. Fricoși noi, dar tot am apucat sfoara și am tras. În timpul acesta iese tatăl plin de sânge, vesel ca când nu s-ar petrece nimic cu el și viața lui. Am tras și am scos bestia moartă, străpunsă de spanga cea de oțel.

1. Țarc.
2. Sabie, baionetă.

Ce făcuse tatăl înăuntrul peșterii?... A intrat aplecat aproape pe brânci. Ursul a fost în fundul peșterii. Văzând că cineva intră în vizuina lui, s-a repezit asupra dușmanului care-l rănise grav cu glonțul. Atunci tatăl a pus capul spăngii în pământ, iar capul cel ascuțit în direcția bestiei l-a îndreptat. Bestia furioasă a înaintat cu forță și a fost din nou străpuns[ă] de spangă și a murit după mai multe sforțări. Nu știu, de frică am apreciat, sau nu, dar avea mărimea unui bivol de 8 ani. I-au luat pielea, care avea o mărime enormă, și au găsit în pulpa picioarelor de dinapoi 7 gloanțe mari vindecate în carnea bestiei. Și asfel s-a sfârșit cu bestia.

În toamna anului 1902 m-am retras din ciobănia aceasta îngrozitoare și mi-am vândut oile care le căpătasem ca drept leafă, la număr 63, și am luat o sumă de vreo 600 lei[1] și am plecat la Bărăgan, ca să mă fac cioban la oi de acelea cu lâna scurtă, bătută și moale, la care le ziceam țigăi, și vara nu mergea la munte, cu o leafă de 180 lei pe an. Pe când eram la acei mocani cu oile cu lâna lungă aveam o leafă de 3 oi pe vară și 4 oi pe iarnă și aveam numele de țuțuieni sau țurcănari. La țurcănari iarna nu aveam târlă ori alimente pentru oi, ca fân, greunțe și alte. Nu aveam nimic. Unde însăram

1. Până în 1916, România a beneficiat de una dintre cele mai puternice monede din Europa, având aceeași paritate cu francul francez. Timp de patru decenii, leul nu a cunoscut inflația și a avut cea mai mare stabilitate din toată istoria economică a țării. În 1900, ca salariu lunar, un ministru primea 2.500 de lei; un colonel sau un medic de județ, 800 de lei; un profesor, 420; un căpitan, 330; un învățător de țară, 90 de lei. Cel mai prost era plătită munca țăranului, cu 0,80–1,20 lei pe zi sau 20–30 de lei pe lună. Ce se putea cumpăra cu acești bani? Iată câteva prețuri medii de detaliu pe kilogram de pe piața Capitalei la 1900: pâinea 0,23 lei, zahărul 1,13 lei; orezul 0,50 lei; brânza de oaie 1,05 lei; carnea de porc 0,80 lei; un litru de vin 0,67 lei (Victor Axenciu, „Pe urmele leului nostru", *Magazin istoric*, anul XXXIV, nr 1 (394), ian. 2000, pp. 18–19).

nu ne apuca dimineața, toată noaptea păștea oile și eram morți de somn, că nu dormeam nici ziua, nici noaptea. Pe când la țigăi aveau oamenii fân din belșug, târle, saivanuri[1], șoproane, leafă mare de 180 și 200 lei pe an.

Am rămas la țigăi și până să împlinesc anul am cheltuit și banii mei 600 lei, și acei 180 lei leafa după un an de zile. De ce am cheltuit atâția bani?... Eram de 16 ani și era o fată frumoasă care avea o mamă frecventată și a făgăduit că îmi va da pe fiică-sa de soție până am isprăvit banii și mi-am cheltuit amorul meu tânăr numai furând câte o vorbă dulce din gura iubitei mele secrete.

După aceea am devenit un crai, cât câștigam atâta cheltuiam, umblând din târlă în târlă, din ciocoi în ciocoi, ici o lună, dincolo 2 luni, până am găsit un ciocoi care mi-a dat o leafă de 320 lei pe an.

Și acolo nu am putut scoate cu bine din cauză că eram văcar la vacile de tamazlâc[2] și, certându-mă cu unul din tovarășii mei, i-am dat una lovitură cu un lemn în cap, și acesta a căzut în nesimțire. Eu, fiindu-mi frică că are să moară, am părăsit ciocoiul meu și vaci și tot și am trecut Dunărea.

IN DOBROGEA M-AM BĂGAT CIOBAN la un mocan, și nu știu dintr-a cui cauză nu am putut să stau mai mult ca 3 săptămâni. Nu știu, mocanul a fost de vină, ori eu, că l-am părăsit și pe acesta și m-am dus la un alt arendaș, la care am stat 1 lună și am plecat și de acolo.

Gemând de necaz și fără bani de cheltuială m-am dus într-un sat aproape de orășelul Mangalia, am intrat într-o cârciumă unde erau mai mulți oameni care vorbeau și se sfătuiau că de unde ar putea găsi un băiat să-l puie să păzească

1. Adăpost de iarnă pentru oi, acoperit și îngrădit.
2. Cireadă de vaci cu taurul lor de prăsilă.

caii satului dimpreună cu herghelegiul lor veichi de 6 ani și, văzându-mă pe mine strein, m-au întrebat dacă vreau să mă tocmesc la dânșii ca ajutor de herghelegiul lor. Eu am răspuns că da, chiar mi-este meseria de a păzi cai. Zis și făcut. M-am tocmit, am plecat cu caii la pășune, la număr 170. În noaptea dintâi nu am văzut și priceput nimic. Dar a doua noapte am văzut pe tovarășul meu că vorbește secret și se ferește de mine cu niște oameni care aveau un port cu totul deosebit de portul nostru obișnuit, aveau căciulile mici, capetele mari, paltoane mici și vărgate, brâne[1] mari la mijloc, pantaloni foarte largi sus și strâmți jos, așa că partea de sus a pantalonilor atârna până la genunchi, ca când ar fi băgat picioarele în niște saci. În sfârșit, a vorbit ca 2 ceasuri și pe urmă s-au despărțit, ducându-se acești oameni drept spre miazăzi, direcțiunea frontiera română–bulgară. A treia noapte, încă de cu seară a început să mă trimeată tot în părțile opuse. A stat caii, s-au culcat, și pe mine m-a trimes badea Nicolae în partea de miazănoapte, și acest badea Nicolae, căci așa-i era numele, a rămas deștept în picioare fără să se culce.

Eu m-am culcat, dar am priceput că are să se joace la mijloc o jucărie și nu am adormit. Când deodată vine acei 4 oameni cu portul deosebit și începe a vorbi încet. Badea Nicolae, la un semn dat din partea lui, acei 4 au tăcut, iar badea a venit în inspecție pe lângă mine să vadă dacă eu dorm sau nu. M-am făcut că dorm dus. Atunci ei au ales 6 cai buni, dintre care 2 erau de acia soldățești, făceau serviciul cu schimbul numai duminica, la Constanța, iar ceilalți 4 cai erau de frunte. Au luat caii, au schimbat câteva vorbe, a primit badea nu știu ce de la Domnii ăștia și s-au dus cu caii direct către frontieră.

1. Brână, brâu.

Pe mine a început să mă chinuie un gând, și anume: badea dimineață are să spuie așa: Bine, oameni buni, pe mine mă știți foarte bine ce fel de om sunt, dar tovarășul ista al meu poate va fi un hoț din Bulgaria. A venit, s-a tocmit la noi, dar poate a fost vorbit cu hoții din Bulgaria și a instreinat caii. Ce știu eu să fac? Să fug? De ce?

În sfârșit, au plecat caii la pășune, a venit badea și m-a sculat, aveam în gând să-l bat și să-l părăsesc, dar mi-era teamă nu că nu-mi va ajunge puterile, dar avea un cuțit cu mânerul alb și mare de care mi-era frică. Mergând și tăinind[1], l-am înșelat de mi-a dat cuțitul ca să tai un mărăcine bun de baston. După ce am luat cuțitul nu mi-a mai fost frică, căci putere nu avea mai multă ca mine, ba chiar mai puțină. Am tăiat mărăcinele și l-am întrebat:

— A, bre bade Nicolae, ce oameni erau aceia care au luat 6 cai din caii noștri?

— Ce cai, mă, tu ești nebun? îmi răspunse.

Eu m-am și aruncat asupra lui și i-am legat mâinile cu o sfoară care se afla împrejurul mijlocului meu și i-am spus așa:

— Decât să mă dai tu pe mine mâine legat, mai bine eu pe tine acum să te dau pe mâna justiției!

Am început a-l lovi ușor ca să spuie și l-am condus escortat de mine însumi până în marginea satului. A înțeles badea că nu e glumă. A început a răspunde cu glas rugător:

— Frate Andrei! – așa mă numeam eu fiind hergheligiu – eu sunt de 6 ani la hoții ăștia de (săteni) cojani[2] și nu mi-a plătit niciodată leafa întreagă, și m-am gândit să-mi iau eu leafa. Oamenii aceia care au luat caii era din Bulgaria. Eu le-am vândut caii cu 600 lei! Poftim d-tale 300, și mie îmi

1. A tăini, a sta la taifas, a flecări.
2. Cojani, locuitori de la șes, în opoziție cu mocanii.

rămâne 300, și nu avea grije, eu am să fiu răspunzător, am să mă înțeleg cu satul.

— Așa, măi frate! i-am răspuns, dezlegându-l și refuzând banii, dar nu a fost chip, a trebuit să primesc.

Am primit și ne-am întors să adunăm caii care se împrăștiase prin holdele oamenilor.

Dimineața am dus caii la sat, că așa era tocmeala, ca în fiecare dimineață să ducem caii la sat, să-i închidem, ca să-și ia oamenii caii pentru trebuințele necesare de peste zi. Era sâmbăta de dimineață. A venit mai întâi militarii să-și ia caii de servici spre a se duce dimineața viitoare la Constanța, la servici[u]. Toți și-au luat caii, 2 militari nu poate găsi caii lor și au venit să raporteze lui badea.

— Bre bade Nicolae, caii noștri nu sunt aici.

— Ia taci măi din gură, că tu nu vezi bine de dimineață, te-a fermecat muierea și nu mai vezi bine, îi răspunse badea sculându-se leneș.

S-a dus printre cai și după un moment i-am auzit glasul zicând:

— Adevărat că nu sunt caii voștri aici! Măi Andrei!... În valea aceea de astă-noapte te-ai uitat tu bine să nu fi rămas niscaiva cai?

Eu i-am răspuns:

— De, măi bade Nicolae, eu m-am uitat, dar tot nu mă pot prinde cu diavolul, poate va fi rămas.

A prins de veste oamenii din sat că lipsește cai și numaidecât a venit și au găsit lipsă 6 cai!... Degrabă s-au suit mai mulți oameni pe cai și s-au dus să caute caii pierduți. S-au întors fără nici un rezultat.

— Bade Nicolae, de ce părere ești cu caii aceștia?

— Caii aceștia eu sunt de părere că sunt furați.

— Ei, ce e de făcut? zise un om bătrân.

Altul, tot bătrân, zise:

— Noi nu putem face nimic afară decât să înlocuim cu rândul pe badea Nicolae. Să meargă câte un om din sat cu Andrei să pască caii și badea Nicolae să se ducă în căutarea cailor furați.

— Bine, zise badea Nicolae, dar cu mâna goală caii nu se caută.

Dintre oamenii cu paguba au zis că are să-i adune ceva bani, și i-au adunat de fiecare cal câte 20 lei, adică 120 lei. Badea Nicolae a luat banii și a venit pe la mine și mi-a spus că a mai luat 120 lei, poftim d-tale 60 lei, și mie 60, și stai pe loc, că eu am să mă duc să dorm în pădurea N. și după 3 zile am să mă întorc cu un rezultat pe jumatate bun.

Am stat, noaptea nu mai mergeam cu caii la pășune, că nu vrea să vină nimini cu mine să-i păzim.

După 3 zile, iată pe badea Nicolae, trist, vine la cârciuma satului, unde era așteptat de păgubași, și l-a întrebat:

— Ei, bade Nicolae, e ceva rost?

— Le-am întrat în urmă, caii sunt în Bulgaria, uite, duceți-vă și voi și aveți să le găsiți urma, caii au trecut în Bulgaria pe lângă satul Ciufut-Cuius.[1] Eh! Ce te faci dacă nu ai bani mai din gros? La ăsta trebuie să-i dai ceva să-ți spuie, la cellalt ceva, și așa că bani trebuie.

S-au sfătuit oamenii și i-a mai adunat câte 40 lei de cal și haide, după cai!

Badea Nicolae a venit cu mine la un loc secret și mi-a spus:

— Bre Andrei, eu am mai ciordit 240 lei de la golanii ăștia! Poftim 120 d-tale și ascultă aici ceva: eu încalec pe calul lui Radu Moțatu, că e cel mai frumos dintre cai, și nea Radu

1. Astăzi Iovkovo, sat bulgar aflat la un kilometru de granița cu România, lângă Negru Vodă. În perioada interbelică a făcut parte din România Mare.

se învoiește să mi-l dea ca să mă duc în căutarea cailor, și așa că eu mă duc, dar îndărăt nu mă mai întorc, trec în Bulgaria! Tu stai până deseară și du-te unde te va milui D-zău.

I-am mulțămit, ne-am luat adio și a plecat badea și nu l-am mai văzut de atunci. Am așteptat până seara, m-am aprovizionat de pâine și slănină și când a înnoptat am încălecat și eu pe un cal și am luat direcția Constanța. Am mers până la o vreme bine, dar am greșit drumul și tocmai când s-a făcut ziua am găsit drumul. Am lăsat calul lângă șosea și o fântână. M-am dus la vreo 3 kilometri înainte și am intrat în pădure ca să nu mă ajungă de la urmă sau să nu mă întâlnească vreun jandar, la caz poate c-a telefonat în urma plecării mele. Am căutat așa loc în pădure, să văd cel puțin cu un ochi, dacă nu cu amândoi să văd la șosea. Pe la ceasul 9 d[e]. d[imineață]. am auzit mai multe voci cari ziceau:

— După el, îl vom ajunge, el a fost hoțul, calul e încă înnădușit cu care a venit hoțul.

Și a trecut în goana cailor.

Am stat acolo în pădure până a înnoptat și mi-am luat drumul la Constanța. În zori de zi am ajuns la o târlă de oi, unde era mai mulți câini ca oi și care toți au sărit asupra mea. A venit ciobanii și m-a scăpat. M-a întrebat că de unde viu și unde mă duc. Eu le-am spus că viu de la ciocoiul H. și mă duc la Constanța la spital, că sufer de friguri. Iară astăzi o să sufer greu, pentru că mă suprinde tot la 2 zile și nu știu cel puțin ce fel de friguri am, că tare mult mi se face foame. (Se înțelege că are să mi se facă foame, căci pâinea o isprăvisem înainte cu 10 ceasuri.) Mi-au dat mâncare mămăligă cu brânză și mi-a dat un loc ferit pentru a mă hodihni și petrece ziua cu frigurile (care mă goneau din urmă). S-a făcut seară și am cerut încă mămăligă și puțină brânză, mulțămindu-le și spuindu-le că m-a lăsat frigurile și am să urmez drumul înainte. Am plecat.

AM AJUNS DEVREME LA CONSTANȚA, unde am întâlnit mai întâi lucrători și un atelier de olane. Am rămas la dânșii până dimineață, unde am și întrat în lucru cu 2 lei pe zi. Am lucrat 4 zile și a cincea noapte m-am întovărășit cu 4 tovarăși și am părăsit atelierul.

Ne-am dus la un ciocoi la nord de Constanța, la o depărtare de 35 kilometri, și tovarășii mei mi-au spus că eu să le fiu de șef și să-i tocmesc. Prea bine i-am tocmit, am spus că la băieți le trebuie ceva bani înainte, că vrea să trimeată pe la familii. Ciocoiul mi-a spus că să îi duc la moșie să înceapă lucrul (munca câmpului) și eu să iau adresa fiecărui, să mă întorc să-mi dea bani și să le trimet pe la familiile lor. Toată convorbirea mea cu ciocoiul nu a fost auzită de tovarășii mei. Am condus tovarășii la moșie, spuindu-le că sunt tocmiți cu 50 lei pe lună, și i-am lăsat să lucreze. Eu m-am întors, am luat 200 lei, adică câte 50 lei de om, și am plecat să le duc eu singur banii, măcar că nu știam de unde sunt.

La revedere, neică! Vorbă să fie că am să le duc banii, am plecat pe drumul Hârșovei și am ajuns la Hârșova seara. Am întrat într-o cârciumă unde erau vreo 7-8 oameni aproape beți, care făceau o tocmeală cu cârciumarul pentru a-i cosi 5 hectare nu știu ce. A făcut tocmeala și s-au pus pe băutură din gros. S-au făcut turtă de beți, cu cârciumar cu tot. Eu am cerut să fiu servit, dar nu a avut cine să mă servească și m-am servit singur, luând 35 lei din tejgheaua omului, o sticlă de rom, o sticlă de coniac, un balotaș de văl de dimie de casă țesută bine și 15 pachete de tutun a 1 leu și a 80 bani pachetul și am plecat la port să trec la Brăila.

Bine, dar bilete la pasageri nu mai dedea și aveam o frică că la Brăila avea să mă întrebe de pașaport. De bilet făcui rost de la un pasager care și-a luat sama să nu mai treacă la Brăila și a vândut biletul mie. A sunat, ne-am suit în vapor, am plecat. Doamne, oare ce voi păți la Brăila?

Lângă mine ședea o femeie cam de 22 de ani și avea doi copii. Nu știam cum să fac să vorbesc cu dânsa. Îmi veni în minte să scot o sticlă. Am scos și am întins femeii, zicându-i că am avut o soră care mult se asemăna cu d-ta și a murit. Poftiți și bea pentru sufletul dânsei. La copii le-am dat câte 10 bani. Femeia nu avea barbat. Fusese în plimbare pe la mă-sa, că era din Dobrogea, și acum se ducea acasă. Ședea în Satu Nou, lângă Brăila.

Femeia a luat și a băut, dintâi cam rușinoasă, dar mai pe urmă a băut prietenește. Am văzut că o să pot povesti cu dânsa, și am început a povesti. Mi-a spus că e măritată de 5 ani, are doi copii și nu a avut nici un noroc pe lume, că i-a murit bărbatul, pe care îl luase fiind silită de mamă-sa. Am îndrăznit și i-am zis:

— Dragă, te rog, fă-mi un bine, acum, când ne dăm jos la Brăila, și anume: dă-mi mie copilul cel mic să-l duc în brațe și pe cellalt de mână și d-ta ia te rog bagajul meu, ca să pot ieși din port, că eu am pierdut pașaportul și așa o să zică lumea și santinela că suntem familiar[i].

S-a învoit bucuroasă, am luat copiii, pe care-i amăgeam ca să nu plângă cu câte 10 bani, și femeia a luat bagajul meu.

Ajunși în port la Brăila, nu numai că nu m-a întrebat de pașaport, dar chiar a strigat la lume:

— Mai încet, domnilor, că călcați copilul omului!...

Am ieșit cu bine și am petrecut cu femeia 2 zile la un hotel.

De acolo m-am dus la un ciocoi și m-am băgat ca supraveghetor cu 520 lei pe an, la un arman[1] care avea 400 boi și foraj[2] pentru vite ca de vreo 30.000 lei. Am petrecut bine de la 15 octombrie 1904 până la 17 februarie 1905, când

1. Arman, anexă a unei exploatări agricole.
2. Furaj.

din negrija unui argat de la boi s-a aprins paiele și fânul, cu case cu tot, și m-am văzut nevoit să plec încă din noaptea aceea, de frică să nu mă împuște ciocoiul, care era un om foarte serios.

Mai înainte de a se aprinde cu 2 nopți, am visat un vis care nu-l voi uita până ce voi fi viu. În vis am văzut pe o pajiște verde un câine mare roșu, am luat o piatră mică să arunc în el să se scoale. S-a sculat, dar nu singur, ci încă vreo 8-9 câini, care cu toții a venit asupra mea. Eu, de frică, am fugit la un puț părăsit, dar avea multă apă înăuntru. M-am suit pe puț, care avea o înălțime de vro 80 centimetri, dar câinii vrea să se arunce să mă muște; la o jumătate de pas era furca puțului, înaltă ca de 2 metri; m-aș fi suit pe furcă, dar deasupra era un șarpe de o mărime enormă, care mă aștepta cu gura deschisă. Acum, jos câinii, în puț apă, care dacă m-aș fi coborât m-ar fi înecat, sus șarpele care m-ar fi mușcat!... Încotro, Doamne?... În sfârșit m-am deșteptat, dar gândindu-mă că ce va însemna oare?...

S-a întâmplat incendiul, am plecat. Unde?... Cine ar fi în stare să mă mântuiască dacă totul era dat în îngrijirea mea?... Numai o singură trecere peste frontieră ar fi în stare să mă mântuiască.

CE FRONTIERĂ E MAI APROAPE? Bulgaria. Am luat drumul către Dunăre, care auzeam că ar fi înghețată. Era o zăpadă pe câmp de 60 centimetri! Dar fie, trebuie să lupt cu zăpada și să trec, căci altminteri sunt pierdut.

Am mers până la ziuă 55 km, pe când se făcea ziua eram în malul Dunării.

Dunărea era pe alocurea înghețată, dar pe alocurea dezghețată. De chiu, de vai, cu multă frică, am trecut. Ajuns într-un sat după malul drept al Dunării, în Dobrogea română, tocmai voiam să intru în sat, întâlnesc un șef de jandarmi

cu vreo 3 consilieri comunali din comuna Canlia. Venise în satul Prăjoaia[1] în căutarea unor lucruri furate. Când mă vede în halul care mă găseam, ud de apă, stropit de sânge provocat de gheața ascuțită peste care căzusem de nenumărate ori, se uită lung la mine și mă întreabă:

— De unde ești tu, măi?

Am răspuns cu totul indiferend și cu un coraj prefăcut:

— He! Uite de colea, din baltă.

— Unde te duci?

— Mă duc să-mi iau tutun.

— Ai bilet de indentitate?

— Am, firește, dar nu e la mine, biletul e la stăpân, la cancelarie. Noi când ne băgăm ciobani, stăpânul ne ia biletele de indentitate ca să nu fugim.

— Peste un ceas să te găsesc la cârciumă, că acum avem puțină treabă, n-am timp de tine! Auzi? M-ai înțeles?

— Da, am înțeles, am gângănit[2], dar în gândul meu i-am zis: Aoleo, nu pune tu acuma mâna pe mine, și las' că de me-i mai vedea vina mea să fie.

El a plecat în treaba lui, și eu m-am întors în baltă, peste Dunăre, înapoi, și am stat toată ziua flămând, plin de sânge, ud de apă și fără tutun. A înnoptat. Aide acum iar la Dunăre. Am trecut-o iar, dar de multe ori am scăpat ba piciorul stâng în apă, ba pe cel drept.

În sfârșit, de data asta am trecut la Ostrov. Am stat o zi întreagă închis într-o casă la un bulgar care avea frați în satul Vaidomir[3], în Bulgaria.

S-a făcut noapte, un argat al bulgarului m-a condus și m-a trecut granița, și s-a întors. Acest argat era dizertor din

1. Astăzi Izvoarele, comuna Lipnița, județul Constanța.

2. A gângăni, a gângăvi, a îngăima.

3. Aidemir, sat de lângă Silistra. În perioada interbelică a făcut parte din regatul României.

armata bulgară. Am rămas ca un mânz rătăcit. Am tremurat toată noaptea de frig în șanțurile Silistrei unde arunca oamenii gunoiul. M-aș fi dus în oraș, dar mi-era frică, și până la frică era tot închis.

S-a făcut ziua după o noapte de 3 ani. Am intrat în oraș și de acolo aveam să merg în satul Vaidomir, să mă bag argat ori cioban la frații gazdei mele din Ostrov.

Am intrat într-o bucătărie ca să mănânc ceva. În bucătărie era un jandarm bulgar, pe care nu-l observasem la intrare. A început în timpul mâncării mele să mă măsoare cu ochii de sus până jos, s-a sculat după scaunul de unde ședea și a venit lângă mine.

Nu știu de ce, în timpul acela aveam niște fierbinți grozave. El a început să mă întrebe nu știu ce pe bulgărește. Eu nu știam bob. A început pe o stricată limbă românească, după ce eu i-am răspuns că nu știu bulgărește, că de unde sunt și de ce am trecut în Bulgaria, că sunt spion, că nu știu ce. Eu i-am răspuns, ca să scap mai repede de întrebările lui, că sunt dizertor din armată și de aceea am venit în Bulgaria.

— Bine, dacă ești dizertor, unde sunt efectele militare?

— Am fugit din concediu și nu am efecte.

— Unde este biletul de concediu?

— Nu am, l-am pierdut.

— Nu, tu minți, ești spion.

Mie mi-a venit o amețeală și am căzut după scaun jos. Au venit mai mulți bulgari, s-au uitat la mine, a adus o trăsură, m-a suit în trăsură și m-au dus la spital. Am fost dezbrăcat de hainele mele civile și mi-au dat halaturi de spital. Dar eu sunt încă în nesimțiri. A venit doctorul bulgar, un om gras și cu o față de bulgar adevărat, și mi-a dat primele ajutoare.

După o jumătate de zi și o noapte m-am făcut bine. Dar se vede treabă că jandarmul bulgar a spus la spital că, dacă

mă fac bine, să-l vestească până a-mi da drumul. A venit doctorul a doua zi. Eu am cerut hainele. Mi s-a dat numai-decât, întrebându-mă că câți bani am avut în haine lângă mine. Eu am răspuns că am avut 375 lei românești. Mi-a dat bani întocmai, cerând o taxă de 2 lei pentru spital. Am dat 2 lei și câte 20 bani, iară 3 lei la bolnavii care erau acolo și îmi spuneau că nici unul n-a crezut că voi apuca ziua viu, așa eram de bolnav la intrare.

În intervalul acesta, a venit jandarmul de ieri și m-a luat, m-a dus la secție, unde am fost pus la interogator de un șef de jandarmi și expediat din nou peste gheață în România.

Escorta mea s-a învoit în schimb a 20 lei să nu mă predea grănicerilor români, dar să mă libereze în pădure, pe malul stâng al Dunării, în România. Am stat toată ziua în pădure, ferindu-mă și fiindu-mi frică și de păsările zburătoare. S-a înnoptat, vremea caldă, gheața pe alocuri se tot rupe, o văd cu ochii încă după zi. M-am dus mai la deal, adică mai în sus, în dreptul satului Vaidomir, fără să fiu observat de grănicerii români. Întuneric cum e păcura. Am intrat pe gheață, dar unde e gheața? Pe lângă mal gheața topită, ruptă, apa are o adâncime până la gheață de vreo 3 palme. Am încercat de 20 de ori poate pe întuneric să merg până la gheață, dar e întunerec și nu se vede nimic. M-aș fi întors îndărăt în România, dar înaintea ochilor ardea armanul boieresc, mi-era frică ca de moarte. M-am pus pe rugăciuni, înșirând și pe sfinții cei mici dintr-un an de zile. Am îngenuncheat pe nisipul umed de nu știu câte ori, ceream de la D-zău să-mi ajute să trec Dunărea și să-mi împietrească inima să nu mai îmi fie frică.

Am găsit un lemn care l-am făcut baston și o rădăcină de salcie lungă ca de vreo 2 metri și jumătate. Am intrat în apă, după apă pe gheață, care era ruptă pe mai multe locuri. Întuneric beznă. Cu bastonul încercam gheața dacă e groasă ori subțire, cu rădăcina călăuzeam înainte să văd ori să

simț unde era apă. Am ocolit nenumărate ochi[u]ri sparte, de unde se auzea apa curgând pe sub gheață. Am mers cale de vro 70 metri, când deodată rădăcina care îmi servea de călăuză s-a înecat în apă. M-am oprit, am căutat gheață în stânga și în dreapta, dar gheață nu mai exista. Eram la mijlocul Dunării. Am căutat să mă întorc înapoi, dar și înapoia mea gheața să rupsese și o dusese apa la vale. Am rămas pe o bucată de gheață ca pe un pod. De ce stetea în loc, nu știu!...

M-am desperat, îmi vedeam moartea cu ochii pe sub gheața zgomotoasă a Dunării. Singur, pustiu. Am strigat, nici un răspuns afară de zgomotul gheții care se rupea necontenit din diferite direcțiuni. Am aprins chibrituri ca să fiu văzut de vreo santinelă ori de vro patrulă pe frontiera română ori după cea bulgară. Nimic. Au trecut 3 ceasuri de chinuri dintre cele mai desperate din viața unui om. Stând, rugându-mă la D-zău, făcându-mi fel de fel de închipuiri, aducându-mi aminte de tatăl, mama, frați, surori, neamuri, prieteni și cunoscuți și închipuindu-mi că nu am să-i mai văd niciodată, am auzit un (hârjâit) un zgomot mare de gheață care venea din susul apei drept spre gheața sau, mai bine zis, spre podul pe care steteam eu. Am început să mă închin, să fac crucile mai des, închipuindu-mi că am să mă pierd în curând pe sub gheață, îndată ce va veni gheața care începuse să se vadă ca o culme de munte, are să sfărâme podul meu și totul s-a isprăvit.

Vântul bătea din josul apei, așa că-i oprea forța cea mare a gheții călătoare ca să nu izbească cu putere mare podul meu, dar orișicum tot sunt pierdut. Vine! A mai rămas numai 30 de metri, numai 20, numai 10, numai 5, numai 1. Ah! A izbit. Din mila soartei mele a izbit așa de încet, încât a rupt numai podul de la mărginile lui, dar nu l-a sfărâmat.

A început să plutească și să mergem la vale în josul apei. Nici o nădejde, mai la vale are să se sfărâme, când va izbi

alt pod mai puternic ca al meu. Sunt pierdut. Ah, mamă, să știi pe unde se află și în ce stare fiul d-tale cel mai mare, ai vărsa râu de lacrămi! Am plutit ca vro 600 de metri, când deodată se oprește podurile mele de alte poduri mai puternice fără să intre pe dedesubt, cum îmi închipuiam eu.

Am stat vro 10 minute pe gânduri, pe urmă am trimes tovarășa mea rădăcină patraulă[1] și cu bastonul dibuiam grosimea și găurile gheții. Eram încălțat cu cizme, și să știți că de atâtea ori am scăpat cu picioarele în apă prin diferite găuri sau din cauza gheții subțiri care se rupea sub picioare, că s-a rupt cizmele de la gleznă, dar a rămas tot în picioare. Când auzeam că trosnește gheața sub picioare, imediat mă puneam, sau mai bine zis mă aruncam pe brânci ținându-mă cu mâinele de diferite bucăți de gheață ascuțite și încolțorate care se afla pe deasupra gheței. Mi s-a tăiat mâinile și fața și picioarele ca pastrama.

După un chin de 3 ceasuri am trecut pe malul drept al Dunării în Bulgaria, între Silistra și satul Vaidomir, în niște viță.

S-a făcut ziuă, am luat drumul Vaidomirului. Am ajuns. M-am spălat și curățit bine la cișmeaua din marginea satului. Am întrat în sat. Am întrebat de casa lui deadu Peiu (moș Peiu), așa se chema fratele cel mai mare al gazdei mele din Ostrov. Era într-o zi de post, miercurea, tocmai luase masa deadu Peiu cu cele 2 nurori ale lui, care erau tinere încă și cu bărbați militari în armata bulgară.

Am zis bună ziua, mi-a mulțămit într-o limbă stricată în românește. Nurorile nu știau românește, se vede treaba că erau luate din alte sate, mai dinlăuntrul Bulgariei, căci locuitorii din satele după malul Dunării vecini cu România și dacă nu știe bine românește, tot știe puțin.

1. Patrulă.

Îi povestii că viu de la Vasile, fratele lui de la Ostrov, și că m-a trimes să mă bag cioban ori argat la d-voastră, iar dacă nu vă trebuie să mă duceți la acei care le trebuie.

— Bine, zise deadu Peiu și mă întrebă: Ț-e foame?

Mi-era rușine și sfială să zic că mi-e foame și nu țiu minte ce-oi fi zis, dar știu că a zis deadu Peiu ceva în bulgărește către una din nurorile lui, și aceea a adus masa, pâine și fasole fiartă. A stat deadu mai întâi la masă, măcar că luase masa, dar vedea că mie mi-este rușine. M-a poftit, am stat la masă, am început a mânca, pe când deadu Peiu mă întreba ce face Vasile la Ostrov și alte.

Am auzit iară zicând ceva în bulgărește, dintre care am înțeles numai cuvântul „vinu", adica vin. Peste 5 minute văd pe noru-sa cu o căldare care conținea 7-8 kilograme vin. L-a pus lângă deadu Peiu și i-a dat și o strachină (zisă tas) de aramă spoită, ca de un kilogram. Deadu Peiu a umplut tasul și l-a băut pe nerăsuflate. Lasă că era un bulgar ca de vreo 75-80 de ani, dar era roșu la față ca ardeiul. După aceea umple tasul și mi-l dă să beau. Am luat, am băut ca un pahar și am lăsat tasul pe masă, dar deadu Peiu îmi zise cu un ton mai mult poruncitor:

— Bea! Aici, la noi, așa e legea: tot omul sau femeia din ce vas bea vin, trebuie să-l bea tot vinul din vas.

Am luat tasul, neștiind obiceiurile bulgărești, temându-mă și de vro bătaie pe negândite, și l-am băut, dar mi-a trosnit urechile. Încă unul, și încă 2 tasuri, și încă o căldare! Unde am băgat atâta vin și acum mă mir.

Am isprăvit masa fără să mă turbure vinul băut și mi-a spus deadu că el nu are nevoie de argat și nici de cioban, dar are un frate mai mic care are nevoie de cioban. Dar până atunci să mergem și la cârciumă să ne cinstim. Nu am încotro. Haide hai! Ne-am dus. Am trecut prin mijlocul satului, care este așezat în coasta malului Dunării, de unde omul

poate veghea cum vrea peste satele României, de pildă peste satul Ceacul[1], Mănucul[2], Rasa și altele.

Ne-am dus la cârciumă. Cârciumarul, bulgar, dar știe românește. Am înțeles când a zis deadu: *Gospodine, dai egna oca vinu.*[3]

Am văzut pe cârciumar că aduce o oală de pământ și două pahare de alea de bea oamenii în România bere, la o masă părăginită, că mai bune nu era, la care ne așezasem cu deadu. În loc de scaune, ne-am servit de o scândură pusă pe trei stâlpi bătuți în pământ, afumat, nemăturat, nepardosit cu scânduri pe jos. În sfârșit, am umplut paharele și am băut oala de o oca, mai puțin, mai mult, nu știu. O oală de pământ!

Am băut 1, 2, 3 oale fără să mă turbure iar. Am întrebat cât costa (oala) ocaua, mi s-a spus: *triisi pări.* Am întrebat pe deadu ce însemnează *triisi pări* și mi-a spus că 30 de parale, adică 15 bani. M-am mirat! În România era un litru de vin 50-60 de bani! Aici 15 bani. Bine! Dar oamenii din cârciumă erau tot de ăia de ai lui deadu Ivan! Parcă erau sălbateci și pare că se învârtea în jurul meu cu cârciumă cu tot. Vorbeau numai bulgărește și pare că tot de mine vorbea, unii, după uitătură, ziceam că mă înjură, alții părea că mă iartă, în sfârșit, am ieșit cu bine cu deadu.

Ducându-ne către casa lui Ivan, fratele cel mic al lui deadu, ne-am oprit în loc ca să ne uităm la o luntre care se ducea la malul românesc și care era cea dintâi luntre circulătoare printre sloii de gheață care tot se mai găseau plutind pe Dunăre. Încă din ceasul acela mi s-a făcut urât în Bulgaria.

Și ne-am dus la Ivan și m-am tocmit cu 20 de lei până la Sf. Gheorghe, ca cioban. A doua zi mi s-a înnumărat 163 de

1. Ceacu, comuna Cuza Vodă, județul Călărași.
2. Grădiștea, județul Călărași.
3. Corect: *Gospodine, dai edna oka vino!* (Domnule, dă o oca de vin!)

oi înaintea ochilor și mi s-a spus că dacă pierd vreuna are să mă bage în pușcărie.

Avea Ivan 2 fete mari, frumoase, dar ce folos! Nu vorbeau cu mine, nici eu cu ele. Mi-a dat pâine, mi-a spus să chem câinii, de care eu aveam o frică nebună, și să mă duc cu oile la pășune, să le aduc seara devreme, ca să le dăm și fân.

Am trecut înaintea oilor și le-am fluierat să vie singure după mine. Nu știu, eu nu știam să le fluier, ori că oile nu știau românește, că nici una nu a venit după mine. Am trecut în urma lor și am început să le mân ca pe porci.

M-am dus cu ele pe malul Dunării. Cam pe la 11 ceasuri din zi, am văzut o altă luntre care vrea să treacă după lemne în România. Am chemat pe luntraș, i-am dat 5 lei și m-a trecut în România, că tare mi se urâse în Bulgaria timp de o zi și jumătate. Îmi pierise frica de cele întâmplate la ciocoi, și pe urmă nu aveam să mă duc în apropierea ciocoiului cu armanul ars.

M-AM DUS ÎN CĂLĂRAȘI și am lăsat oile lui Ivan să pască pe unde va avea plăcere singure. Ajuns în Călărași, am aflat că armanul ciocoiului a fost asigurat și i s-a plătit până într-un ban de către casa de asigurări. Mi-a venit corajul să mă duc în persoană la ciocoi, că am auzit că i-a părut rău de plecarea mea. M-am dus. M-a primit bucuros. M-am tocmit mai mare peste văcari. Am petrecut vara în baltă până la Sf. Nicolae[1], când a dat o zăpadă mare și am fost silit să scot vacile din baltă, căci în baltă nu avea nici fân, nici paie, și să le duc din ordinul ciocoiului la un arman lângă Ialomița. Am încărcat tot bagajul într-o sanie trasă de doi catâri puternici, văcarii mânau vacile prin zăpadă și furtună, și eu, în sanie cu vizitiul, pe urma vacilor mergem încet, încet.

1. 6 decembrie.

Aveam la mine vreo 2.400 de lei. Banii mei și ai oamenilor de la vaci, care mi-i dase în păstrare. Pe la mijlocul drumului s-a rupt sania. Vizitiul a luat catârii și rămășițele săniei și a plecat înapoi să ia o altă sanie și să vie să punem bagajul și să ne urmăm drumul.

Începuse a se întuneca. Sat cu oameni mai în apropiere de 25 kilometri nu este. Vacile și văcarii s-au dus departe. Am rămas singur în mijlocul Bărăganului. Răvorvel[1] n-am, altă armă n-am, un topor și un cuțit, și atâta tot. Era un ger nemaipomenit. Până să se facă întunerec am văzut mai mulți lupi care alergau pe câmp încoace și încolo, căutând a-și potoli foamea cu vite rătăcite de furtună pe câmp. Nu-mi era frică de lupi. Știam că lupii fuge de om, și pe urmă văzusem mulți lupi. Îmi era mai frică de oameni, să nu vie cineva care mă știe că am atâția bani și să-mi ia și bagajul. Mi-era frică de banii care îi purtam. Era ger. Nu prea era întuneric, căci lumina zăpada. Aveam un cojoc mare, pe care-l îmbrăcasem, dar mi-era frig la picioare. Steteam culcat pe bagaj câte 10-15 minute și eram silit să mă scol să joc ca să se încălzească picioarele.

A trecut poate 2 ceasuri din noapte. Mă sculasem ca să joc puțin. Am observat că vine din urma pe care venisem ca o sanie cu 2 cai. Am zis că este sanie pentru mine și bagaj. Am început să fac socoteala că ce să pui mai întâi în sanie. Iară m-am uitat. Of! Nu era sanie cu cai! Era doi lupi, care când m-a văzut s-au năpustit asupra mea. Eu mi-am pierdut corajul. Am luat iute toporul, am lipit spatele de grămada de bagaj și am început a mă apăra în stânga și în dreapta ca copiii mici când sunt înconjorați de câini. Am observat că lupii s-au întors și aruncă râcâind cu toate picioarele zăpadă peste mine. Eu mă apăram mereu. Vream să strig, dar când

1. Revolver.

înconjorați de câini. Am observat că lupi s'au întors și aruncă răcăind cu tóte piciórele zăpadă peste mine. Eu mă apăram mereu. Vrem să strig dar când deschidém gura a strigà îmi umplea gura cu zăpadă. Nu știu apărându-mă am lovit vreunul sau ei singuri s'au lasat de servici, că au plecat, unul la stânga peste câmp cellat la drépta peste câmpi. Am rămas iar singur. M'am gândit că sania nu are să vie până dimineața, iar eu dacă stau acolo până dimineața, am scăpat de doi lupi dar de cei 20 care voe veni n'am să scap. La picióre nu mai 'miera frig. Am luat toporul și am plecat, lăsând bagajul singur. Am plecat la dreapta peste câmp căci audiam niște câini lătrând la o depărtare óre care. M'am departat de bagaj ca vreo 2 chilometri tot uitându-mă înainte, la drépta, la stânga și înapoi. Am observat că vine cineva din urmă. Eu mă opream, acel cineva se oprea. Se asemana ca când ar fi vro 4-5 ómeni. Am mers înainte, au venit și ei după mine dar păzea distanța. M'am oprit, m'am făcut că mi strâng încălțămintea. Ei nu s'a oprit, a venit cam la stânga la o distanța de vro 3 metri. Când a fost în dreptul meu s'a oprit ca când le'ar fi comandat cineva

deschideam gura a striga îmi umplea gura cu zăpadă. Nu știu, apărându-mă am lovit vreunul sau ei singuri s-au lăsat de servici, că au plecat, unul la stânga, peste câmp, cellalt la dreapta peste câmp. Am rămas iar singur.

M-am gândit că sania nu are să vie până dimineața, iar eu, dacă stau acolo până dimineața, am scăpat de doi lupi, dar de cei 20 care vor veni n-am să scap. La picioare nu mai mi-era frig. Am luat toporul și am plecat, lăsând bagajul singur. Am plecat la dreapta peste câmp, căci auzeam niște câini lătrând la o depărtare oarecare.

M-am departat de bagaj ca vreo 2 kilometri, tot uitându-mă înainte, la dreapta, la stânga și înapoi. Am observat că vine cineva din urmă. Eu mă opream, acel cineva se oprea. Se asemăna ca când ar fi vro 4-5 oameni. Am mers înainte, au venit și ei după mine, dar păzea distanța. M-am oprit, m-am făcut că îmi strâng încălțămintea. Ei nu s-a oprit, a venit cam la stânga, la o distanță de vro 3 metri. Când a fost în dreptul meu s-a oprit ca când le-ar fi comandat cineva Stai! Pe urmă pare că le-a zis cineva: La dreap-ta! S-au întors drept la mine. In spatele meu nu mai era bagaj. Am gândit că voi fi sfâșiat, dar nu! S-au sucit la stânga și au plecat. Erau 6 lupi, dintre care unul avea mărimea unui viței de 2 ani.

Am plecat iarăși, că auzeam câini lătrând, dar unde? Oare va fi ciobani cu oi pe câmp? Nu semăna a fi câini ciobănești. Am mai mers ca 2 kilometri. Iar s-a luat 2 lupi după mine. Când eu mă opream, se oprea și ei. Aveam mai mult coraj, că D-zău de două ori m-a scăpat. Am mers încă vreo 2 kilometri, și tovarășii mei de drum mă urmărea mereu. Am ajuns la niște bordeie locuite de oameni. Am văzut luminând la o fereastră, m-am apropiat, a sărit câinii la mine, dar văzând pe lupi m-a lăsat pe mine și s-au luat după ei.

Eram aproape în nesimțiri. M-am dus la fereastra luminată și am strigat să deschidă. Mi-au deschis. Era o femeie

ca de vreo 50 de ani, o fată ca de vro 20 ani, o altă fată ca de vreo 17 ani, și mai mult nu știu nimic. Știu că mi-a dat pâine și ardei acri și spuneau că a avut fete și femeile vecine la opaiț de tors lână.

M-am desculțat în bordeul cald și m-am culcat, nespunând că am lăsat bagaj care costa 4-5 mii de lei în drum, de frică să nu spuie la cineva să se ducă și să-l ia. Am adormit, m-am trezit din somn aproape de ziua, m-am sculat, lampa ardea, o fată torcea sau cosea la lampă. Eu am uitat că singur am venit în bordeu și am întrebat că cine m-a adus pe mine în bordeul ăsta.

Fata s-a speriat, a sculat pe mă-sa. Bătrâna mi-a povestit că singur am venit și că am vorbit bine. Mi-am adus aminte și am tăcut, îmbrăcându-mă repede și ieșind.

Era în zori de zi. M-am dus fuga la bagaj, dar bagajul plecase, nu mai era acolo, fără numai urme de sanie venită din partea în care mergeam și întoarsă împrejurul bagajului, și dat fân în două locuri, rămas rămășițe de fân care adeverea că ăsta e fân boieresc, și pe urmă cine ar fi știut că acolo e bagaj să vie anume? Dacă nu era urma întoarsă în jurul bagajului, aș fi zis că vreun călător a trecut, a văzut, a încărcat și s-a dus. N-am pierdut coragiul, am mers pe urma saniei, care m-a condus la locul unde mergea și vitele.

Într-adevăr, văcarii ajungând la locul destinat au spus acolo contabilului că am rămas cu bagajul, și acela numaidecât a trimes o sanie cu 4 boi și a ridicat bagajul.

Ajuns acolo le-am povestit cele întâmplate și contabilul mi-a spus că înainte cu două zile, ziua la nămiaza mare, a mâncat lupii un barbat, o femeie și doi boi, care erau înjugați la o sanie și veneau de la moară. Am petrecut bine iarna. A venit vara și iară iarna, și încă 1 vară și 1 iarnă, dar a treia iarnă a fost plină iar de fatalități pentru mine. Am alunecat pe gheață la Ialomiță și mi-am rupt o mână. Câștigasem

bani buni în timpul a 4 ani de zile, dar am cheltuit vreo 500 de lei cu vindecarea mânei. M-am vindecat la spital în București, m-am întors la servici; eram tot supraveghetor, nu avansasem.

A venit sărbătoarea Sf. Ion Botezătorul[1], ne-am dus la cârciumă de dimineață, să ne botezăm. Ne-am botezat bine de dimineață până seara, cu văcari cu tot, cu vro câteva zeci de kilograme de vin.

Adăpatul vitelor, spărgeam gheața în marginea Ialomiței cu toporul și făceam ca un fel de uluc și dedeam drumul la câte 20-25 de vite să bea apă din Ialomița, dar în ziua de Sf. Ion Botezătorul nu am făcut așa, am stat toată ziua la cârciumă cu lăutari și fete tinere. Vacile s-au dus singure la apă și, negăsind, s-au băgat pe gheață și s-a rupt gheața sub ele și s-au înecat vro 70 de vaci. S-au botezat și ele bine.

Când venim, ia-te cu mânile de păr! Leafa după 3 ani o aveam luată, era la mine banii. Să mai stau să mai dau ochii cu boierul nu era chip. Am plecat, m-am îmbarcat în tren și m-am dus la Câmpulung în Mățău. Lumea nu prea mă mai cunoștea. Trecuse 10 ani de la plecarea mea, am fost recrutat în lipsă și dat la Batalionul 2 vânători „Regina Elisabeta".[2]

PĂRINȚI, FRAȚI ȘI SURORI S-AU BUCURAT foarte mult, că în timp de 8 ani nu le-am trimes nici o scrisoare, numai 2 ani dintâi le-am scris vreo 2 scrisori, și cât am stat la țuțuieni nu am mai trecut cu oile prin satul nostru.

1. 7 ianuarie.

2. Unitate militară de elită, creată în 1866, cu atribuții de gardă, protecție și pază, care „avea o tradiție de vitejie și destoinicie, la care ținea" (General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, I, I.E. Torouțiu, București, 1940, p. 186). Cu reședința la București, batalionul a primit, în 1902, numele „Regina Elisabeta".

Era bine în sat. Toți oamenii îmi făcea o cinste oarecare, că nu știa cu câți bani m-am întors din pribegirea mea. Aveam haine cochete. Erau mai multe fete frumoase și cu avere care se uita să le cer în căsătorie, și poate aș fi și cerut vreuna dacă nu era cu Bat. 2 vânători, care făcuse instrucție fără mine 3 luni de zile.

Am stat în sat o zi, două, o săptămână, până într-o joi de dimineața mă vestește șeful de jandarmi din comună că trebuie să mă escorteze la regiment. Eu l-am rugat să nu mă escorteze, că mă duc singur. Zis și făcut. Am mai stat și duminica la horă, și luni la tren, marți la Bat. 2 la București, miercuri ca soldat instruit afară din front de un țigan fruntaș. După zece zile, la judecată ca nesupus. Am fost achitat, având un apărător sublocotenent bun.

Toate bune, numai instructorul meu rău, numai serviciul nu semăna ca servici de supraveghetor. La culcat cu ordin, la sculat cu ordin, la masă cu ordin, permisie nu, concediu nu, că făcusem numai 1 lună, două. Nu-mi ieșea din gând vorbele lui tata care le auzisem când eram mic, că să fi fost legat cu lanțuri, și tot nu ar face armata. Îmi venea în minte că câți dizertori trăiau pe câmpiile Bărăganului și prin bălți. Aș fi dizertat, dar nu aveam haine civile, că venise tata la București și-mi luăsese hainele.

A venit Sfintele Paști. Toți soldații buni se duc în permisie pe 8 zile. Printre aceștia sunt și eu. Ah, ce bucurie că am să-mi procur haine civile!...

Am luat biletul, aveam capelă[1] particulară, dădusem 2,50 pe capelă, m-am suit în tren și m-am dus la C-lung la Mățău. Ce bucurie pe ai noștri!

În noaptea dintâi mi-a povestit soru-mea că fata cutare trage nădejde să o cer de soție, ba fata cutare, dar aceea e de

1. Bonetă de postav, cu cozoroc moale, purtată de militari.

neam rău de oameni, cutare e mai bună, cutare are avere mai multă. Eu o ascultam de silă. M-am dus la horă, mă prind să joc. Eram tânăr și frumos și cu averea secretă. Nimeni nu știa câți bani am eu, nici chiar ai noștri. Venea fetele pe întrecere să se prindă lângă mine la horă, și care reușea se simțea mândră față de celelalte. Tata bea cu oamenii de bucurie, mama stetea deoparte, lângă horă, și-i râdea inima că are flăcău mare și frumos și lăudat de toate femeile de sama ei, că tare e cuminte băiatul d-tale, lele Stanco!

Eu mai mult mă uitam decât jucam. Vorbeam cu foști colegi ai mei de școală. Nu știu cine îl amintește pe un zăpăug de coleg cu daravela cu furtul de cărți din catedra învățătorului, și-mi zice de față cu lumea: Măi frate Nicolae (numele meu din botez), mai ții minte de când ai furat cărțile din școală, din catedra învățătorului?

Vai, aș fi intrat în pământ, să fi avut loc. Uite d-le, a găsit ce să vorbească cu mine și la ce loc. Prostul proștilor! În sfârșit, o petrecui și pe asta. Am stat numai cele 3 zile de sărbători și am plecat.

Am spus la părinți că am puțină treabă până la Călărași și, ca să nu întârziez, plec mai înainte cu 3-4 zile. M-am îmbrăcat militar, am pus hainele civile într-un sac, și gata de plecare. Pe părinți i-au tăiat în cap că eu am să dizertez, și mă întrebară că de ce iau hainele civile? Eu am zis că duminica ne învoiește în oraș și am să mă îmbrac civil ca să nu mai salut ofițerii după stradă. Tata, cum nu făcuse armata, pare că m-a crezut, dar sărmana mamă poate mi-a zis de 100 de ori:

— Să nu fugi, dragul mamii, că noi îți pregătim un viitor foarte fericit.

Eu răspundeam foarte indeferend, zicând că dacă aș fi avut eu gândul ăla că să fug, nu aș mai fi venit după Bărăgan. Pare că se mai liniștea sărmana mamă, dar nu lua ochii

după mine, și eu pare că îi citeam gândul ei care îi spunea: Nu-l mai vezi! Nu-l mai vezi! Uită-te bine la el, că cu atâta vei rămâne. *Sărmana mamă! Râu de lacrămi!*[1]

Tata iar a zis:

— Nu știu, tată, poate să-ți fie ție drag de armată ca să o faci, eu nu aș fi făcut-o pentru lumea asta. Eu, să ascult eu de comanda unui țigan? Dar nu-i vorbă, eu nu știam carte, tu o faci că știi carte.

Și, într-adevăr, eram în școală de caporal.

Pentru mine nu făcea nici 5 bani nici lacrămile mamei, ale sărmanei mamă, nici indeferindetatea lui tata. Eu mă gândeam, oare nu mă va prinde?

Am plecat la tren. Tata, care nu știa dacă eu am bani de cheltuială sau nu, îmi dete 100 de lei. Nu i-am primit. Am refuzat. Am zis că eu am bani mai mulți de câți îmi trebuie. Mi-a zis, dacă ai bani mai mulți, lasă-i aici, acasă, să nu ți-i fure cineva. Eu am spus că-s puși la bancă în București, nu poate nimeni să mi-i fure.

Iată-mă în tren. Iată-mă pe peronul Gării de Nord civil, cu hainele cazone într-un sac. Iată-mă într-o trăsură, mă duce în Piața Amzei, unde am un om din satul meu, de meserie brutar. Mă duc la el și-i spun:

— Bre, dragă Dumitre, te rog, las sacul acesta puțin aici, la tine, și mă plimb nițel, și viu și le iau cu sac cu tot.

Prietenul meu a răspuns, luând sacul:

— Bre Nicolae, să nu fugi să mă lași cu beleaua asta aici!

— Bre, n-ai grijă, îi zisei, și haide.

Iată-mă în tramvai spre Gara de Nord, hop pe peron, am să mai aștept 3 ceasuri până la 4 și 35 de minute, [când] pleacă trenul către Constanța. Am să mă sui până la Ciulnița și

1. Cu litere mai mari în manuscris.

Am spus la părinți că am puțină treabă până la Călărași și că să nu întârzieze plec mai înainte cu 3-4 zile. M'am îmbrăcat militar am pus hainele civile în trun sac și gata de plecare. De părinți 'ieu tăiat în cap că eu am să dizertez și mă întreba că de ce iau hainele civile? Eu am dis că duminica ne învoește în oraș și am să mă îmbrac civil ca să nu mai salut ofițeri după stradă. Tata cum nu făcuse armata, pare că m'a crezut dar sărmana mamă poate 'mia dis de 100 de ori: să nu fugi dragul mamii că noi îți pregătim un viitor forte fericit. Eu răspundeam îndeferend dicând că dacă aș fi avut eu gândul ala că să fug nu aș fi mai venit după bătăgane, pare că se mai liniștea sărmana mamă dar nu luac ochi după mine și eu pareca îi citiam în gândul ei care îi spunea: nu'l mai vedi! nu'l mai vedi! uitate bine la el că eu atâta vei rămâne. Sărmana mamă! rău de lacrămi! Tata iar a dis: Nu știu tată poate săți fie ție drag ole armată ca să o faci eu nu aș fi făcuto pentru lumea asta. Eu să ascult eu de comanda unui țigan? Dar mi vorbă eu nu știeam carte, tu o faci că știi carte. Și intradevăr eram în ziua de casnal Pentru — ne — bă — [illegible]

Nu'iam primit. Am refuzat Am zis că eu am bani mai mulți decât îmi trebue Mia dis, dacă ai bani mai mulți, lasăi aici acasă să nu ți fure cinera. Eu am spus că'i pui la bancă în București, nu póte nimeni să mi fure. Tată-mă în tren. Tată-mă pe peronul gări de nord civil cu hainele cadone în trun sac. Tată-ma în tro tăsucă mă duce în Piața Amzei unde am un om din satul meu de meseriș bretar. Mă duc la el și îi spun. Bre dragă Dumitre te rog lasă sacul acesta puțin aici la Tine și mi plimb nițel și viu și le cau eu sac cu tot. prietenul meu a răspuns luând sacul Bre Nicolae să nu fugi să mă lași cu belelmeaoste aici — Bre n'ai grije îi dis și haidem Tatăma în tramvai spre gara de nord, hop pe peron am să mai aștept 3 ciasuri până la 4 și 35 minute pleacă trenul către constanța. am să mă sui până la ciel nița și iau Călărași, trec dunarea în bulgaria și nu póte să mai olea cu ochi de mine jandari să mă prindă. Bine dar 'miera frică mare parea că e scris pe fruntea mea cu litere de argint: puneți mâna pe el asta fuge, dizertează! și trece în bulgaria —. a bătut ciasul 4 mai are 35 de minute. nu m'a întrebat nimeni a sosit timpul miam scos bilet ca civil până

[o] iau [spre] Călărași, trec Dunărea în Bulgaria și nu poate să mai dea cu ochii de mine jandarii, să mă prindă.

Bine, dar mi-era frică mare, părea că e scris pe fruntea mea cu litere de argint: Puneți mâna pe el, ăsta fuge, dizertează și trece în Bulgaria!

A bătut ceasul 4, mai are 35 de minute. Nu m-a întrebat nimeni. A sosit timpul, mi-am scos bilet ca civil până în Călărași. Iată-mă în Călărași. Întreb un preten dacă pot să trăiesc ca dizertor. Mi s-a spus că nu se poate, că lichelele de jandarmi umblă în toate părțile și mă prinde.

IATĂ-MĂ LA MALUL DUNĂRII, într-o barcă plătită cu 10 lei, trec în Bulgaria. Of, de-aș scăpa odată până în Bulgaria!

Am scăpat, dar acuma? Încotro? Aveam un prieten din comuna Nămăiești. Bine, dar nu știu unde este în Bulgaria. Eram în Silistra, dar fără frică de jandarmi, pentru că aveam bilet de permisiune și aveam cu ce mă arăta că sunt dizertor.

Am colindat toată Silistra, nu vedeam decât niște oameni ca niște derbedei: Societatea, turci.[1] Intram prin cafenele, nu vedeam nimic decât un pat mare și lat și o mulțime de turci care ședeau încolăciți turcește în pat și fumau din niște ciubuce lungi tutun. Nu te vedeai din fum. O ceașcă de cafea ori ceai costa 5 bani. Ce folos? Lume sălbatecă. Eu nu știam nici turcește, nici bulgărește, numai românește.

Cineva mi-a lăudat orașul Rusciuc.[2] Am luat vaporul și am plecat la Rusciuc. Tot așa ca și Silistra. Nu m-a întrebat nimeni de unde viu și unde mă duc. Am luat trenul și m-am dus la Sofia, închipuindu-mi că va fi mai bine.

1. În preajma războaielor balcanice, în regiunea Silistra exista încă o importantă comunitate musulmană, apropiată simțitor ca număr de populația majoritară, cea bulgară.

2. Astăzi Ruse.

Am ajuns. Ce să vezi? Erau 2 străzi, anume Bulevard Donducof și Maria Luiza[1], mai ca lumea. Populațiunea, bulgară. În piață se vinde numai ceapă, praz, zarzavat[2], o lume săracă. Am văzut un om în uniformă militară română. M-am speriat. Era un funcționar de la Legațiunea Română. De unde avea să mă cunoască? Eh, mi-era frică. Găseam oameni care știa românește prin birturi și alte localuri când la intrare ziceam în românește: Bună dimineața! sau Bună ziua!, și care știa îmi mulțumea românește. Mă alăturam de dânsul și dacă vorbea românește pare că mi-ar fi fost frate.

Mi se urâse. Făceam socoteala câte zile a trecut de la împlinirea permisiunii și dacă sunt încă trecut ca dizertor la Bat. 2 vânăt. Încă nu. Cu un gând m-aș fi întors, cu două, nu. Când îmi venea în gând comanda Drepți! La spălat, marș! Of, Doamne! îmi ziceam, n-am să mă duc. Am să trec în Turcia.

Am plecat la Plovdiv, oraș mare la granița turco–bulgară. Ajuns acolo, nimic, oraș cu firma bulgară! Populația, greacă și turcă, bulgari prea puțini.[3] Eram decis să trec în Turcia dacă nu mă întâlneam cu un dizertor român, dar bogat. Era bătrân. Mi-a spus că el a făcut avere la Varna și s-a căsătorit cu o femeie din Plovdiv. Și, în urma câtorva ani, femeia l-a făcut să vândă tot de la Varna și să vie la Plovdiv, orașul ei natal. Era armeancă.

1. Principalul bulevard al Sofiei de la începutul secolului trecut poartă numele generalului Aleksandr Dondukov-Korsakov, comisar imperial rus în Bulgaria (1878). Bulevardul Maria Luiza leagă gara de centrul orașului; principesa Maria Luiza de Bourbon-Parma (1870–1899) a fost prima soție a viitorului rege al Bulgariei, Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha.

2. În manuscris za*p*zavat, cu „r" chirilic.

3. La începutul secolului trecut, Plovdivul era unul dintre cele mai cosmopolite orașe din Bulgaria.

Am luat vaporul[1] și m-am dus la Varna. Era oraș mai frumos, așezat pe malul Mării Negre, dar tot nu-mi convenea, nu știu ce căutam. Aveam bani de cheltuială. Populația, mai mult greacă și turcă, ca și la Plovdiv. Am găsit și români, tot dizertori, de prin Dobrogea. Erau argați și servitori pe la birturi și localuri. Am vorbit într-o noapte cu unul care mi-a spus că meseria care o caut eu pot să o găsesc numai în Pazargic[2] și în jurul Pazargicului. Sunt oameni care are oi, sunt chiar și mocani care le trebuie ciobani. Am luat o trăsură și am plecat la Pazargic.

AJUNS LA PAZARGIC, de marea mea mirare, am găsit pe pretenul meu Gheorghe din comuna Nămăiești, satul Valea Rumâneștilor[3], zis Gheorghe Crețu. Bucuria mea! L-am auzit bolborosind ceva neînțeles și l-am întrebat ce a bolborosit lui turcul acela. El mi-a spus că știe turcește și i-a spus ceva. El nu ședea la Pazargic, dar venise cu miei la vânzare. I-am povestit totul. Mi-a spus că rău am făcut. El dizertase mai înainte cu 2 ani, nu fusese militar, era nesupus. Mi-a spus că s-a căit mult că a venit în Bulgaria și că oamenii din Bulgaria sunt sălbatici, neduși la biserică, cum e vorba românului, încăpățânați, crede numai în ciomag.

I-am zis:

— Frate Gheorghe, pe mine m-a trecut dizertor, acuma dacă mă întorc mă închide 6 luni ori cel puțin 3 luni. Nu mă mai întorc.

1. Cel mai probabil din Burgas, cel mai apropiat port de la Marea Neagră.

2. Hacioglu Pazarcık este denumirea turcească a orașului Dobrici. În perioada în care a făcut parte din Regatul României, orașul era cunoscut ca Bazargic. A nu se confunda cu Pazargik (fost Tatar Pazargik), oraș din sudul Bulgariei.

3. Sat învecinat cu Mățău.

Atunci el a zis:

— Vino cu mine. Eu sunt cioban la niște mocani cu 60 de lei de la Sf. Gheorghe până la Sf. Dumitru.[1]

Era om mare, de 23 de ani. Avea, în doi ani cât servise ca cioban, 11 oi, dintre care 7 oi mari și 4 miei. Mi-a spus că sunt niște mocani care nu are ciobani și o să mă tocmesc la dânșii. Ne-am dus, am voit să mă tocmesc, mi-a dat 50 de lei doi stăpâni și mâncare cu rândul, 3 zile la unul și 4 la celalalt, pentru că unul avea cu 20 de oi mai mult ca celalalt. De leafă ca de leafă, dar de mâncare nu mi-a convenit și nu m-am tocmit, cu gândul să mă întorc înapoi în România.

Stând de vorbă cu Gheorghe Crețu, a venit un bulgar mic la statură, cu nasul cârn, pe care-l chema deadu Dima, și auzise că e un dizertor venit acum din România și el avea mare nevoie de cioban. Gheorghe mi-a spus că e cel mai rău bulgar din sat și că nu plătește la ciobani leafa și de aceea nu are cioban. Eu am spus lui Gheorghe că am să mă tocmesc la bulgarul acesta, dar bulgarul nu știa românește!

Am rugat pe Gheorghe să mă tocmească el, și m-a tocmit, după ce eu am ținut la preț, pentru 6 luni 120 de lei, și am plecat cu deadu Dima la târla lui.

Ajunși acolo, mi-a numărat oile, 416, și m-a condus de mi-a arătat pe unde să le pasc. Ne înțelegeam prin semne. Deadu Dima vorbea mult și încurcat față de mine. A voit să plece acasă, eu nu aveam tutun și, neștiind să-i spui să-mi aducă tutun, am scos tabachera și i-am arătat-o goală. A înțeles și a zis de 2 ori: *Dobre, dobre.*[2]

S-a dus. Am petrecut noaptea cam ca pe lumea cealaltă, nu puteam să ies afară de frica câinilor, care erau foarte răi. Dimineață, încă nu se făcuse ziua și iată-l pe deadu Dima,

1. Din 23 aprilie până la sfârșitul lunii octombrie.
2. Bine, bine.

venea în fugă. Cineva l-a speriat că românul a luat oile și le-a trecut în România în noaptea asta. Când a văzut că eu sunt acolo, la târlă, cu oi cu tot, a râs de bucurie și mi-a adus tutun de ăla bulgăresc frumos și o pâine mare albă, o tavă de plăcintă cu brânză. Eu i-am spus că cu pâine nu pot trăi, să-mi aducă mălai să fac mămăligă. El a râs, dar a înțeles și a zis *dobre, dobre!*... Doamne, ce să fie acest *dobre, dobre?*... Mi-a adus ca vro 15 kilograme, dar în toate diminețile tot îmi aducea câte o pâine mare albă și câte o tavă de plăcinte. Până mâncam pâinea și plăcinta, îmi uitam ori îmi era lene să mai fac și mămăliga, și așa că a stat acele 15 kilograme de mălai vreo 2 luni la târlă.

Când eram la pășune cu oile întâlneam numai turci. Pândașul care păzea țarina și venea totdeauna pe la mine era turc. Am învățat turcește în vreo 3 luni, cât mă înțelegeam bine chiar și cu stăpânul meu, deadu Dima. Că de fel toți bulgarii știe turcește, dar turcii nu știe bulgărește. În 6 luni am învățat bine turcește. A venit Sf. Dumitru, termenul pe cât eram tocmit, și atâta de bine îi păscusem oile, încât nu era nici prin satele vecine așa oi bune.

În dimineața zilei de Sf. Dumitru a dat deadu Dima un banchet în cinstea mea și m-a rugat să mă tocmesc iară pe un an de zile, făgăduindu-mi o leafă de 380 lei pe an. Am rămas cu 400 lei pe an, am petrecut bine, am învățat bulgărește, dar nu tocmai bine.

În vara anului 1909, a venit niște tâlhari să mă jefuiască, pentru că eu eram cu târla departe de sat, cam vreo 8 kilometri. Eram lângă oi la târlă, culcat cu fața în sus. Oile a început să fugă speriate. M-am sculat. M-am uitat și am văzut doi oameni care se căzneau să despartă un număr oarecare de oi din cioporul[1] meu. Am strigat în limba bulgară:

1. Turmă.

Cine este acolo între oi? În loc de răspuns am primit o lovitură cu iuțeala fulgerului, o lovitură de ciomag peste vinele gâtului. Am căzut jos în nesimțire. Tâlharii a făcut ce a voit. A luat toate oile, crezând că eu am picat mort, și s-au dus.

Peste o jumătate de ceas m-am sculat, am luat ciomagul meu, aveam cuțit mare și răvorvel cu 6 focuri. M-am gândit să mă duc în sat să vestesc pe deadu Dima. Mi-a fost rușine că să mă arăt așa de josnic față de bulgari și fete de bulgar, că are să zică că un cioban trebuie să moară lângă turma lui.

Am plecat pe urma tâlharilor. Câinii mei ciobănești au fost amăgiți de alți tâlhari cu oase și carne. I-am ajuns pe un drum strâmt, printre niște grâu înalt încă verde. Tâlharii erau 4, dar nu la un loc, era 1 înapoia oilor, 1 pe la mijloc, 1 mai nainte și 1 înainte de tot. Am profitat de distanța dintre dânșii, de întunericul care se lăsase și de prostia lor. Cel dinapoia turmei, când m-a văzut, a crezut că sunt tovarăș de-ai lor și nu s-a păzit de mine, și eu i-am dat o lovitură în cap așa de puternică, că nu a mai putut zice nimic, a căzut jos. Cu al doilea și al treilea tot asemenea. Cu al 4-lea am avut o luptă de un ceas.

În timpul acesta, pe când tocmai era să mă părăsească puterea[1], a sosit cânele meu cel mare și a sărit în spinarea adversarului meu, care s-a speriat și a rupt-o să fugă, mușcat de câine și lovit de mine. Erau 4 tătari. Am scos oile și le-am numărat, nu aveam lipsă.

Dimineața viitoare s-a auzit în toate părțile de cele întâmplate cu mine. A venit autoritatea bulgară să constate faptul și să prindă pe tâlhari. Tâlharii dispăruseră. Mi-a luat interogatorul și s-a mirat de vitejia mea chiar și subprefectul bulgar.

1. Inițial, tăiat în manuscris: „...să mă părăsească *silele*“ (din bulgărescul *sila* – putere).

Era pe vremea secerișului, se făcuse ici, colea clăi de snopi pe câmp. M-am dus până la sat să cumpăr tutun. Gheorghe Crețu mi-a spus că să nu mai bag oile noaptea să pășuneze printre clăile de snopi. Era strict oprită pășunarea vitelor printre clăi. Gheorghe mi-a spus că s-au vorbit mai mulți locuitori să vie noaptea să mă prindă cu oile în clăi și să mă omoare. Eu am zis lui Gheorghe că dacă mi-o fi scris să mor, eu tot am să mor. Adevărat, am fost mai de multe ori păzit, dar știau oamenii de frica mea, că eram tare victorios la lovituri și nu s-au apropiat de mine.

Era în dimineața de Sf. Ilie[1] anul 1909. În sat aveam un prieten pe care-l chema Ilie. Am lăsat turma să o păzească un băiat al lui stăpânul meu și eu m-am dus în sat să-i felicitez ziua pretenului meu Ilie. Ne-am văzut și cu Gheorghe, care mi-a spus că în noaptea de Sf. Ilie a visat un incendiu mare. Eu nu știu de unde procurasem o Zodie[2] românească care avea și explicarea viselor. Gheorghe m-a rugat să caut în zodie și să văd ce însemnează visul lui. Am căutat, nu mai țiu minte ce scria dacă cineva visează incendiu. M-a rugat să-i caut zodia și să i-o cetesc. El știa carte, dar nu prea putea să cetească. Am căutat și am cetit. Țiu minte că-i scria în zodie că are să moară la o zi mare, adică la o sărbătoare mare. Toate acestea s-a petrecut în dimineața zilei de Sf. Ilie. Gheorghe era foarte posomorât; l-am întrebat ce are, mi-a spus că nu are nimic, numai că i s-a închis inima și nu poate fi vesel.

Era ceasul 8 de dimineață. Am plecat la turma mea. Pe la 12 ceasuri din zi, vine un turc tânăr cu carul să ridice snopii din apropierea târlei mele și strigă la mine turcește așa:

1. 20 iulie.

2. Cărțile de zodii (păscălii, gromovnice) sunt cărți populare de colportaj răspândite în epocă.

Nicola Senin agai Gheorghe, ioldu mâșler![1] Adică, Nicolae, pe nento Gheorghe l-a omorât. Eu am tresărit neîncrezător și m-am dus până lângă turc ca să-l întreb de amănuntele omorului. Turcul mi-a spus așa: Gheorghe se întorcea cu oile de la adăpat. Un bulgar din sat se ducea cu carul și cu un butoi să-l umple cu apă, s-a întâlnit cu oile lui Gheorghe pe o strâmtoare de drum. Gheorghe l-a rugat să oprească puțin carul ca să nu calce vreo oaie în strâmtoarea aceea. Vremea era foarte călduroasă și oile nu fugeau nici de de om, nici de cai, nici de car, și de aceea Gheorghe l-a rugat să aștepte puțin. Bulgarul, încăpățânat, n-a voit să oprească carul și o blestemată de oaie a întrat printre roțile carului. Gheorghe s-a dus să mântuiască oaia. Bulgarul, înfuriat, a luat un lemn gros și s-a repezit la Gheorghe, care începuse să fugă de frica bulgarului. Bulgarul l-a ajuns din urmă și i-a dat o lovitură puternică în cap și alta în spate, pe când Gheorghe căzuse mort. Încă o lovitură în piept și a fugit direct la subprefectură, lăudându-se că a omorât un mocan. Autoritatea l-a închis.

Eu nu am avut pe cine lăsa la oi până seara, când le-am dus și închis în obor la târlă. M-am dus să-l văd. Era cu fața în sus, plin de sânge și avea creierii capului ieșiți pe gură și pe nas. Capul era turtit. Ședea lungit mort la o depărtare de sat ca la vreo 700 metri, nici candelă la cap, nici lumânare, nici nimic. Era păzit de 3 santinele civile din sat. M-am dus la prăvălie, care nu era încă închisă, și am cumpărat puțin untdelemn, am aprins o candelă la capul mortului, nefăcându-mi santinelele nici o piedică.

A stat acolo 3 zile. Începuse a mirosi, nu-mi dedea voie să-l înmormântez pentru că se aștepta să vie la fața locului Autoritatea. I-am făcut umbră cu frunze și crengi ca să nu-l

1. Corect: *Nikola, senin ağayı Gheorghe öldümişler.*

ardă soarele. Mi-am plâns soarta că și eu sunt în Bulgaria. Bulgarii care se adunau în jurul mortului erau tot rude de-ale criminalului și vorbeau că nu-i nimic, un mocan, câți mocani de aceștia i-au cântat corbii prin păduri și pietre.

Femeia criminalului, din ceasul când a auzit că bărbatul ei a omorât un mocan, s-a îmbolnăvit. Era un suflet bun de femeie. Iar mama criminalului era de asemenea o criminală. Să fi avut o putere, m-ar fi sorbit într-o lingură de apă, mai ales când mă vedea că aprind candela la capul mortului.

A venit un procuror, un judecător și doi doctori. L-au constatat și l-au scris în condicele lor și m-au întrebat că ce-mi este. Am spus că-mi este văr din frați, dar nu-mi era nimic. Mi-au dat voie să-l înmormântez. L-am înmormântat și am scris o scrisoare de cele întâmplate părinților mortului. Mortul avea 11 oi. S-a vândut la licitație și s-au trimes banii părinților lui în Valea Rumâneștilor.

La Sf. Dumitru am plecat în România, auzind că este administiere pentru dizertori. Am plecat pe la Silistra în Călărași, cu vaporul. La vamă la orașul Călărași, am fost reținut de cei în drept și înaintat la Reg. 23 infanterie[1] din localitate. M-am mirat că ce fel de administiere este aceasta, cu escortă după mine. A fost administiere, într-adevăr, dar numai pentru aceia care avea vârsta trecută de 28 de ani, pentru mine, nu. Am fugit din mânile escortei și am trecut iară în Bulgaria.

ÎN ANUL 1910, M-AM CĂSĂTORIT cu o fată de bulgar.[2] N-aș fi mai apucat să mă căsătoresc! După căsătorie iar am plecat la România. Femeia mea avea 2 unchi bogați la Silistra.

1. Unitate militară creată la 1891, cu reședința la Călărași.

2. Soția lui Nicolae S. Șucu, Katina Kostadinova, avea 19 ani și era născută în satul Kapudji Mahle (astăzi Vratarite), lângă Dobrici.

Plecarea mea din sat către România a fost secretă. Voiam să ascund plecarea și de acei 2 unchi din Silistra, și am încercat. M-am dus la biroul care vindea bilete pentru vapor și am cumpărat 2 bilete, unul pentru mine și unul pentru soția mea. Aveam să mă duc la părinții mei, să las soția acolo, lângă părinți, și eu să fac serviciul militar pe care-l întrerupsesem.

A venit timpul plecării vaporului. Ne-am suit pe ponton. Un jandarm bulgar ne-a oprit și condus la secție.[1] Vaporul a plecat fără noi. La secție, eu am spus că sunt dizertor și voi a mă reîntoarce în Patrie. Pe mine m-a eliberat, dar soția, fiind bulgăroaică, nu vrea să o elibereze să plece în România. Am vestit un unchi, om cu trecere, a venit la secție, i-am povestit că vreu să mă duc să-mi iau averea din România și iar am să mă înapoiez. Mi-a spus că să nu vând soția și să țiu la dânsa. Într-adevăr, ne căsătorisem din dragoste.

Ne-a eliberat pe amândoi prin mijlocirea lui unchiu soției mele, am scos alte bilete și am plecat la România. Am ajuns acasă la părinții mei. Soția mea nu știa românește. Ai noștri arăta o iubire falșe față de soția mea, dar auzeam când cârteau și ziceau că le-am adus mutul în casă. Venea lumea din toate părțile să vadă bulgăroaica mea, aduceau și-i dedeau tot felul de fructe. Îi vorbeau toți, dar ea cu nimeni nu vorbea.

Eu steteam acasă fără să fiu supărat de autorități. Soția mea, văzându-se aruncată de valurile mării tocmai la

1. Șeful poliției portului Călărași își înștiința superiorii, la 31 mai 1910, că „autoritățile bulgare din județul Silistrei pun dezertorilor noștri tot felul de piedici pentru a nu intra în țară și a nu putea astfel beneficia de amnistia ce s-a acordat, în care scop a întărit paza frontierei pe lângă soldați și cu jandarmi. În Silistra nu au voie a se apropia de port nici un dezertor român pentru ca astfel să nu se poată îmbarca pe vreun vapor…“ (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Problema 46, vol. 2, Adresă a Direcției Poliției și Siguranței Generale cu nr. 13162/12 iunie 1910, nepaginat).

marginea pământului, s-a întristat din ce în ce tot mai mult. Văzând coama munților Carpați, zicea că acolo este marginea Pământului. Eu nu prea steteam de vorbă cu dânsa, că-mi era rușine de părinți.

Părinții soției mele, văzând pierirea fiicei lor, a venit și a cercetat casa mea, care era la o depărtare la vreo 800 de metri, și au aflat-o încuiată. Au spart și au întrat luând totul din casă, și mama soție[i] mele s-a pus pe plâns că eu voi fi omorât pe fiica ei și alte.

În casa mea au găsit o scrisoare pe care o scrisesem către părinții mei și cu plecarea mea nu am mai trimes-o. S-au dus cu scrisoarea la un român și a cetit-o și le-a explicat românul adresa părinților mei, și în ziua de Sf. Nicolae ne pomenim cu nașul care ne cununase la noi acasă, la Mățău. Venise în căutarea finei. A voit să o ia și să o ducă în Bulgaria, eu nu am dat-o și el s-a dus. De atunci încolo nu a mai încetat din plâns soția mea. Am văzut că are să moară de urât și de dorul de ai lor și m-am decis să o trimet în urma făgăduielilor părinților mei că cum va pleca muta aceasta de aici, Cutare om, neținând seama că eu am fost căsătorit, îmi va da pe fiică-sa de soție, dacă nu aceea, alta, și alta, și altele multe.

Am spus soției mele că să-și adune bagajul ca să mergem în Bulgaria. Auzind că avem să mergem în Bulgaria, a râs cu hohote de bucurie. Am plecat, dar [am] vorbit cu părinții că să o petrec până o voi îmbarca la vapor, la Călărași, către Silistra, și eu să mă întorc înapoi. Zis și făcut.

Ajuns la Călărași, am spus soției mele, care ținea foarte mult la mine, că eu nu o să pot să merg cu vaporul din cauză că nu am pașaport, dar am să o petrec până în vapor, cumpărându-i și belet, dându-i și 100 lei de cheltuială, și eu am să trec secret. A crezut bulgăroaica mea că așa are să fie. Am îmbarcat-o pe vapor și eu tot în aceeași zi am plecat cu

trenul înapoi la casa părintească, fără să fiu supărat de autorități.

AJUNS ACASĂ, AM SPUS LA PĂRINȚI printr-o soră a mea mai mare ca mine că să-i văd ce soție mi-au pregătit. S-a dus sărmana mama să ceară niște fete bune în căsătoria mea, dar a fost refuzată, spuindu-i că fiul dtale mâine, poimâine se duce la bulgăroaica, pe urmă e încurcat cu armata. A venit mama, sărmana mamă mâhnită, dar se ținea a-și arăta corajul, că nu voiește cutare, dar nu-i nimic, câte ne așteaptă altele! Ei vrea să mă aibe pe lângă ei, dar eu am zis care sunt acelea altele? În sfârșit, care era bună nu voia să-mi fie soție.

Era una care avea un copil din flori, cu care în urma urmelor am fost logodit cu ea, avea numai mamă. După logodnă, m-am dus la ea acasă să trăim împreună. Toate bune, dar când vedeam și auzeam copilul strein că plânge, m-aș fi dus mai bine în mare decât să-i fiu tată vitreg. Din cauza copilului am urât și pe mă-sa.

M-am dus la o nuntă noaptea cu a doua soție a mea, lăsând copilul ca întotdeauna la soacră-mea acasă, căci ședeam tot într-o casă cu toții. La nuntă, noaptea, la petrecere am observat că soția mea a făcut vreo câteva schimbări de priviri cu un oarecare tânăr, de care vorbea lumea că ar fi tatăl copilului. A început vioriștii să-i tragă din vioară un joc ca la munte. Eu nu jucam. A venit tot acel tânăr cu care soția mea a schimbat vreo două priviri, a venit la mine și a cerut pe femeia mea să joace un joc împreună. Eu i-am dat voie și ei au prins a juca, pe când eu am părăsit localul fără să fiu observat de soția mea. Nu m-am dus acasă la soacră-mea, dar m-am dus acasă la părinții mei, supărat foc!

Pe la miezul nopții am bătut, mi-a deschis și a rămas încremeniți văzându-mă la așa oră în casa lor. Eu, om cu casă

și nevastă! Nu au îndrăznit să mă întrebe nimic. Era o tăcere strictă. Eu am fost cel dintâi care am întrerupt tăcerea, întrebând pe sărmana mamă că de ce m-au logodit cu femeie streină, cu femeie cu barbatul viu și chiar în sat. Nu a avut ce răspunde, m-au lăsat să mă culc, depărtându-se [și] mormăind niște vorbe neînțelese pe adresa soției mele.

Dimineața mă scol și tocmai îmi beam ceaiul, când se ivește la poartă șeful de jandarmi cu un mandat de arestarea mea de escortare, cerând să iau cu mine efectele cu care dizertasem. Tata l-a poftit înlăuntru, dar șeful a refuzat. A trebuit să ies imediat afară din casă și să mă las să fiu escortat la secția din comună.

Ducându-ne pe drum către secție, am întâlnit pe soția mea. Se ducea acasă la noi în căutarea mea. N-a îndrăznit să vorbească cu mine și și-a urmat drumul. Ajuns la secție, am fost pus sub escorta unui caporal jandarm și escortat la Depozitul de recrutare 30 Muscel, în Câmpulung.

Am fost arestat vreo 3 zile. În timpul acesta sărmana mea mamă a adus la un elev de administrație mai multe ouă și găini, rugându-l să mă scoată de la închisoare. Elevul acesta era furier, mi se pare, pe la cancelaria mobilizării. A 4-a zi am fost scos de elev de la închisoare, care m-a întrebat dacă vreau să mă duc singur la Bat. 2 vânători, ori vreau să fiu escortat? Eu am zis că aș voi să mă duc fără escortă, ca să nu pierd cinstea cu totul față de Bat. 2 vânători. Bine, dar eu nutream alte gânduri. Odată pus în libertate, ochii mei era în Bulgaria.

M-a lăsat să mă duc singur. Am sărutat mâna mamei și a tatei, care se ruga să nu mai fug în Bulgaria, și am plecat făgăduindu-le că nu voi mai fugi. Am trecut cu trenul pe la Gara de Nord din București, dar nici ochii nu am aruncat către Bat. 2 v. Mi-am urmat calea la Călărași, de unde am și trecut în Bulgaria fără multă bătaie de cap.

M-am dus acasă. Soția mea bulgăroaica era acasă la dânșii. M-am dus să o invit să vie acasă, spuindu-i că trecând granița pe uscat, prin Dobrogea, pe când ea a trecut cu vaporul, la Silistra, eu am fost prins de grănicerii români și de aceea am zăbovit cu sosirea mea în sat. A crezut și a venit. Am început a aduna de-ale casei din nou. În anul 1911 mi s-a născut un copil de sex bărbătesc.

ÎN ANUL 1912 TOAMNA, A MOBILIZAT BULGARIA contra Turciei, fiind aliată cu grecii, sârbii și Muntenegru.[1] Am fost somat așa de către guvernul bulgar: ori să părăsesc Bulgaria, lăsând toată averea, care costa vreo 8.000 de lei, ori să mă înrolez în rândurile armatei bulgare. Nu m-am putut lipsi de avere și m-am înrolat în Reg. 31 bulgar[2], care era cu reședința în Silistra.

Nu prea mă trăgea inima să fiu soldat bulgar, dar fiind contra turcului și eu știind că turcul a fost totdeauna dușmanul cel mai cumplit al creștinismului, m-am dus. Ducându-ne pe drum către frontiera turcă și neștiind ce va să zică războiul, eram fricoși cu toții, dar ofițerii bulgari spuneau că până vom ajunge noi la frontiera turcească are să se încheie pace la masa verde.

Am ajuns la frontieră. Nu era nici grăniceri bulgari, nici turci. Posturile după ambele linii, goale. Am intrat în teritoriul turc și a început să se audă un fel de detunătură. Unii

1. Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru au negociat, în 1912, o alianță militară vizând împărțirea provinciilor europene ale Imperiului Otoman. Mobilizarea armatei bulgare a fost decretată pe 17 septembrie, iar ofensiva împotriva trupelor otomane a început pe 5 octombrie.

2. Înființat în 1903, Regimentul 31 infanterie Varna era format din patru batalioane, a câte patru companii, și o companie de mitraliere. În timpul Primului Război Balcanic a intrat în componența Diviziei IV Preslav, parte din Armata III bulgară.

din noi am zis că are să plouă, că tună nourii după cer, alții au zis că e bubuituri de tun.

Ne-am oprit într-o vale ca să ne hodihnim, se auzea glasul a câtorva mitraliere. De merinde eram aprovizionați. S-a dat ordin de plecare înainte. Am plecat. Mergând puțin mai nainte am întâlnit căruțe cu soldați bulgari răniți. Ne-am strâns în jurul lor, întrebându-i că [ce-]i doare și că de morți [câți] au murit și că unde se află inamicul. Ei erau răniți grav, nici nu a voit să vorbească.

Mergând mai înainte ne pomenim cu un foc de mitralieră din flangul stâng. Noi eram în coloană de marș câte patru. A picat vreo câțiva din camarazii noștri ba morți, ba răniți. Ni s-a dat ordin de răspândiți în trăgători. Eu nu prea înțelegeam comanda, dar vedeam soldații ce face și făceam și eu asemenea. Am mai mers vro 30 metri și am descoperit mitraliera care ne răpise câțiva din camarazi. Am luat-o prizonieră cu 4 soldați turci, care la moment a fost străpunși de baionetele bulgare. Am văzut ce e războiul, a zis cineva dintre camarazii noștri. Dar ghiulele de tun încă nu căzuse împrejurul nostru.[1]

Din patrulele trimese înainte a venit 2 soldați și a spus că toată patrula bulgară a căzut prizonieri la turci și au arătat unde este și armata turcă în tranșee. Mi s-a sculat părul în cap. Am înaintat printr-un foc de armă turcesc, dar foarte slab. Când am fost ca la vreo 800 de metri departe de inamic, bulgarii a început a striga *Ura, na pret na noj*.[2] Armata

1. Evenimentele descrise de Șucu au avut loc în după-amiaza zilei de 9 octombrie 1912, la 24 de ore după trecerea vechii granițe dintre Bulgaria și Turcia (Lt.-colonel G.A. Dabija, *Războiul bulgaro–turc. 1912–1913*, Institutul grafic „Universala", București, 1914, p. 115).

2. Corect: *Ura, napred, na noj!* (Ura, înainte, la baionetă!). Atașatul militar român la Sofia, G.A. Dabija, remarca, în timpul acestui război, preferința infanteristului bulgar pentru asaltul la baionetă, pe care o

turcă s-au speriat și a luat-o la fugă. Noi am prins coraj, i-am gonit mult.

Am trecut printr-un sat a cărui populație era greci și bulgari. Un bulgar cu barba albă a ieșit înaintea noastră, drept în fața mea, și ne-a spus că în biserica din sat sunt închise vreo 50 persoane, femei și fete de greci și bulgari. În tot satul erau numai porci împușcați de armata turcă, care făcea tranșee la marginea satului. Noi am mers ascunși și am prins pe toți turcii aceia prizionieri, care erau vreo 3 companii. Ne-am dus la biserică și am găsit acele 50 de persoane, dintre care 8 femei sau fete moarte. Ne-am întors. Un caporal a raportat cele văzute în biserică maiorului, care era comandant de batalion. S-a dat ordin să se împuște toți prizionerii turci și să se îngroape dimpreună cu porcii omorâți de ei într-unul sau mai multe morminte. Ordinul s-a executat întocmai.

Am înaintat către orașul Cârcclise.[1] Acolo, printre niște vii, am avut ciocniri serioase cu dușmanul, care se retrăgea către localitatea Burgaz, zisă Luleburgaz.[2] I-am urmărit necontenit. La satul Seliolu[3] am avut o bătaie cumplită cu dușmanul, care s-a retras și de acolo.

punea pe seama „sentimentului crud al poporului bulgar". Chiar dacă îi reproșa această cruzime, ofițerul român admira forța morală și voința de a învinge a soldatului bulgar (G.A. Dabija, *Războiul bulgaro–turc*, *ed. cit.*, pp. 278, 296).

1. Kırk Kilise (Lozengrad, în bulgară), astăzi Kırklareli, oraș aflat la est de Adrianopol, azi Edirne. Desfășurată între 9 și 11 octombrie 1912, această bătălie a reprezentat prima victorie majoră pentru trupele bulgare și un adevărat dezastru pentru armata otomană, cuprinsă de degringoladă.

2. Astăzi Lüleburgaz, oraș aflat între Edirne și Istanbul.

3. Astăzi Süloğlu. De fapt, această bătălie (desfășurată la 9 octombrie și descrisă deja de Șucu) a fost anterioară celei de la Lüleburgaz (16–18 octombrie 1912).

Am ajuns la Luleburgaz. Am întâlnit armata turcă vânători, la care se zicea „abgi tabor".[1] Cele mai crâncene lupte acolo s-a dat. A căzut din ambele părți mulțime. Numai din bulgari a căzut vreo 3.000.[2] Dușmanul a fost răzbit și de acolo și nu s-a mai oprit până la Ceatalgea.[3] La Ceatalgea am avut puține ciocniri și nu tocmai serioase.

S-a încheiat un armistițiu pe trei luni.[4] Adrianopol era în mâna turcului, dar înconjorat de sârbi și bulgari. După 3 luni s-a început din nou ostilitățile. Noi am fost trimeși, un batalion întreg, către Adrianopol. În ziua de 10 martie a început bombardarea cetății. Din afară de cetate bubuiau 800 tunuri, și dinlăuntrul cetății 800. Erau toate 1.600 de tunuri, care neîntrerupt vărsa foc și fier.[5]

1. Corect: *avcı tabur* (batalion de vânători).

2. Aceasta a fost cea mai amplă și mai sângeroasă bătălie desfășurată în Europa în perioada dintre Războiul Franco–Prusac (1870–1871) și Primul Război Mondial. Pierderile bulgare s-au ridicat la 20.000 de morți, răniți și dispăruți. Armata III, din care făcea parte și regimentul lui Șucu, a înregistrat cele mai mari pierderi (Richard C. Hall, *Balkan Wars: 1912-1913. Prelude to the First World War*, Routledge, London, 2000, p. 31).

3. Çatalca, localitate aflată la mai puțin de 50 km de Constantinopol (Istanbul), unde exista un puternic sistem de fortificații, ridicat la sfârșitul secolului al XIX-lea. Trupele bulgare au întâlnit aici o rezistență neașteptată, nereușind să străpungă liniile armatei otomane și să ocupe Constantinopolul.

4. Armistițiul dintre beligeranți a fost încheiat pe 20 noiembrie 1912, în vederea desfășurării unor tratative de pace, la Londra. Pe 10 ianuarie 1913 a avut loc la Constantinopol o lovitură de stat, soldată cu schimbarea guvernului otoman și reluarea operațiunilor militare din Peninsula Balcanică.

5. Garnizoana otomană număra 75.000 de militari și 660 de piese de artilerie. La asediul Adrianopolului au participat 120.000 de militari bulgari, cu 380 de piese de artilerie. Acestora li s-au alăturat 40.000 de militari sârbi, împreună cu 98 de tunuri (Gheorghi Markov, *Bălgariia v Balkanskia săiuz sreștu Osmanskata imperiia. 1911–1913*, Izdatelstvo „Zaharii Stoianov", Sofia, 2012, pp. 436–437).

În noaptea de 10-11 martie 1913, ne-am dus să atacăm inamicul, dar nu am putut trece sârmele cu colți cu stâlpi întăriți în ciment. Nu mai văzusem până atunci așa ceva. Ne-am întors, ne-am ascuns și am așteptat noaptea viitoare, pregătindu-ne de foarfeci și alte unelte pentru tăierea sârmei. A înnoptat. Am plecat din nou. Ajunși la sârmă, am început lucrarea. A trecut o parte din armată, dar a mai fost și alte rânduri de sârmă până la forturi, care a înghițit sumă soldați bulgari.[1] Am scăpat sănătos, teafăr.

Am răzbit în forturile principale, am luat vreo câțiva turci prizionieri, care ne-a condus pe locuri neminate către alte forturi, și, în dimineața zilei [de] 13 martie a căzut cetatea păzită de comandantul bătrân Șiucriu Pașa[2], în numele generalului bulgar Ivanof.[3]

A venit favoritul[4] nostru țar Ferdinand cu automobilul.[5] A trecut câteva zile de la căderea cetății și ne-a spus că avem să călătorim [cu] direcțiunea Bulgaria. Am plecat la Burgas, oraș așezat pe malul Mării Negre în Bulgaria. Pe noi, care mai înaintea căderii cetății Adrianopol, fiind încă la Ceatalgea,

1. Divizia lui Nicolae Șucu a făcut parte din forța de șoc a atacului bulgar.

2. În septembrie 1912, Mehmed Șükru pașa (1857–1916) a fost numit comandant al trupelor otomane din zona Adrianopol. Inițial i s-a cerut ca, în cazul unui asediu, să poată rezista 40 de zile. Sub comanda sa, lipsită de alimente și provizii, garnizoana orașului fortificat s-a predat după 155 de zile de asediu.

3. Generalul Nikola Ivanov (1861–1940), comandantul Armatei II bulgare, este cel care a coordonat asediul asupra orașului Adrianopol.

4. Iubitul.

5. Pe 15 martie 1912, regele Ferdinand al Bulgariei și-a făcut intrarea triumfală în orașul cucerit. Căderea Adrianopolului a reprezentat cel mai mare succes înregistrat de armata bulgară în timpul Primului Război Balcanic. Patru luni mai târziu, armatele otomane vor reocupa orașul.

ridicasem puțină revoluție și ceream ori demobilizație, ori război, ne-a îmbarcat la vapoare și am plecat la Varna, veseli că ne ducem acasă. Ne demobilizează.

Am ajuns la Varna. Am observat la gară 10-15 locomotive și foarte multe vagoane de pasageri și de marfă. Am debarcat și am început a fugi încoace și încolo cumpărând ba mere, ba covrigi, ba bomboane de la precupeții care se adunase în jurul nostru cu mai multă lume civilă. Când deodată se dă ordin să nu ne mai împrăștiem. S-a auzit o comandă: În vagon, marș! Noi am rămas uimiți când am văzut că se repartizează câte 50-60 de soldați la vagon. Unii a zis că avem să mergem la Șumen, oraș mai în centrul Bulgariei, ca să predăm efectele, alții au zis că mergem la Sofia, unde avem să fim întâmpinați de țar și cadorisiți cu decorații, care cum îl tăia în cap așa vorbea.

Ne-am îmbarcat la tren, am plecat. Trecând prin orașul Provadia, la gară am zărit un preten al meu, civil român, cu care am povestit puțin și mi-a spus că bulgarii are să se bată cu sârbii, grecii și Muntenegru. Mi-a înmânat și jurnalul românesc *Dimineața*[1], în care scria că la caz dacă Bulgaria va declara război aliaților, România nu va mai fi neutră. Mi-a spus că cu cedarea Silistrei României nu a făcut nimic bulgarii.[2]

1. Publicație de mare tiraj, apărută în februarie 1904, inițial ca supliment al cotidianului *Adevărul*.

2. La începutul anului 1913, Silistra a ajuns o adevărată obsesie pentru societatea românească, îngrijorată de extinderea teritorială a Bulgariei. Chestiunea rectificării graniței româno–bulgare a căpătat o tot mai mare greutate, pe măsură ce neînțelegerile dintre aliații balcanici deveneau tot mai vizibile. Pentru a evita escaladarea tensiunilor din Balcani, marile puteri decid să medieze disputa româno–bulgară. Astfel, prin Protocolul de la Sankt-Petersburg, semnat la 26 aprilie 1913, România a primit orașul Silistra. A fost însă o decizie care nu a mulțumit pe nimeni și nici nu a reușit să stingă animozitățile dintre Sofia și București.

Eu, cetind jurnalul secret față de camarazii mei, am priceput că unde mergem.[1]

AM AJUNS LA FRONTIERA SÂRBO–BULGARĂ, unde am fost întâmpinați de câteva ghiulele sârbești. Războiul [a] început.[2] La localitatea zisă Sultan Tepea a căzut mulți bulgari morți și răniți.[3] Era luna iunie. Noi una și aceeași comandă nu aveam. Dacă primeam ordin de înaintare, tot în aceeași vreme primeam și de retragere.

Într-o dimineață s-a zvonit printre soldați un zvon că România a intrat în Bulgaria.[4] Bulgarii care mă știa că sunt român mi-arunca câte o privire neîncrezătoare. Eu ziceam că nu se poate una ca asta, că o țară mai înainte de a intra

1. Călătoria pe care o relatează Șucu a avut loc la sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie, când regimentul său a fost dislocat din Tracia Răsăriteană în Macedonia (*Voinata mejdu Bălgariia i drugite balkanski dărjavi prez 1913*, I, Dărjavna Peceatnița, Sofia, 1941, pp. 218–219, 274).

2. Macedonia otomană a reprezentat mărul discordiei dintre aliații balcanici. Serbia și Grecia nu aveau de gând să renunțe la o parte din teritoriile cucerite, aflate în zona de interes a Bulgariei. Pentru a respinge pretențiile bulgărești, Serbia și Grecia au încheiat, imediat după semnarea păcii generale, o alianță militară secretă. Comandamentul bulgar a decis să preia inițiativa și să tranșeze pe cale militară această dispută teritorială. În noaptea de 16/17 iunie 1913, trupele bulgare au atacat pozițiile sârbești, ceea ce a dus la declanșarea celui de-al Doilea Război Balcanic.

3. Este vorba de sângeroasa luptă de pe râul Bregalnița (17–26 iunie 1913), dintre trupele bulgare și cele sârbești. Brigada din care făcea parte Șucu era dislocată în zona Kocani (astăzi Republica Macedonia), parte din Armata IV bulgară. Această luptă a avut un rol decisiv pentru soarta războiului, trupele bulgare fiind nevoite să treacă în defensivă. Atacată de toți vecinii săi, soarta Bulgariei era pecetluită.

4. Mobilizarea armatei române a început în noaptea de 22/23 iunie 1913. În cea de-a șasea zi a mobilizării, trupele române pătrund deja în Bulgaria și ocupă Silistra.

în teritoriul altei țări trebuie să-i declare război. Eu nu știam nimic, dar țineam din gură tot cu politica bulgară, ca să nu mi se întâmple ceva. Peste un ceas iarăși s-a auzit că România a intrat în Bulgaria și că Turcia și-a luat toată teritoria pierdută în timpul războiului. Zvonul s-a întărit. Am primit ordin de înaintare. Nici un soldat nu mai vrea să înainteze, cârtind și hulind că ofițerii îi îndeamnă la război și politic[i]anii Bulgariei a vândut Bulgaria.

Ne-am întors înapoi. Unii din ofițeri au căzut de glonțul bulgar. Am venit la granița sârbo–bulgară, pentru că intrasem în teritoriul Sârbiei. La cea dintâi gară am găsit două locomotive și vreo 70 de vagoane. Șeful gării nu a voit să ne dea locomotivele și vagoanele să ne îmbarcăm. Era și puțină armată de partea șefului. Regimentul nostru, fără ofițeri, și alte unități din alte regimente a somat șeful că, la caz de nu ne dă trenul la dispoziția noastră, avem să distrugem gara cu vagoane cu tot. Șeful n-a voit, zicând că nu are ordin de a da trenul la dispoziția noastră. Atunci noi am început a face tranșee în jurul gării. Artileria a îndreptat tunurile către gară. Totul pentru distrugere. Șeful a predat tot la dispoziția noastră.

Ne-am îmbarcat, am plecat la Sofia. Ajunși la Sofia, soldații au omorât un general bulgar.[1] Am plecat către Șumen. La prima gară ni s-a spus că linia ferată Sofia–Varna este în mâna românilor. Mai auzim că Divizia 5-a bulgară ar fi capturată de români, care se afla la Ferdinanda[2]. Noi am luat

1. Este un simplu zvon, fără nici o bază reală.

2. Ferdinand, astăzi Montana, oraș în nord-vestul Bulgariei, ocupat de trupele române la începutul lunii iulie. Cu această ocazie are loc singurul eveniment important din timpul campaniei militare române în Bulgaria: capturarea unei mari unități militare bulgare. Este vorba despre Divizia IX infanterie Plevna, comandată de generalul Radoi Sirakov (Mihai Macuc, *România, Balcanii și Europa*, vol. II, Editura ANI, București, 2007, pp. 132–136).

linia balcanică pe la Plovdiv. Acolo ni s-a spus că armata turcă a întrat în Bulgaria și arde satele de pe lângă graniță. Am ajuns la Burgas, la malul Mării Negre, ne-am îmbarcat pe vapoare, am venit la Varna. Acolo ni s-a spus că armata română a fost în Varna, dar s-a retras.[1]

De acolo ne-am împărțit ca puii de potârniche. Eu cu 6 camarazi ne-am decis să ne ducem acasă. Satul nostru[2] era în jurul orășelului Curtbunar.[3] Era ocupat de români. Nu știam până unde sunt românii. Am mers înainte până la un sat de unde am căpătat informațiuni că unde se află armata română. Tovarășii mei li s-a făcut frică și nu a mai voit să meargă până nu se va înnopta. Cu toate stăruințele mele, nu am izbutit să-i înduplec să mergem înainte.

S-a înnoptat; am plecat printre niște țarină cu porumb necules și chiar necopt. Deodată am auzit strigând:

— Cine e acolo? Stai că dau foc.

Tovarășii mei s-au pus jos. Arme nu aveam, că le predasem la Varna. Eu am strigat românește:

1. Acest oraș a fost ocupat timp de câteva ore de o unitate de cavalerie, înainte de a primi ordin de retragere (N. Iorga, *Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostașii noștri*, Tipografia Societății „Neamul Românesc", Vălenii de Munte, 1913, p. 239).

2. În memoriile sale, Nicolae Șucu evită să dea prea multe detalii despre familia sa din Bulgaria. Cu siguranță s-a stabilit în preajma satului soției sale, Kapudji Mahle (Vratarite). Credem că ar fi vorba fie de Vladimirovo (Vladimirești în română), fie de Serdimen (Serediment în română, astăzi Orlova Moghila). Potrivit informațiilor oferite de maiorul G.A. Dabija, singura localitate din comuna Vladimirovo (de care aparținea satul soției lui Șucu) unde erau stabiliți români (respectiv 9 bărbați și 5 femei) era Serdimen, sat care avea o populație de 389 de locuitori (Un român, *Cadrilaterul bulgar*, Atelierele tipografice Socec, București, 1913, p. 35).

3. Astăzi Tervel. Între 1913 și 1940 a fost încorporat în Regatul României.

maraḑi ne am decis să ne ducem acasă. Satul nostru era în jurul orășelului Curtbunar. Era ocupat de Români. nu știeam până unde sunt Români. am mers înainte până la un sat de unde am căpătat informațiuni că unde se află armata Română. tovarești mei 'li s'a făcut frică și nu a mai voit să meargă până nu se va înopta. cu tóte stăruințele mele nu am isbutit să'i înduplec să mergem înainte. Și eu aveam puțină frică pentru că eram dizertor din armata Română. S'a înoptat, am plecat printre niște țarină cu porumbe încă necules și chiar necopt. Deodată am auḑit strigand: Cine e acolo! Stai că dau foc. tovarești mei s'au pus jos. Arme nu aveam că le predasem la Varna. Eu am strigat Românește: Măi camarade vino mai aprópe să ne vedem, răspuns am primit. Cine e? Stai! Iară 'lam rugat să dea de veste Șefului de post că suntem soldați bulgari și voim a merge acasă, nouă nu ne trebue răsboi. Atunci el a strigat pe Seful de post care era un sergent fórte bun. a luat armele la mână și s'a apropiat de noi. Ne a somat să ridicăm mâinele în sus. Am eczecutat ordinul întocmai. Sergentul s'a bucurat că eu

— Măi camarade, vino mai aproape să ne vedem; răspuns am primit:

— Cine e? Stai!

Iară [eu] l-am rugat să dea de veste șefului de post că suntem soldați bulgari și voim a merge acasă, nouă nu ne trebuie război.

Atunci el a strigat pe șeful de post, care era un sergent foarte bun. A luat armele la mână și s-a apropiat de noi. Ne-a somat să ridicăm mâinele în sus. Am executat ordinul întocmai. Sergentul s-a bucurat că eu știu românește. Ne-a întrebat că de unde venim și unde mergem. I-am spus tot. A trimes un militar cu noi ca să ne petreacă de cordonul de soldați români. Ne-am dus în sat.

În satul nostru nu era încă armată, dar a doua zi a sosit o companie de soldați români din Reg. I de linie.[1] Ne-am prezentat la comandantul companiei, care s-a bucurat că știu românește. Era un om foarte serios, dar bun, și foarte frumos se purta cu populația, care era mai mulți mahomedani decât bulgari. Bulgarilor le-a fost foarte frică de români, iar când a văzut cât sunt de blânzi nu le-a mai fost frică.

Eu m-am dus, după ce am înțeles că satul meu va rămâne în România[2], la comandantul din orășelul Curtbunar, la care

1. Vechiul nume al Regimentului Dolj nr. 1 de infanterie, cu reședința la Craiova.

2. Recensământul bulgar din 31 decembrie 1910 arată că singurele localități din comuna Vladimirovo în care erau înregistrați flotanți sunt satele Kapudji Mahle, Serdimen și Vladimirovo (Glavna direkția na statistika, *Spisăk na naselenite mesta na Ţarstvo Bălgariia spored prebroiavaneto na 31 dekemvri 1910 godina*, Dărjavna Peceatnița, Sofia, 1912, p. 6). Prin Tratatul de pace de la București (28 iulie 1913), noua graniță trecea prin comuna Vladimirovo. Astfel, satele Serdimen și Vladimirovo treceau în componența Regatului României, în timp ce Kapudji Mahle rămânea sub administrație bulgară (Ministerul Afacerilor Străine, *Delimitarea fruntariei dintre România și Bulgaria*, București, 1914, Anexele 9 și 10).

i-am spus că sunt dizertor și am fost înrolat în armata bulgară și nu am putut răspunde la mobilizația română. Comandantul mi-a spus că trebuie să mă duc la corp imediat și să-mi aranjez poziția militară.[1] Am luat un certificat de sănătate de la medicul român și am plecat la București. De la Călărași și până la București, în tren călătorii vorbeau numai și numai contra bulgarilor. Să fi știut ei că eu am fost soldat bulgar, m-ar fi făcut bucăți, atât păreau de ațâțați contra bulgarilor.

AM AJUNS LA BUCUREȘTI LA BAT. 2 VÂNĂTORI, unde imediat mi-a dat uniforma militară, și la servici; nu mi s-a spus că cât am să servesc. Mă duceam cu contigentul 1913 în caraulă și la instrucție. Instrucție foarte puțină. Corvoada multă cu efectele care a fost mobilizate. Am fost însărcinat cu armătura. De câte ori ieșeam în oraș, de atâtea ori mă interesam prin advocați că cum aș face să mă liberez. Mi-au mâncat mai multe sute de lei, unul și altul făgăduindu-mi cu carul făgăduieli goale, și în realitate nimic.

Am publicat în *Dimineața* și *Adevărul*[2] așa:

„Către Ministerul de Război,

Suntem mai mulți părinți ai căror fii, în timpul semnării decretului de mobilizare, nu au putut veni, din cauză că au fost înrolați în armata bulgară, sârbă și greacă, care imediat după eliberarea lor din armată streină au venit și s-au prezentat la corpurile lor. Corpurile i-au îmbrăcat și pus în

1. Nicolae Șucu beneficia de prevederile unui recent decret regal prin care erau amnistiați toți dezertorii cu vârste până la 28 de ani, cu obligativitatea de a se prezenta la unitățile lor până în data de 31 august 1913, pentru satisfacerea restului de stagiu militar (*Monitorul Oficial*, nr. 66, 25 iunie 1913, p. 2980).

2. Una dintre cele mai populare publicații din Vechiul Regat, apărută în august 1888.

rândurile contigentului 1913, nespuindu-le cât are de servit sub drapel până a fi puși în libertate. Serviind în neștirea termenului, mai mulți din ei va fi nevoiți a dizerta și a se duce iară pe la gospodăriile lor. Rugăm pe Dl Ministru de război a lua măsurile necesare ca pentru a doua mobilizare să răspundă la cel dintâi sunet de mobilizare."

Am publicat de mai multe ori fără să fiu descoperit de cineva, că pentru militari era oprit a publica.[1] Urmam cu cetirea *Dimineții* în toate zilele, până când într-un număr găsesc următoarea statie[2]:

„Majestatea Sa Regele a semnat decretul prin care face cunoscut corpurile legiuitoare ale armatei că toți dizertorii și nesupușii care s-au prezentat în intervalul de la 24 iunie 1913 până la 31 decembrie 1913 să fie trecuți în clasa anului contingentului lor și puși în libertate.

M.S.R. Carol I"[3]

Bucurie nespusă. Am rupt numai acea statie, pentru că era oprit militarilor să cetească jurnale, și am pus-o în buzunar. Am raportat plotonerului meu de companie, cu care ședeam foarte bine, să mă scoată la raport la comandantul compăniei, care era un căpitan foarte bun. Tocmai avansase la gradul de maior. Țiu minte, era moldovean și se recomanda

1. Imediat după campania militară din Bulgaria, *Dimineața* și *Adevărul* au declanșat o virulentă campanie de presă pentru a demasca abuzurile din armata română. Unii dintre ziariștii acestor publicații au fost chiar încarcerați, pentru scurt timp, fiind găsiți vinovați de săvârșirea unor delicte de presă.

2. Articol (în limba bulgară).

3. La începutul lunii noiembrie, regele Carol I a prelungit până la 31 decembrie 1913 termenul până la care se aplicau efectele amnistiei pentru dezertorii care se prezentau la unitățile lor. Decretul regal îi viza doar pe cei care dezertaseră până în momentul mobilizării armatei române, respectiv 23 iunie 1913 (*Adevărul*, anul XXVI, nr. 8673, 8 noiembrie 1913).

maior Plesnilă.[1] Îl repartizase ca comandant de batalion în Reg. 23 Ialomița[2] și aștepta ordinul de plecare.

M-a scos, i-am raportat, arătându-i și statia. Mi-a zis că să mă lustruiesc bine, să mă încing frumos, că are să mă scoată la raport la colonel, care era un om foarte serios și se numea colonel Boboc.[3]

Am ieșit, i-am arătat și dânsului statia, la care a răspuns că pentru dânsul e hârtie albă și că până nu va apare în *Monitorul oastei*[4] sau ordin circular nu poate să-mi ajute cu nimic. După 3 zile a apărut în *Monitorul oastei* și am fost eliberat. Am luat livretul, am dat 5 vedre de vin de bucurie camarazilor mei și am plecat cu un servici de 6 luni. Eu făceam parte din clasa anului 1908 și mă prezentasem la 27 august 1913. Am plecat acasă.

În anul 1915, soarta m-a împins din nou să trec în Bulgaria, pentru că eu cu satul rămăsesem în România, iar pământul meu de agricultură rămăsese în Bulgaria după luarea Cadrilaterului. Am trecut cu familie cu tot.[5]

1. Căpitanul de infanterie Adrian Plesnilă a fost înaintat la gradul de maior în data de 1 octombrie 1913 (Ministerul de Război, *Anuarul Armatei Române pe anul 1916*, București, 1916, p. 451).

2. In vara lui 1916, un batalion din acest regiment era dislocat în apropierea satului lui Șucu, la Curtbunar.

3. Locotenent-colonelul Constantin Boboc. Va fi avansat colonel la 1 aprilie 1914.

4. Publicație oficială, apărută în februarie 1860.

5. În perioada 1 aprilie 1914–15 mai 1915, toți locuitorii din noul teritoriu trebuiau să declare în fața unei comisii speciale dacă optează sau nu pentru cetățenia română. Potrivit legii, dacă respingeau cetățenia noului stat, locuitorii din Dobrogea Nouă (Cadrilater) erau obligați să-și vândă averea imobiliară rurală într-un interval de doi ani (Ministerul de Interne, *Regulament pentru funcționarea comisiunilor instituite prin art. 6 din Legea de organizare a Dobrogei Noi, pentru stabilirea calității de cetățean român*, București, 1914, pp. 3–12). Nu deținem date care să arate în ce măsură decizia lui Nicolae Șucu de a se muta în Bulgaria a fost influențată de noua legislație românească.

RĂZBOIUL EUROPEAN ERA ÎN TOIUL LUI. A trecut una lună de la trecerea mea în Bulgaria, și la 10 septembrie Bulgaria a mobilizat din nou.[1] Eu nu aveam aviz de chemare și numire că la caz de mobilizare în ce regiment să mă prezant, și nu m-am dus, dar am fost escortat de jandarmii bulgari la Varna și predat regimentului cu reședința de acolo. Nu numai eu, dar și toți românii care ne aflam în Bulgaria. Ne-a îmbrăcat numaidecât și ne-a trimes în Divizia a 11-a Macedoneană[2], în Macedonia.

Trecând prin Sofia, am cerut o permisiune de 2 ceasuri ca să-mi cumpăr cele necesare. Nu aveam nevoie de nimic. Ne-a învoit, neștiind planul meu. Eu m-am dus drept la Legațiunea Română din Sofia. Am spus că eu sunt soldat român și că bulgarii m-au luat cu zorul militar.

Un domn funcționar, când a auzit și a văzut și livretul meu român, s-a înfuriat foarte tare, strigând:

— Cum, d-le, Bulgaria vrea să facă război cu oamenii noștri? Și mi-a zis să aștept până vine dl consulat.

Am așteptat ca o jumătate de ceas și a venit dl consulat[3] și s-a raportat totul. A intervenit, mi se pare, pe lângă guvernul bulgar, că a ieșit și mi-a spus să aștept întoarcerea d-lui. Am așteptat. A venit înjurând și hulind încăpățânarea bulgarilor. M-a trimes la atașatul militar român.[4] Mie mi-a fost

1. După luni de negocieri, Bulgaria a încheiat, pe 24 august 1915, un tratat secret de alianță cu Germania, prin care se alătura Puterilor Centrale. Pe 10 septembrie este declarată mobilizarea generală, iar pe 1 octombrie 1915 Bulgaria declară război Serbiei, invocând un presupus atac sârbesc soldat cu morți și răniți.

2. Divizie înființată în septembrie 1915, alcătuită în special din bulgari macedoneni.

3. Este vorba despre viceconsulul Victor Mihăescu, care îndeplinea și funcția de interpret al Legației Române de la Sofia.

4. Căpitanul Florea Țenescu, viitor șef al Statului-Major General (1939–1940).

teamă să ies, ca să nu fiu observat de administrația bulgară că ies din curtea legațiunei române ca soldat bulgar, și am spus cum stă chestiunea. Atunci, dl consulat a trimes un băiat și a chemat pe dl atașatul militar.

A venit, mi-a vizat livretul și mi-a spus că nu e cu putință de a mă scoate din armata bulgară, că bulgarii sunt încăpățânați, dar să mă duc cu D-zău înainte, că are să ne ia România cu sabia. Am cerut o adeverință că pe cum nu a fost cu putință de a mă retrage din armata bulgară, că să nu fiu vinovat înaintea României, și mi s-a dat un certificat scris în franceză.

Eu aveam un tablou[1] cu numele și pronumele la toți românii din regimentul meu și l-am predat legațiunii, care mi-a mulțumit pentru acesta, spunându-mi că are să trimeată tabloul la București spre a fi publicați în jurnale, ca să vadă și presele streine ce face bulgarii cu cetățenii streini.

Am plecat la companie și de acolo la gară, și de la gară la frontiera sârbă. Ajunși acolo, ne-a repartizat printr-alte regimente. Eu am căzut în Reg. 5 macedonean, Divizia a 11-a.[2] Neștiind că sunt român și văzându-mă mai vioi, mi-a dat o grupă de soldați, 18 la număr, să le fiu șef.

Am plecat pe câmpul de luptă. Războiul era declarat Sârbiei. La cea dintâi ciocnire am câștigat victoria. Timp de 2 luni am scos pe sârbi după teritoriul Sârbiei, din cauză că

1. Tabel.

2. La 1 octombrie 1915, regimentul era alcătuit din 4.580 de ofițeri, subofițeri și soldați. Spre comparație, la aceeași dată, efectivele Diviziei XI însumau 33.046 de militari (Petăr Dărvingov, *Deistviiata na 11-a pehotna Makedonska divizia ot Krivolak do Bogdanți*, Nov Jivot, Sofia, 1920, pp. 12–13). Regimentul lui Șucu era condus de lt.-col. Boris Drangov (1872–1917), unul dintre cei mai respectați ofițeri bulgari de la începutul secolului trecut. Pe baza experienței acestor prime luni de război, Drangov va publica, în 1916, un popular volum cu sfaturi destinate educației patriotice a soldatului bulgar.

sârbii nu erau pregătiți bine pe frontul bulgar. Grosul armatei sârbești era pe frontul austriac.[1]

În luptele cu sârbii, șeful meu de ploton a căzut străpuns de un glonte și eu, din ordinul celui mai mare, i-am luat locul.

AM DEVENIT SERGENT BULGAR. Am întâlnit într-o noapte pe armata germană. Din cauza întunerecului și chiar nu mai văzusem germani, i-am luat la bătaie. Nici nu știau că suntem bulgari. Ei trăgeau, și noi trăgeam. Noi ne-am repezit la baionetă și i-am fugărit pe germani. Noroc că s-a făcut ziua degrabă, că de nu, aveam să-i tocăm pe germani. Când s-a făcut ziua, a venit un aeroplan și a recunoscut că suntem bulgari aliați, și în sfârșit ne-am recunoscut. Am râs, ofițerii s-a îmbrățoșat de bucurie și am plecat la sud.

Nu după multă vreme, am întâlnit în localitatea zisă Crivolac[2] puteri franceze. Le-am respins. Am ajuns la frontiera greacă, am și trecut-o. Din ordinul german ne-am retras la linia arătată de germani.[3] Într-o bătaie ce am avut-o cu

1. La începutul lui octombrie 1915, Serbia a fost atacată dinspre nord de o armată austro-ungară și de una germană, iar dinspre est de două armate bulgare. Cei 300.000 de soldați sârbi au fost nevoiți să lupte pe două fronturi și să înfrunte un inamic superior ca înzestrare și număr (800.000 de militari). După aproape două luni de lupte înverșunate, comandamentul sârb a decis ca rămășițele armatei să nu capituleze, ci să se retragă, în plină iarnă, prin Muntenegru și Albania, spre a face joncțiunea cu aliații săi. Este începutul unui episod tragic, cunoscut în istoriografie drept Golgota sârbească (Andrej Mitrović, *Serbia's Great War: 1914–1918*, Hurst & Company, London, 2007, pp. 144–151).

2. Krivolak, localitate din sud-estul Republicii Macedonia, unde astăzi se află cel mai mare poligon militar din Balcani.

3. În perioada octombrie–noiembrie 1915, Armata II bulgară, din care făcea parte și divizia lui Șucu, a luptat împotriva unei forțe franco-engleze, care a avansat dinspre Salonic, unde debarcase la invitația premierului Eleftherios Venizelos, pentru a veni în ajutorul

francezii în localitatea zisă Petra, am fost bătuți cumplit de francezi.

Era un râu înaintea noastră, numit în bulgărește Recata Cerna, adică râul Cerna, zis și Caraș. Noi am atacat pe francezi, care erau puțini și se aflau în retragere, ei s-au retras și ne-au lăsat să trecem râul, și când am fost iară aproape de ei, ne-au cosit cu mitralierele.[1]

Ne-am oprit. Batalionul nostru era cam revoluționat. Ofițeri nu mai aveam. Murise care de glonte inamic, care de glonte bulgar. Nu știam ce să facem. În cele din urmă am început să ne retragem, dar rămăsesem cu totul puțini. Ajutoare nu aveam. Francezii a încetat focul la retragerea noastră. Ne-am retras în liniște până la râu, care se afla departe de noi ca la un kilometru. Ajunși la râu, dacă am fi trecut numai câte unul, ne-ar fi luat râul, care curgea foarte repede

sârbilor. Depășiți numeric, Aliații au fost respinși peste vechea graniță sârbo–greacă. Dată fiind situația politică complicată din Grecia – țara fiind scindată la acel moment între regele Constantin, progerman, și premierul Venizelos, antantist –, guvernul bulgar a decis să-i respecte neutralitatea. În luarea acestei decizii a contat nu doar faptul că regele elen era cumnatul împăratului german, ci și teama că o intervenție împotriva Greciei ar fi favorizat intrarea acestei țări în război de partea Antantei. Pentru mai multă siguranță, câteva trupe germane au fost dislocate la vechea graniță sârbo–greacă pentru a stopa un eventual elan al bulgarilor de a înainta spre Salonic. Deși discutată de către comandamentul german și cel bulgar, ideea unei ofensive îndreptate împotriva trupelor franco-anglo-sârbo-ruse debarcate la Salonic va fi amânată până în vara anului 1916 (Richard C. Hall, *Balkan Breakthrough: The Battle of Dobro Pole, 1918*, Bloomington, Indiana, 2010, pp. 47–54).

1. Armata bulgară a lansat, între 21 și 29 noiembrie 1915, o amplă ofensivă pentru respingerea trupelor Antantei dincolo de vechea graniță sârbo–greacă. Evenimentele pe care le relatează Șucu par să fi avut loc în prima zi a acestei ofensive, când au existat două încercări nereușite de forțare a râului Cerna (General Sarrail, *Mon commandement en Orient. 1916–1918*, Ernest Flammarion, Paris, 1920, p. 51).

și era adânc de un metru și ceva. Ne-am prins de mâni și am intrat iute în apă.

Francezii, care până atunci observase toate mișcările noastre, știind distanța până la râu, ne-a trimes vreo câteva focuri de salbă de tun și râul s-a transformat numai în sânge, capele și răniți militare. Foarte puțini am mai ieșit de acolo. Mie mi s-a părut că numai singur am ieșit. M-am pus după o piatră mare și am așteptat să se scurgă apa după mine și să se înnopteze bine. Francezii ne-a urmărit până la râu și a stat. Îi observam de după piatră cum se jucau în timpul hodinei lor.

S-a înnoptat. Am voit să plec, să mă depărtez. Înaintea mea era o coastă pe care trebuia să o urc plină cu pietre mărunte și mari. Cum eram încălțat cu cizme cu cuie pe talpă, la fiecare pășitură ridica zgomot, care era auzit de francezi. Francezii trăgeau cu arma tot în direcțiunea zgomotului. Am fost nevoit să mă descalț și să rămân numai cu ciorapii, ca să nu mai fac zgomot. M-aș fi predat lor, dar mi-era frică, după cum ne spunea ofițerii noștri că în armata franceză este foarte mulți sârbi. De francezi nu-mi era frică, că-i știam că sunt oameni civilizați, dar pe sârbi îi știam că are o dușmănie neîmpăcată pe bulgari.

Am urcat coasta, am coborât dealul și am găsit încă vreo 15 soldați de-ai noștri, care rămăsese și ei, ca și mine, fără companie, fără batalion, fără nimic. Ne-am întrunit și ne-am dus în direcțiunea de unde auzeam gălăgie bulgară. Am găsit Regimentul no. 57 bulgăresc, unde ne-a scris și ne-a repartizat în companiile lor.

După 15 zile s-a format iară reg. nostru și ne-am dus la locurile noastre. Din camarazii mei cei vechi nu mai rămăsese dintr-un batalion decât numai 45 de soldați. Camarazi noi, ofițeri noi, totul nou.

Într-o noapte am fost trimes în patraulă. Eram șef a 25 de oameni care trebuia să meargă patrulă. Era o noapte

ploioasă și întunecată. Printre camarazii cei noi era unul care mă cunoștea că sunt român și a făcut cunoscut la toți că sunt român.

Am plecat în patrulare. Din cauza întunericului și a necunoscutului loc am schimbat direcțiunea arătată de un locotenent al nostru, care-mi era și comandant de companie. Nu am priceput că am schimbat direcția. După un mers ca de vreo 2 kilometri, am fost luminați toți de un reflector inamic. Noi ne găseam la 10-12 metri de tranșeele inamice. Un foc de mitralieră s-a auzit, și a fost destul. 18 camarazi au căzut morți. Pare că am fost toți la un loc! Eu am căzut jos după un tufiș de frunză, dar am văzut că pe 6-7 camarazi i-au luat prizioneri.

Toată patrula s-a dus, am rămas singur. M-am târât pe pântece până m-am depărtat. M-am sculat și am luat-o la fugă în partea opusă. Am fost oprit de o patrulă bulgară din Reg. 53. M-a condus la ofițerul lor, mi-a luat interogatorul și a trimes un soldat cu mine până la reg. nostru, care era aproape. Ajuns acolo, m-am prezentat comandantului de companie, care era însărcinat și cu patrulele în noaptea aceea. Auzind cele spuse de mine și fiind [de] față și un sublocotenent care mă știa că sunt român, a vorbit ceva secret cu comandantul meu, care imediat m-a dezarmat și pus sub escorta a 4 soldați cu baionetele puse și armele încărcate. Sublocotenentul a zis și de față cu mine că el m-a apreciat mai din vreme ce fel de om sunt eu și că eu am predat patrula inamicului. Am voit să vorbesc ceva, dar am fost oprit. M-a escortat până la comandantul regimentului, care nu era în vremea aceea la locul lui destinat. Se dusese prin tranșee. Era numai adiotantul lui, care când a cetit scrisoarea adusă de escortă mi-a spus că am să fiu executat momental ce va veni colonelul. Escorta a stat lângă mine. Eu fumam țigare

peste țigare și la orice zgomot tresăream și mă uitam să nu fie colonelul.

Am cerut voie de la adiotant să scriu vreo câteva rânduri pe o carte poștală și să o trimet soției mele. Aveam un felinar foarte mic. Mi-a dat voie, spunându-mi să nu scriu de situația în care mă aflu și, după ce voi scrie, să-i predau lui scrisoarea. Am scris așa:

„Iubita mea soție,

Sunt bine. Învață-te a trăi singură, ca în timp de război, căci poate vei trăi mai mulți ani fără mine. Ai grijă de copii și păstrează bine scrisoarea această ca amintire, că poate să fie cea din urmă.

Al tău soț,
Nicolae"

Am scris-o în bulgărește, se înțelege!... Am predat-o adiotantului, a cetit-o la lumina felinarului lui și a strâmbat puțin din nas și a băgat-o în buzunar. Se aude șoptind. E colonelul cu ordonanța. Vai, Dumnezeule, nu mai am să trăiesc decât numai câteva minute! Am văzut executând pe mulți fără nici o judecată, și chiar din greșeli mai mici. Nici o nădejde de mântuire.

A venit colonelul și aghiotantul i-a dat plicul adus de escortă pentru mine. A cetit. A venit aproape, a ridicat felinarul lui mic și a îndreptat lumina drept în fața mea, ordonându-mi să mă uit la dânsul. În timpul când colonelul se uita la mine, se aude un tropăit de cal. Era un cavalerist care aducea o scrisoare colonelului. În scrisoare a fost scris de comandantul mu de companie că dacă sergentul Nicolae [...][1] nu este executat până la scrisoarea acestui cavalerist, să nu mai se execute, că a venit din cei 7 prizioneri care a fost cu

1. În manuscris, numele bulgăresc de familie al lui Nicolae Șucu, Spirov, este șters cu cerneală (v. *infra*, p. 136).

olau lui scrisoarea. am scris așa: Iubita mea soție sunt bine. Învață-te a trăi singură ca în timp de război căci poate vei trăi mai mulți ani fără mine. Ai grijă de copii și păstrează bine scrisoarea aceasta ca amintire că poate să fie ea din urmă. Al tău Soț Nicolae. Am scris-o în bulgărește se înțelege!... am predat-o ordonanțului a ieșit la lumina felinarului lui și a strâmbat puțin din nas și a băgat-o în buzunar. Se aude șoptind. E Colonelul cu ordonanța. Vai Dumnezeule mă mai am să trăesc de cât numai câteva minute! Am văzut executând pe mulți fără nici o judecată și chiar din grupeli mai mici. nici o nădejde de mântuire. A venit Colonelul și aghiotantul -ia dat plicul adus de escortă pentru mine. a ieșit. a venit aproape a ridicat felinarul lui mie și a îndreptat lumina drept în fața mea ordonându-mi să mă uit la dânsul. În timpul când Colonelul se uita la mine se aude un tropăit de cal. Era un cavalerist care aducea o scrisoare Colonelului. În scrisoare a fost scris de Comandantul meu de companie să dacă Sergentul Nicolae [redacted] nu este executat până la sosirea acestui. cavalerist să nu mai se execute că a venit din cei 7 pridioneri care a

mine în patrulă și a declarat că nu sunt eu de vină, ci un alt caporal, care căzuse mort. Acel caporal a fost de vină pentru schimbarea direcțiunei.

După ce a cetit colonelul scrisoarea, iar s-a uitat cu felinarul la mine și m-a întrebat dacă sunt căsătorit și am copii. Am răspuns că da. Atunci el a zis:

— Poate vreun copil de-ai tăi a avut noroc pentru tine! Numai 2 minute dacă nu sosea, era totul gata.

Nu m-a eliberat. A spus cavaleristului să vie acei foști prizionieri [din] patrulă imediat la dânsul.

A venit, la număr 4. Au profitat de neglijența santinelei franceze și de întunericeala care era și au fugit înapoi. Nu-mi erau prieteni, cunoscuți ori neamuri, dar D-zău să le dea sănătate că a spus că eu nu sunt vinovat întru nimic, ci un caporal care a susținut că direcțiunea arătată de el e cea spusă de ofițer. Nu era așa, dar a voit să mântuiască un suflet de glonte. Colonelul s-a adresat mie, spunându-mi că un șef de patrulă nu are dreptul de a asculta mai micul lui și așa mai departe. M-a pus în libertate. Acel sublocotenent după două zile, într-o luptă cu inamicul, a căzut mort [...].[1] Las' să mai spuie și altă dată că eu am predat patrula! El nu ș-a făcut socoteala, păcătosul, că dacă aș fi predat eu patrula inamicului m-aș fi dus și eu cu patrulă cu tot.

Am petrecut multe care nu le mai țiu minte încă în Reg. 5 macedonean.

În anul 1916, pe la Paști, am fost trimes la Sofia ca instructor. Prizionerii sârbi de națiune bulgari căzuți în mâna Austriei și Germaniei a fost toți trimeși în Bulgaria și înrolați militari. Erau prizionieri din armata sârbă. Am fost instructor la prizionieri și sârbi din Serbia chemați sau

1. În manuscris urmează un rând șters cu cerneală.

luați cu forță sub drapelul bulgar. După o lună de instrucție am fost trimes cu ei dimpreună la front.

Localitatea Bitolia, zisa și Mănăstirea, era în mâna bulgarului.[1] Inamicul a luat ofensiva și a înfrânt pe bulgari înapoi și a luat Bitolia. În luptele acestea am căzut rănit la piciorul drept de o țandără de obuzieră. Am rămas pe câmpul de luptă, între fronturi. Un român din județul Buzău m-a observat că am rămas. Era dizertor român, înrolat ca și mine cu forța. S-a întors în timpul nopții pe câmpul cu răniți și mi-a adus un bidon cu apă, mi-a făcut vreo 20 de țigări și m-a pansat puțin. Piciorul era rupt. S-a dus plângând de la mine.

În noaptea aceea pe mulți răniți i-au luat soldații bulgari, că era cunoscuți, ba veri, ba frați, cumnați și mai știu eu ce; eu eram strein. Am stat acolo, târându-mă cu mare chin până la un soldat mort, de la care am luat o manta, să nu răcesc.[2] Tocmai a doua zi după 12 a venit frontul bulgar, a răspins pe inamic și am rămas iară la bulgari, de unde am fost ridicat la spital în Bulgaria și vindecat de un medic sârb prizioner.

1. Bitolia (cunoscut în perioada otomană ca Monastir), oraș cu o importantă comunitate de aromâni, a fost cucerit de trupele bulgare la sfârșitul lui noiembrie 1915. În urma unei puternice ofensive lansate de forțele Antantei în august 1916 (în contextul intrării României în război), trupele bulgare au fost nevoite, trei luni mai târziu, să evacueze acest oraș. Aflat pe linia frontului, Monastir va fi bombardat, în următorii doi ani, de către artileria germano-bulgară. În timpul acestor bombardamente au fost distruse, printre altele, atât biserica, cât și consulatul român din localitate (Bernard Lory, *La ville balkanissime: Bitola, 1800–1918*, Isis Press, Istanbul, 2011, pp. 661–684).

2. Cel mai probabil Nicolae Șucu a fost rănit în timpul ciocnirilor din luna iunie 1916, dintre trupele franceze și cele bulgare, în zona muntelui Belasița, situat la întretăierea graniței de astăzi dintre Grecia, Bulgaria și Republica Macedonia, unde se afla dislocată divizia sa (*Bălgariia prez Părvata Svetovna Voina: 1915–1918*, Voenno Izdatelstvo, Sofia, 2015, p. 149).

La începutul lunei august 1916, s-a tras sorți pe batalioane, pentru ca să se vadă care batalioane are să meargă către frontiera română.

NU ERA ZVON CĂ ROMÂNIA VA INTRA ÎN RĂZBOI. Sorțul a căzut pentru batalionul nostru să vie la frontiera română. Am plecat. Am venit în Divizia IV-a[1], care nu luăsese parte în război cu sârbii, fiind instalată și făcând tranșee pe lângă frontiera română. Am fost repartizat ca soldat, nu ca sergent, pentru că nu mai avea nevoie de sergenți, avea Divizia IV-a destui de-ai lor în Reg. 7 infanterie.

Regimentul la sosirea noastră era în satul Ramanșiclar[2], lângă frontiera română. În ziua dintâi am avut un marș de dimineață de vreo 20 kilometri și ne-am întors înapoi la lagherul regimentului. De război cu România nu se auzea nimic. Întorși din marș, ni s-a spus că după 12 n-avem instrucție. Noi, după masă, ne-am dezbrăcat, desculțat și culcat. Deodată auzim goarna că sună alarma. Cu o iuțeală nemaipomenită ne-am echipat și ieșit la locul numit mai dinainte. Se aude că România a declarat război Austriei, dar nu credeam. Toți am zis atunci că acum s-a isprăvit, mergem la război cu România.

Dar nu, a fost numai cheful colonelului, ca să vadă în câte minute putem fi gata, aliniați. În 12 minute am fost gata. Nimic nu rămăsese în regiment neieșit la front, mitralierele, căruțele și caii și tot.[3] A cântat muzica și am trecut pe

1. Această unitate militară făcea parte din componența Armatei III bulgare, dislocată la granița cu România.

2. Rahman Așiklar (astăzi Okorș, Bulgaria) a făcut parte din Regatul României în perioada 1913–1940. Regimentul 7 infanterie Preslav se afla cantonat oarecum în apropierea acestei localități, mai precis în satul Goliama Ada (astăzi Ostrovo, jud. Razgrad).

3. În ajunul războiului cu România, acest regiment, comandat de colonelul Atanas Dobrev, număra 61 de ofițeri și 5.005 subofițeri și

dinaintea colonelului cu pas de defilare și ne-a dat drumul să ne hodihnim.

Seara, apelul l-am făcut devreme, cu muzică. În tot timpul apelului a fost liniște, după apel, comandanții de companie și-a adunat compania în jurul lor să le țină discursuri pentru curățenie. În timpul discursului, vine un soldat cavalerist în goana calului, drept trăgând la cancelaria regimentului.

Peste 3-4 minute toți ofițerii a fost chemați la cancelaria regimentului și peste 2 minute a fost iarăși lângă noi, aducându-ne vestea că Bulgaria mâne va trece frontiera în România.[1] Să se prepare toți soldații în noaptea aceasta de cele ce are nevoie, și dimineață, marș la frontieră.

Mi-a plâns inima, căci aveam încă 3 frați și un cumnat și mai multe neamuri care neapărat sunt militari în România. M-am gândit că în ceas ce ne vom apropia de români să trec în partea României. Iarăși m-am gândit că poate să mă observe și să fiu împușcat pe loc. Mai eram cu un român, care mi-a adus apă fiind rănit, am vorbit puțin cu el și am rămas deciși să fugim când vom găsi momentul.

Dimineața mi-a venit altceva în gând: să raportez până la general și să-i spun drept și poate mă va retrage să nu dau eu foc în fratele meu.

Într-adevăr, dimineața a venit generalul[2], comandantul diviziei, și am ieșit drept la dânsul. Toți camarazii mei zicea

soldați. În dotarea sa se aflau, printre altele, 4 mitraliere, 337 de căruțe și 511 cai (P. Iotov, *Bălgărskata armiia prez Părvata Svetovna Voina: 1915–1918. Kratăk ențiklopedicen recinik*, Izdatelstvo „Sv. Georgi Pobedonoseț", Sofia, 1995, pp. 138–139).

1. Evenimentele acestea s-au întâmplat în seara zilei de 18/31 august 1916, într-o pădure situată între satele Zavet și Kara Kodzalar (astăzi Sușevo, jud. Razgrad), în imediata apropiere a graniței de atunci cu România (*Prez Dobrudja. 14-a rota ot 7-i pehot. Preslavski polk. 1916–1917 g.*, Peceatnița „Gutenberg", Sofia, 1918, p. 28).

2. Generalul Pantelei Kiselov (1863–1927) a comandat Divizia IV bulgară pe întreaga durată a Primului Război Mondial.

că am să fiu împușcat pe loc de singurul general. I-am raportat așa:

— D-le general, sunt de naționalitate român, am fost un an pe frontul macedonean, am luptat cu tragere de inimă, dar astăzi, în contra României, nu mă lasă cugetul să trag foc, fiindcă am frați și rude în armata română. Dacă e cu putință și binevoiți, dați-mi o altă slujbă și o voi îndeplini întocmai [cu] ordinul și regulamentul militar.

Generalul a ascultat și în urmă a zis:

— Bravo ție! Așa îmi place mie omul, să-mi spuie verde ce are la inimă. Ești un soldat bun. Am să-ți dau alt servici înapoia frontului.[1]

A zis așa și a plecat. Nimeni nu a mai dat nici o atențiune pentru mine, mai rău am făcut, că dacă nu mă știa soldații ce fel de om sunt până am raportat, după raport m-a știut toți.

Am ajuns la frontieră într-o duminică de dimineață. Ne-a oprit colonelul și a ținut o cuvântare așa:

— Băieți, suntem la frontiera banditilor noștri vecini români, care a venit în anul 1913 și s-a bătut cu femeile și găinile și ne-a răpit Cadrilaterul, noi fiind pe câmpiile Serbiei. Astăzi, mămăligarii au intrat haiducește în pământul surorei noastre Austria, nedeclarându-i război.[2] Noi, cu aliații noștri germani, austriaci și turci, avem să nimicim pe tâlharii aceștia și să-i ștergem după harta Europei, luând noi, bulgarii, Dobrogea până la Dunăre, și Austria peste

1. Veridicitatea acestui episod este greu de dovedit. Jurnalul de operațiuni al regimentului, care oferă informații detaliate despre cele întâmplate în luna august 1916, nu indică prezența generalului Kiselov în zona sa. Pentru un astfel de gest, Șucu risca să fie trimis imediat în fața plutonului de execuție.

2. Declarația de război a României a fost înaintată în seara zilei de 14/27 august 1916, cu câteva minute înainte ca trupele române să treacă Carpații.

Dunăre, și să facem o graniță pe veci cu sora noastră Austria, care să ne fie pe veci aliată. Cred că aveți să luptați vitejește și să vă purtați crud cu nemernicii aceștia de mămăligari. Să trăiască Bulgaria și țarul Ferdinand! Ura!

Și au strigat cu toții ura de trecerea frontierei române.[1]

Am văzut cum soldații români de pe frontieră ieșeau dimineață numai în cămașe și izmene și se suiau pe bechete[2] să vadă ce gălăgie se aude în Bulgaria. Ei nu aveau de veste nimic, sărmanii!...

În momentul acela s-a repezit în galop un escadron de cavalerie bulgară către becheturile românești, de unde soldații români fugeau goli, fără îmbrăcămintea groasă și, fiind ajunși de cavalerie, se opreau, se întorceau cu fața către inamic și se închina să-i ierte, dar aceștia îi loveau cu sabia fără milă, și ei cădeau ca snopii, unul ici, altul colo. Alții fugeau desperați, neavând nici un ajutor de nicăieri.

Am mers ceva mai înainte și am găsit o companie sau mai mulți soldați români din Reg. no 64 Tutova[3] în niște locuri

1. Regimentul a trecut granița cu România în dimineața zilei de 20 august/2 septembrie 1916 (sâmbătă), la ora 7.30, în zona satelor Dzeferler (astăzi Sevar) – Belița. Înainte de plecare, în fața soldaților s-a dat citire ordinului Înaltului Comandament bulgar privind declanșarea ostilităților cu România (*Bălgarskata armiia v Svetovnata voina. 1915–1918, VIII, Voinata sreștu Rumăniia prez 1916 godina*, Dărjavna Peceatnița, Sofia, 1939, p. 358).

2. Pichete. Soldații aflați în zona prin care Regimentul 7 infanterie Preslav a trecut granița aveau ordin să opună rezistență în șanțurile făcute în spatele fiecărui pichet (General C-tin Teodorescu, *Turtucaia*, Tipografia „Unirea", Brașov, 1922, p. 83).

3. Informație eronată; în acel moment Regimentul 64 infanterie (cu reședința la Tecuci) acționa în zona Carpaților de Curbură. În sectorul Daidîr, unde a atacat brigada lui Șucu, se aflau dislocate subunități din Regimentul 79 infanterie (Constantin Zagoriț, *Turtukaia*, Institutul de Arte Grafice „Concurența", Ploiești, 1939, p. 67).

cu porumb necules. Aceștia, văzându-se înconjurați de cavaleria inamică, a început a lupta vitejește.

Era un sublocotenent sau locotenent de care s-a mirat și bulgarii de tactica și vitejia ce a avut-o acest brav ofițer. Cavaleria bulgară fiind la atac, noi, infanteria, stam și priveam, nefiind cu putință a trage foc. Acest brav ofițer, cu sabia în mână, văzându-se înconjurat de cavaleria inamică, a pus pe linia I-a de soldați culcați, a doua în genunchi, a treia în picioare, a patra stânga împrejur și au nimicit la o 100 de cai și soldați. Vedea bine că sunt înconjurați nu numai de cavalerie, dar și de infanterie, și tot s-a luptat până în ultimul ceas, când a fost nimiciți cu toții de sabia vrăjmașe.

Am văzut un sergent, căzut, rănit grav de nu se mai putea scula în picioare, cum s-a târât pe pântece până la o armă ce era în apropierea lui. A luat arma și în starea care se afla a doborât încă 2 soldați bulgari și un cal, până a fost văzut și spângiuit[1] de alți bulgari.[2]

Toată ziua nu am mai întâlnit armată română, fără numai un batalion din Reg. 23 Ialomița, care s-a retras către Turtucaia.

Am ajuns la Turtucaia la 4 septembrie 1916 și s-a dat cele mai crâncene lupte în ziua de 4, 5 ale lunii septembrie.[3] Puterea armatei bulgare pierise, pierzând aproape 13.000

1. Străpuns cu baioneta.

2. Pierderile suferite de Regimentul 7 Preslav în data de 20 august/2 septembrie 1916 au fost de 5 morți și 16 răniți (Arhivele Militare Bulgare (DVIA), fond 755, opis 4, dosar 46, f. 10).

3. Atacul preconizat pentru 22 august/4 septembrie a fost amânat pentru a doua zi dimineață. Atacul final a început marți (23 august/5 septembrie), la ora 7. În mai puțin de 36 de ore, garnizoana Turtucaia se preda. În acel moment, trupele Regimentului 7 Preslav se aflau la 500 de pași de cazarma din oraș, luptând împotriva ultimilor apărători români (DVIA, fond 755, opis 4, dosar 46, ff. 15–19).

de soldați răniți și morți.[1] Tocmai primisem ordin de retragere și am văzut venind parlamentar de la români cu steag alb.[2]

Atunci bulgarii s-au încorajat din nou și a spus că românii se predau, la număr 40.000[3], și a luat iară atacurile în primire, spunând să se nimicească parlamentarii, că nu primim prizioneri.

Armata română nu a mai ținut rezistență și a început să fugă către Dunăre, dar trecerea a fost ruptă de o baterie germană ce se afla la sud-vest de Turtucaia. A fost măcelăriți peste 20.000 de români prizioneri până s-a primit ordinul să se primească prizioneri români.[4] Am văzut artileriști români care fugeau cu caii înhămați la tun în Dunăre. Vedea bine că are să se înece, dar să nu cadă tunul și el la inamic, mai bine s-a decis să se înece cu cai cu tot. Multe suflete a înghițit și Dunărea timp de 2 ceasuri.

Un soldat român luăsese o scândură de brad și se suise pe ea în marginea Dunării și alți 5-6 s-au dus să se suie să scape [cu] viață, crezând că va pluti cu scândura. Întinzându-se desperați pe scândură, s-a prăvălit cu toții în apă și s-au înecat.

1. Pierderile suferite de Armata III bulgară în timpul cuceririi orașului Turtucaia s-au ridicat la 9.171 de morți, răniți și dispăruți (*Bălgarskata armiia v Svetovnata voina. 1915–1918. VIII*, p. 677).

2. Episodul are loc în după-amiaza zilei de 24 august/6 septembrie, în jurul orelor 16.30, când comandantul trupelor române rămase în oraș decide să se predea.

3. La începutul bătăliei, în garnizoana Turtucaia se aflau 23.500 de militari români. Cu întăririle trimise în timpul luptelor, efectivele române care au luptat la Turtucaia au ajuns, după unele surse, la circa 39.000 de oameni.

4. Deși au existat destule cazuri de militari români uciși în momentul în care s-au predat, este evident că aici avem de-a face cu o exagerare grosolană din partea autorului.

Poate nu îmi veți crede, dar am plâns ascuns cu lacrămi de măcelul de la Turtucaia.[1] Nici un glonte nu am tras asupra nenorociților militari.[2] În prizionerii luați de la Turtucaia m-am uitat mult să văd vreun frate, cumnat sau neam, dar nu am văzut.

Am primit ordin că să mergem către Pazargic, că s-a observat cu aeroplanele că vine un gros de armată rusească către Pazargic.[3] Am plecat. Trecând prin sate din Cadrilater să lăuda lumea, în generațiune bulgari civili, că și ei a omorât 3-4 soldați români rătăciți de unitățile lor sau 2-3 jandarmi care n-a putut să se retragă la iuțeală.

Într-o vale în apropierea unui sat era ca vreun ploton de soldați români măcelăriți de armata bulgară, și populația civilă, cu câte o armă română în mână, îi dezbrăcau încă de vii de hainele lor. Era unul rănit numai ușor, s-ar fi făcut om poate, îl dezbrăca un bulgar din satul Conac[4] și rănitul mișca din picioare și cerea apă, dar bulgarul, după ce l-a

1. Circa 6.000 de militari români au fost uciși și răniți, iar în prizonierat au căzut 480 de ofițeri și 28.000 de soldați. Doar vreo 5-6.000 de militari au reușit să se salveze (Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916–1919*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 336).

2. Numele lui Nicolae Șucu nu apare pe lista celor 122 de soldați din Regimentul 7 Preslav care s-au remarcat în timpul luptelor de la Turtucaia (DVIA, fond 755, opis 1, dosar 45, ff. 21–22). Nu-l regăsim nici pe listele cu cei 1.489 de militari ai regimentului răniți în timpul acestor lupte (DVIA, fond 755, opis 1, dosar 79, ff. 12–33). Regimentul lui Șucu a suferit cele mai mari pierderi dintre trupele care au atacat la Turtucaia – aproape 600 de ofițeri și soldați uciși. Printre cei uciși se numără și trei soldați din satul soției sale, Kapudji Mahle (Petăr Boicev, *Gheroite na Tutrakanskata epopeia*, IK „Gutenberg", Sofia, 2016, pp. 72, 258).

3. Este vorba de Corpul 47 armată rus (două divizii de infanterie și una de cavalerie), comandat de generalul Andrei Zaioncikovski.

4. Astăzi Gheșanovo, jud. Dobrici.

dezbrăcat până la piele, a înfipt baioneta în el înjurând. Pe bulgar l-am cunoscut. Era civil și se numește Gherghe Chelea din satul Conac, pl[asa] Curtbunar.

Am ajuns aproape de granița veiche a Dobrogei și am întâlnit armată sârbă și rusească, care ne-a bătut cumplit lângă satul Azaplar.[1]

Vai de românii care au rămas cu bulgarii în Cadrilater, mare parte din ei a fost omorâți și jefuiți. Și alții închiși numai ca să poată să-i jefuiască.

Închipuiți-vă domnilor, era într-un sat un moș de 70 de ani, păzea o grădină de zarzavat, avea toată averea lui 60 de lei, un târnăcop de săpat pământ, o lopată de fier și o furcă tot de fier și 15 găini și un rând de haine. Îl cunosc foarte bine, că a lucrat într-o vară la mine cu leafă. Un bulgar din satul unde ședea moșul cu grădina l-a pârât pe moș la armata bulgară că ar fi zis moșul că merg ei bulgarii acum victorioși, dar mâine-poimâine are să intre rusul în Sofia, și l-a omorât numai și numai să-i ia averea acel civil.

S-a dus 2 soldați după ce a ascultat pâra acestuia la grădină, a chemat pe moș să iasă afară din coliba lui și au tras amândoi cu armele în el până l-a doborât. Încă viu, și acel bulgar civil i-a luat averea aceea mare, pe urmă l-a îngropat de i se vedea picioarele afară din pământ, de unde a fost scos de câni și târât pe câmp!...

1. Este vorba despre luptele purtate în zilele de 31 august/13 septembrie – 1/14 septembrie 1916, lângă satul Aptaat (astăzi Abrit, jud. Dobrici). Șucu confundă această localitate cu Azaplar (astăzi Tătaru, jud. Constanța), unde s-au purtat, câteva zile mai târziu, lupte între forțele bulgare și cele române, la care Regimentul 7 Preslav nu a participat. Divizia sârbească împotriva căreia a luptat era formată din sârbi, croați și sloveni, foști militari austro-ungari căzuți în prizonierat la ruși.

AM TRECUT GRANIȚA A VEICHE. DUMNEZEULE DOAMNE! Când a zis bulgarii că aici suntem în România, tot ce ieșea în cale era distrus. Vai de familiile acelea sărace ce nu a putut fugi, vor spune și la morți cruzimele și bărbăriile bulgarilor.

Am mers cu frontul până la linia Caramurat[1]–Băltăgești[2], și iarăși am ieșit la general și i-am raportat că mai bine să mă trimeată la frontul macedonean decât la frontul acesta. El mi-a spus că:

— Tu nu vezi că noi nu mai avem români înaintea noastră, avem numai ruși?[3]

Când am trecut prin Migidia s-a spart și felinarele după stradă de soldații bulgari, care-i auzeam zicând și uitându-se la mine cu o oarecare vrajbă: *to e romansco!*, adică ăsta e românesc, felinarul.

Am auzit lăudându-se pe acei soldați bulgari care trecuse peste Dunăre și au dat lupte peste România veiche că nu a rămas nimic sfânt de la 8 ani în sus. Comandantul Regimentului nr. 2 cavalerie[4], rămânând noaptea în vreun sat românesc, cum de pildă au rămas într-o noapte în satul Fetești, a ordonat că câte vite sunt în baltă toate să fie trecute în Dobrogea, și dimineața a spus că are să facă inspecție la

1. Astăzi Mihail Kogălniceanu, jud. Constanța.

2. Regimentul lui Șucu a purtat lupte grele în zona Cocargea (astăzi Pietreni) – Cobadin și a cucerit orașele Medgidia și Cernavodă (*Epopeia na bălgărskiia voin*, I, Peceatnița Bial Krăst, Sofia, 1926, pp. 289–296).

3. După cucerirea orașelor Constanța (9/22 octombrie) și Cernavodă (12/25 octombrie), pe frontul dobrogean nu au mai rămas decât trupe rusești. Până în decembrie 1916, linia frontului a rămas fixată pe zona cea mai îngustă dintre Dunăre și mare, respectiv la 10 km nord de calea ferată Cernavodă–Constanța (*România în anii Primului Război Mondial*, I, Editura Militară, București, 1987, pp. 378–380). Veridicitatea discuției dintre Șucu și generalul Kiselov rămâne discutabilă.

4. Regimentul făcea parte din Divizia I cavalerie, care și-a câștigat notorietatea pe câmpul de luptă din Dobrogea.

fiecare soldat în parte, și acel care nu va avea sânge pe izmene va fi pedepsit aspru de el. Femeile și fetele cu copii se adunau în câte o casă la un loc câte 15-20, fiindu-le frică de bulgari, iar aceștia se duceau și spărgeau ușile și intra și batjocorea totul.

Într-un sat pe care nu-l mai țiu minte am trecut noaptea. Pe acolo trecuse niște unități bulgare și acum se găseau coloane de căruțe bulgărești. Am auzit gălăgie într-o casă și m-am dus să văd ce este. Aveam 8 soldați sub comanda mea și ne întorceam din escorta unei grupi de prizionieri. Când am intrat, în casă erau 9 soldați bătrâni bulgari de la coloane[1], dintre care 3 țineau pe bărbatul casei privitor cum ceilalți își băteau joc de femeia și fiica lui, care era în vârstă cam de 12 ani, și-l întreba, că-i place cum lucrează bulgarii? I-am gonit lovindu-i cu patul armei și am ieșit.

Nu departe de casa aceea, am auzit gălăgie într-altă casă, unde am mers degrabă. În curtea casei aceea era un moș cam la 75 de ani, care, văzându-ne pe noi, a voit să fugă să se ascundă, și eu i-am strigat în românește să nu se sperie și să vie cu noi în casă, de unde se auzea o gălăgie bulgărească. Am intrat fără moș, pentru că acesta a spus că l-au bătut și gonit din casa lui, și în casă era vreo 7 soldați, bătrâni poate și de 55 de ani, care se rânduiau la o femeie tinără. Era lăuză numai de 2 zile și era în nesimțiri, pe când pruncul se găsea la un metru departe de dânsa mort și [se] învinețise.

Văzând acest spectacol, nu numai eu, dar și tovarășii mei, care erau bulgari, s-a enervat pe acești bătrâni și au început a-i lovi în dreapta și în stânga, și ne-am dus să căutăm pe ofițerul lor să-i raportăm. Am găsit ofițerul, care era un locotenent cu barba netunsă și avea 2 fete române, sta lângă el și plângea, fiind păzite de 2 soldați care ședeau la poartă

1. Trupe auxiliare.

înarmați cu arme românești. Văzând și pe acesta în halul acesta, ne-am văzut de drum neraportând nimic.

Ne-am dus la Șumen după o treabă [pe] care n-o țiu minte. La gară sosise un tren cu vreo 500 de prizionieri români. Era multă lume, tineri și bătrâni care așteptau răniții după câmpul de luptă. Când au văzut pe prizionieri care era în mare parte dăsculți și goli, a început tinerimea bulgară să arunce sticle sparte înaintea lor și să arunce cu pietre mari într-înșii, care se găseau fără nici o putere.[1]

N-am putut să rabd. M-am dus la un tânăr care aruncase cu o piatră mare în prizionieri și i-am dat 2 palme regulate, spuindu-i că dacă este atât de viteaz să se ducă la front și să omoare cu suta, iar nu pe aceștia dezarmați și aduși în mijlocul Bulgariei.

Din bătrânii bulgari, unii mi-au găsit dreptul, dar cei mai mulți mi-au făcut observație. Eu am răspuns rece:

— Și voi aveți fii și nepoți care poate astăzi sunt prizionieri la români. Oare cum ți-ar veni ca să vezi aruncând sticle și pietre în ei? Și m-am depărtat, să nu fiu văzut de vreun ofițer bulgar și descoperit că sunt român.

Să mă ierte bunul D-zău, că am mâncat pâine bulgară, dar cele văzute nu le pot uita nici în mormânt. Sunt creștini, tot o religie și obicei ca și noi, românii, au, dar sângele și duhul îl are de păgânii cei mai cruzi. Aș descoperi eu încă multe de acestea, dar scriind aceste rânduri mă aflu în Bulgaria

1. Experiența prizonieratului în Bulgaria a fost traumatizantă pentru mulți dintre militarii români. Potrivit statisticilor bulgare, 21.082 de ofițeri și soldați români au fost internați în această țară, dintre care 4.572 și-au pierdut viața. Pe frontul din Dobrogea, trupele bulgare au mai capturat încă 6.500 de soldați români, care au fost predați aliaților germani și turci. Spre comparație, numărul militarilor bulgari căzuți în prizonierat în România a fost de doar 287, dintre care 118 și-au pierdut viața în captivitate (Arhivele Naționale ale Bulgariei (ȚDA), fond 176 k, opis 3, dosar 1487, ff. 12–15).

făcut observație. Eu am răspuns rece: Și voi aveți fii și nepoți care póte astădi sunt prizioneri la Români. Óre cum'ți-ar vini ca să vedi aruncând sticle și petre în ei? și m'am departat să nu fiu vădut de vreun ofițer bulgar și descoperit că sunt Român. Să mă erte bunul D.dău că am mâncat pâine bulgară dar cele vădute nu le pot uita nici în mormânt. Sunt creștini, tot o religie și obicei ca și noi Români au dar sângele și duhul'l are de păgânii cei mai crudi. Ași descoperi eu încă multe de acestea dar scriind aceste rânduri mă aflu în bulgaria și am puțină teamă fiindu-mi Soția bulgăroică să nu fiu descoperit de bulgari. Ah! nu pot uita când îmi aduc aminte de faptele lor urâse și copii mei care'i aud vorbind bulgărește și pe Soția mea care este bulgăroică. De când sunt demobilizat a trecut 2 luni până acum când scrii aceste rânduri și nu am eșit afara din curte ca să mă întâlnesc cu bulgari pe care nu'i pot privi. S'a golit Dobrogea de armată Română și Rusă și a rămas în stăpânirea Bulgarilor și germanilor. Armata bulgară pleacă la frontul macedonean. Acestea se face în vara anului 1917. Pleacă și regimentul meu. Eu rămân din cauda piciorului rupt care din nou a început să mă dóra și să'mi pese la mers și am fost repartidat în Batalion

și am puțină teamă, fiindu-mi soția bulgăroaică[1], să nu fiu descoperit de bulgari. Ah! nu pot uita când îmi aduc aminte de faptele lor, urăsc și copiii mei, care-i aud vorbind bulgărește, și pe soția mea, care este bulgăroaică. De când sunt demobilizat a trecut 2 luni până acum, când scriu aceste rânduri, și nu am ieșit afară din curte ca să mă întâlnesc cu bulgari, pe care nu-i pot privi.[2]

S-A GOLIT DOBROGEA DE ARMATĂ ROMÂNĂ ȘI RUSĂ și a rămas în stăpânirea bulgarilor și germanilor. Armata bulgară pleacă la frontul macedonean. Acestea se face în vara anului 1917. Pleacă și regimentul meu. Eu rămân din cauza piciorului rupt, care din nou a început să mă doară și să-mi pese la mers, și am fost repartizat în Batalionul 7, care era format din contingentul 1917 și din despensați și reformați și venise în Constanța.[3]

Nu aveam nimic aranjat. Nu aveam nici cancelarie, nici comandant de compania în ziua care am ajuns eu la batalion. Era format cu o zi mai înainte. A doua zi după sosirea mea, a sosit și comandantul de companie.

Batalionul avea 4 companii. Noul comandant era născut în orășelul Babadag din Dobrogea veiche. De națiune bulgar, era de vreo 30 de ani, în gradul sublocotenent. Cu sosirea lui deodată s-a început aranjarea. Am ales o mică odaie din cazarmele unde a fost Reg. român nr. 74[4], și pe urmă

1. Potrivit documentelor păstrate la Primăria satului Vratarite, Katina Kostadinova nu știa să citească.

2. Demobilizarea armatei bulgare s-a produs începând cu 21 septembrie/4 octombrie 1918.

3. Regimentul 7 infanterie Preslav a rămas pe frontul românesc până în mai 1918, fiind cantonat în zona Isaccea. Batalionul 7 s-a format la 27 aprilie/10 mai 1917, la Constanța, fiind comandat de maiorul Ciorbagiev (DVIA, inventar fond 755, p. 3).

4. Acest regiment a participat la luptele de la Turtucaia și de la Mărășești.

comandantul a căutat printre soldații companiei scriitor pentru cancelarie.

A fost aleși vreo 7 soldați de către plotonerul compăniei, care era un sergent bătrân, și printre aceștia 7 am fost și eu, măcar că am refuzat să fiu ales, dar mi-a văzut scrisul pe o carte poștală și le-au plăcut. Dintre acești 7 soldați, am fost ales, după ce a văzut și sublocotenentul scrisul la toți, am fost ales ca furier la cancelaria companiei.

Am stat o zi furier și a doua zi am raportat sublocotenentului că nu sunt vrednic de a lucra în cancelarie, din cauză că nu pot să văd bine și nu țiu minte, uit lesne, și la cancelarie trebuie să fie un furier care ține minte unde pune tabloul cutare și dosarul cutare. Sublocotenentul s-a înfuriat și a zis către mine că vreau, nu vreau trebuie să lucrez, și în același timp a ieșit a căuta un alt furier. A găsit un băiat din cont. 1917, și eu am rămas magazioner la companie.

Am stat în Constanța numai 25 de zile și am plecat cu toată compania la front, pe malul Dunării, în localitatea Mahmudia. Am fi trăit bine, dar ne supăra tunurile rusești, care în fiecare zi începea bombardarea pe la 10 ceasuri d.d. și înceta pe la 1 sau 2 d[upă]. amiaz. Soldații erau tot de aceia care nu fusese pe front și nu știa nici să se păzească de gloanțe și ghiulele.

Într-o zi, nu știu ce sărbătoare națională bulgărească a fost, și a venit un general bulgar și, după ce a ținut o cuvântare la soldații care eram adunați toți la un loc, ne-a impus să strigăm Ura!, și noi am strigat. Dar peste Dunăre, la o depărtare de 400 de metri, se afla posturile rusești, care erau păzite în timpul acela de armată sârbă. A auzit Ura! noastră și a predat pe telefon la artileria rusească, spunând locul anumit că unde se află armata bulgară, și a început a bombarda. Cea dintâi obuzeră venită de la ruși a nemerit în grămada de soldați și a scos din front 17 soldați, dintre care 4 a murit pe loc și 3 la spital, iar restul s-a vindecat.

În compania aceasta nu m-a știut nimeni că eu sunt român, dar în orășelul Mahmudia, auzindu-mă vorbind românește cu românii, s-a temut că voi fi român.

O duceam bine cu magazia, care era goală, nu aveam nici o pereiche de obele, numai că primeam pâinea și o dedeam la soldați. Peste 5 luni am primit efecte și am umplut magazia. În toate nopțile mă duceam la Babadag pentru a primi pâine.

Toți bărbații din Mahmudia și satele vecine a fost internați înlăuntrul Bulgariei ca să nu facă spionaj, de la 13 ani până la 70-75 de ani au fost internați. Pe fete le scoteau noaptea pentru săpatul tranșeelor, și pe femei ziua.[1] Noaptea era oprită circulația populațiunii pe străzi, arsul lămbilor și chiar ieșirea afară din casă. Soldații furau fără să fie supărați de cineva, oi, găini, și ce voiau aceea făceau. Era niște soldați din satele Potur, Sarâiurt, Caranasuf,[2] care mai înainte a fost soldați la România și i-au predat la bulgari, fiind bulgari de națiune. Aceia făceau multe neajunsuri la populație și credea că Dobrogea va fi pentru mii de ani alipită de Bulgaria. Nu știu astăzi cum or fi stând cu țara.

Am stat 5 luni și jumătate la Mahmudia și pe urmă am venit la batalion în Constanța. De la Babadag și până la Dunăre erau stăpâni bulgarii, și de la Babadag până la granița a veiche erau stăpâni germanii. Bulgarii nu aveau nici o valoare, toată administrația era a germanilor.[3] Noi ședeam

1. În lipsa mâinii de lucru, autoritățile de ocupație au introdus munca forțată pentru populația locală (Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, ediția a 2-a, Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 388).

2. Astăzi Panduru (jud. Tulcea), Mihai Viteazu (jud. Constanța, fost Sariort), respectiv Istria (jud. Constanța).

3. În 1917, cu excepția Cadrilaterului și a zonei de operațiuni a Armatei III, toată Dobrogea a intrat sub administrația militară germană, ceea ce a provocat profunda nemulțumire a autorităților bulgare. Prin Tratatul de pace de la București (24 aprilie/7 mai 1918), Dobrogea

în Constanța ca să zicem că avem armata în Constanța. Eram foarte urâți de germani și de populația din Constanța.

Toți germanii aveau o privire blândă din partea populațiunii, dar la noi nu se uita nici țiganii din țigănie. Ofițerii germani erau foarte indeferenți de ai noștri. Poate le era și rușine cu noi, căci soldații noștri erau cu hainele foarte rupte și desculți.

Eu am instalat spălătorie pentru că nu mai eram în cazarma Reg. 74, ci eram prin localuri fără stăpân, în apropierea mării. Soldații dedeau hainele la spălat cu 50-60 de bani bucata. Am instalat spălătorie tocmind 3 femei spălătorese cu 80 lei pe lună, dându-le apă, lemne, săpun și toate necesarele, și luam o taxă de la soldați de 20 bani. Aveam 400 de soldați în companie. Am instalat atelier de cusut, cumpărând cu banii mei mașini de cusut, alegând 2 soldați croitori pentru cârpirea efectelor; atelier de cizmărie, alegând 4 cizmari pentru cârpirea cizmelor. Făcând toate acestea nu am căpătat nici o observație de la comandantul companiei. Am semănat 3 grădini mici cu zarzavat pentru îmbunătățirea ciorbei la cazan.

În sfârșit, am câștigat o onoare din partea ofițerilor bulgari și o libertate nemaipomenită, aveam dreptul să fac negoț, de unde am câștigat vreo 7.000 de lei.

Urmam jurnalele bulgărești și românești care venea în Constanța, ca: *Gazeta Bucureștilor*[1], *Curierul Dobrogei*[2] și

care nu a fost restituită bulgarilor a fost cedată Puterilor Centrale, în regim de condominium, ceea ce va duce la noi neînțelegeri între cei patru aliați.

1. Această publicație era versiunea românească a ziarului *Bukarester Tagblatt*, organul de presă al administrației germane din teritoriul ocupat.

2. Publicație care apărea la Constanța, scoasă de trupele de ocupație.

toate jurnalele bulgărești. Încă de când a declarat America război Puterilor Centrale[1], am fost sigur că puterile aliate vor câștiga războiul.

Mi s-a dat ocazie tocmai în timpul demobilizării române[2] să mă duc la Mățău, locul meu de naștere. Am stat mult pe gânduri în București, să mă duc până la părinți, ori nu?... De ce? Din cauză că eram soldat bulgar. Știam bine că soldatul bulgar e privit cu ochi rău chiar și de copii. Am stat 5 zile pentru a mă distra și a cumpăra niște mărunțișuri pentru cantina noastră militară și pentru atelierele de cusut.

ANGAJASEM O ODAIE LA HOTELUL BIBESCU VODĂ din Piață.[3] Într-una din serile petrecute în București, mi s-a întâmplat să văd o ocazie foarte importantă. Fusesem la Teatrul Național. Întorcându-mă la hotel, am observat un automobil care s-a oprit în fața Mitropoliei. M-am alipit de zidul pieței. Din automobil s-a dat jos un soldat bulgar înarmat cu armă și baionetă pusă. A înaintat către poarta Mitropoliei, care era păzită de un vardist român. Am auzit ceva vorbindu-se între soldat și vardist, dar nu am înțeles nimic. Pe urmă am aflat de la bulgari că soldatul l-a întrebat pe vardist că unde e spitalul bulgăresc, vrea să se ducă la spital

1. În aprilie 1917, Statele Unite au declarat război Germaniei, gest urmat, la sfârșitul aceluiași an, și de ruperea relațiilor diplomatice cu Austro-Ungaria. Administrația de la Washington nu a declarat însă război Bulgariei și Imperiului Otoman.

2. Autorul are în vedere perioada cuprinsă între semnarea armistițiului de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917) și Tratatul de la Buftea (20 februarie/5 martie 1918). Demobilizarea efectivă a primelor divizii românești a început imediat după semnarea Păcii de la Buftea.

3. Hotelul se afla la poalele Dealului Mitropoliei, pe strada Poetului nr. 2 (astăzi str. Ienăchiță Văcărescu), lângă Piața Bibescu Vodă, cunoscută și ca Piața Mare.

că ar fi fost bolnav grav. Vardistul i-a spus că pe unde să se ducă la spital, dar soldatul l-a somat să-l conducă până la spital. Vardistul a spus că nu poate să părăsească postul și soldatul a făcut uz de armă, la care vardistul a fost nevoit să părăsească postul și să se ducă cu bulgarul la spital.

În timpul acesta, alți soldați sau subofițeri au sărit din automobil, lăsând automobilul în seama unui maior bulgar, și s-au dus la Mitropolie, a spart o fereastră, a intrat și a luat moaștele lui Sf. Dumitru[1] și potcapiul de aur al mitropolitului și mai multe lucruri care a fost duse cu o repezeală mare la automobil și a plecat.

După plecarea lor, m-am dus la hotel, unde am stat ca 1 ceas la povești cu hotelierul, și nu i-am povestit cele văzute, din cauză că mai era și alte persoane pe care eu nu le cunoșteam și mi-a fost teamă să nu fie vreun bulgar între ei și să mă spună la Comanduirea bulgară. De altfel, cu hotelierul povesteam orișice, că era român din neamul lui Traian cel mare. Povesteam fără frică.

Am povestit ca vreun ceas și deodată am auzit clopotele de la Mitropolie trăgându-se din toate puterile, lucru care nu se mai întâmplase încă din mobilizarea română.[2] Toți au

1. Ocrotitor al Bucureștilor, Sf. Dimitrie Basarabov este considerat și sfânt bulgar. Moaștele sale au fost aduse la Mitropolia Ugrovlahiei, în vara anului 1777, din satul Basarabovo, de la sud de Dunăre. În timpul ocupației Puterilor Centrale, o delegație din acest sat și de la Ruse a venit la București pentru a solicita recuperarea moaștelor. Solicitarea bulgarilor s-a lovit de refuzul categoric al mareșalului Mackensen, cea mai înaltă autoritate militară din teritoriul ocupat (*Danni ot jivota i deinostta na gheneral leitenant Tantilov*, Peceatnița B.A. Kojuharov, Sofia, 1937, p. 91).

2. Incidentul a avut loc duminică, 4/17 februarie 1918, la ora 2.00 dimineața. Două ore mai târziu, clopotul de la mitropolie a bătut vreme îndelungată. Soldații au furat doar moaștele Sf. Dimitrie, cu tot cu

zis că s-a încheiat pacea generală și pentru asta se trage clopotele. Era aproape să cred și eu, măcar că bobul păcii se vedea de departe că încă nu e copt.

Fel de fel de zvonuri s-a vorbit până s-a făcut ziua. Chiar și frontierele și cheltuielile de război le arătase unii dintre oameni. Când s-a făcut ziuă, alt zvon! În toate gurile, pe stradă, în cafenele, lăptării, birturi, restauranturi și alte localuri: „Bulgarii au furat pe Sf. Dumitru!" Nu știam cum să fac să zbor din București. Toată lumea vorbea fel de fel de vorbe de hulă pe adresa bulgarilor, fără să se ferească de soldații bulgari.

Trecând pe lângă o grupă de oameni civili, m-au arătat cu degetul, zicând:

— Uite, barbarii aceștia au furat pe Sf. Dumitru! Lucru care nici turcii, că-s păgâni, nu l-au făcut.

Ce să fac? Am tăcut și m-am făcut că nu înțeleg hula lor!

S-a făcut ceasul 1 după-amiaz. M-am dus să cumpăr bilet de teatru la Teatrul Eforiei.[1] Acolo alt zvon! L-au prins pe Sf. Dumitru! Eram curios să aflu unde și cum, dar nu puteam să întreb pe nimeni, că toți erau foarte agitați contra bulgarilor.

Numai bulgarii care făceau negoț ca civili și chiar steteau în București ca lăptari etc. și care încă de dimineață ziceau când auzeau că bulgarii a furat pe Sf. Dumitru: Se înțelege că a trebuit să-l fure, căci Sf. Dumitru era deja bulgar. Acum, când s-a ivit zvonul că l-a prins pe Sf. Dumitru, bulgarii civili ziceau că: lasă-l să-l prindă, că bulgarii noștri iar are să-l fure, că e bulgar Sf. Dumitru.

Într-un birt, mai mulți români civili făceau haz zicând:

racla de argint (Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, I, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 759).

1. Una din cele mai mari săli de teatru și cinema din Bucureștii acelor ani.

— Cum? Până acum moastele erau atât de grele că nimeni nu putea să le miște din loc, și acum 2-3 bulgari l-au ridicat fără nici o greutate?![1]

Alții ziceau:

— Sf. Dumitru a văzut desfrânarea în București și s-a lăsat să fie ridicat, crezând că-l va duce la vreun loc mai sfânt, dar când a înțeles că-l duce în Bulgaria a rupt automobilul numai și numai să nu se ducă în Bulgaria.

Am râs și eu, dar ascuns.

Era ceasul 4 d.a. când iarăși s-a zvonit:

— Vine cu Sf. Dumitru!

Toți oamenii, domnii și doamnele se duceau cu flori pentru întâmpinarea Sfântului. Am văzut și muzica germană ducându-se la Mitropolie. M-am dus și eu. Adevărat că s-a făcut o primire frumoasă.[2]

Printre adunare era și vreo 4 soldați bulgari, eu eram singur. Dintr-o adunare de români am auzit zicându-se pe adresa celor 4 soldați:

— Uite, vagabonzii aceștia fără frică de D-zău au furat pe Sf. Dumitru!

Unul din bulgari a știut bine românește, se repede la român și-l întreabă cine e vagabond. Românul, cu sânge rece, răspunde:

— Voi sunteți vagabonzi, că furați și lucrurile sfinte.

1. „El era reputat că, la orice acțiune la care nu voia să se unească, se manifesta vădit ostil. Așa, fiind cunoscut că de câte ori pe secetă era scos cu paradă pe stradă venea ploaia, de multe ori a salvat recoltele noastre. Dar ia să-i fi părut lui lumea păcătoasă și să nu vrea să facă minunea? Se lăsa deodată greu de nu-l puteau urni nici zece călugări" (Vasile Th. Cancicov, *Jurnal din vremea ocupației*, II, Humanitas, București, 2016, p. 192).

2. Moaștele au fost recuperate de către militarii germani înainte de a ajunge la Giurgiu și readuse în Dealul Mitropoliei, în mod solemn, în după-amiaza zilei de 6/19 februarie 1918.

Bulgarul i-a dat o palmă, dar numaidecât a sosit o (santinela) patrulă germană care a somat pe bulgar să meargă înaintea lui. Fiind împrejur mai multe patrule germane, bulgarul s-a supus și germanul a început a-l lovi cu patul armei în spinare, și lumea se uita și striga după ei hu...o hu...o.

M-am uitat în dreapta și în stânga să văd dacă mă lovește cineva. Eram cu un unchi al meu, om cu vază și locuitor în București, și poate în cinstea unchiului meu nu mi-a zis nimeni nimic.

AM PLECAT LA C-LUNG. M-am gândit că poate mor și nu mai pot vedea pe ai noștri. Ajuns în sat, cea mai mare parte din săteni nu m-a cunoscut cine sunt, nici ce fel de militar sunt, căci pe acolo n-a trecut armată bulgărească. Trecând pe lângă cineva, îmi zicea Bună ziua! cu sfială, și eu nu știam cum să mă arăt mai mic, mai înjosit.

Am ajuns acasă la părinți. Lumea, văzându-mă intrând în curte, s-au temut cine sunt. Ai noștri, văzându-mă mai de departe și văzând că mă duc drept către curtea lor, a intrat repede în casă. Crezând că sunt german și umblu după richiziție, au ascuns repede ce aveau mai scump, ca și brânza, slănina și altele, pregătind vreo câteva ouă de găină ca să-mi dea. Când am fost aproape de dânșii, m-au cunoscut că sunt fiul lor. Ah! Ce bucurie! Nu mai aflase de mine de doi ani, de când primise o scrisoare din Reg. macedonean bulgar, știa că sunt militar la bulgari, dar după atâtea lupte nu mai trăgeau nădejde să fiu viu.

A venit aproape tot satul să vadă lume nouă. Mai mulți mă întreba de fiii și soții lor de care auzise că sunt prizioneri în Bulgaria, că nu i-am văzut? Eu nu văzusem pe nimeni din satul nostru și le-am spus că nu am văzut pe nimeni. Am făcut mai multe cărți poștale în bulgărește, pentru a le duce și pune eu la poștă în Bulgaria.

fiul lor. Ah! ce bucurie! Nu mai aflase de mine de doi ani de când primise o scrisóre din Reg. Macedonean bulgar, știa că sunt militar la Bulgari, dar după atâtea lupte nu mai trăgeau nădejde să fiu viu. A venit aprópe tot satul să vadă lume nouă. Mai mulți mă întrebă de fii și soți lor de care audise că sunt prizioneri în bulgaria, că nu'am văḑut? eu nu văḑusem pe nimeni din satul nostru, și'leam spus că nu am văḑut pe nimeni. Am făcut mai multe cărți poștale în bulgărește, pentru a le duce și pune eu la poștă în Bulgaria. am stat două ḑile cu părinți, fiind vizitat de multă lume. Am plecat de acolo prin București, Giurgiu la Sofia și de acolo la Constanța. Sărmana mamă mult a plâns și m'a rugat să mai viu să mă vadă și să'i arăt pe cer în ce direcție sunt în bulgaria. Sórtă plină de fatalitați! Am trecut prin București, Giurgiu și m'am dus la Sofia. În București Lumea era mai fără frică de bulgari, numai în gobrogea, erau ómeni mai fricoși că era bulgari mai mulți. În România era pâine destulă de vânḑare și eftină, totul era belșug față de bulgaria. La Sofia când am ajuns am văḑut cu ochi când s'a vândut în dosul garei de un soldat o pâine de 1 chilogram cu 35 lei. Nam găsit nimic să cumpăr din sofia. Am plecat la Constanța. Trecând prin Șumen, am auḑit că femeile bulgare a făcut revoluție de fóme. am ajune la

Am stat două zile cu părinții, fiind vizitat de multă lume. Am plecat de acolo prin București, Giurgiu, la Sofia și de acolo la Constanța.

Sărmana mamă mult a plâns și m-a rugat să mai viu să mă vadă și să-i arăt pe cer în ce direcție sunt în Bulgaria. *Soartă plină de fatalități!*[1]

Am trecut prin București, Giurgiu și m-am dus la Sofia. În București, lumea era mai fără frică de bulgari, numai în Dobrogea erau oamenii mai fricoși, că era bulgarii mai mulți. În România era pâine destulă de vânzare și ieftină, totul era belșug față de Bulgaria. La Sofia, când am ajuns, am văzut cu ochii când s-a vândut în dosul garei de un soldat o pâine de 1 kilogram cu 35 lei. N-am găsit nimic să cumpăr din Sofia.

AM PLECAT LA CONSTANȚA. Trecând prin Șumen, am auzit că femeile bulgare a făcut revoluție de foame.[2] Am ajuns la Constanța, măcar că era totul scump, dar ce căuta omul putea găsi.

Am fost în permisiune în Bulgaria acasă și am întâlnit sumă de soldați bulgari care erau în permisie de la frontul oriental din Macedonia și mi-a spus în ce fel de mizerie trăiește armata bulgară de acolo.

1. Cu litere mai mari în manuscris.

2. Din cauza recoltei proaste, autoritățile bulgare au fost nevoite, începând cu septembrie 1917, să reducă treptat rațiile de pâine. Astfel, de la 1 kg pe zi, cantitatea de pâine alocată unui soldat a scăzut, până în primăvara anului 1918, la doar 300 de grame. Cei mai afectați au fost civilii, a căror rație de pâine a fost diminuată până la 200 de grame zilnic. Această politică a dus la apariția, în ianuarie 1918, a așa-numitelor revolte feminine, care s-au extins în mai multe orașe din țară. Criza a provocat o creștere a solicitărilor adresate soldaților bulgari din teritoriile ocupate de a trimite mai multe colete cu alimente familiilor din țară (Liubomir Ognianov, *Voinișkoto văstanie. 1918*, Nauka i izkustvo, Sofia, 1988, pp. 60–71).

Urmam jurnalele, vedeam că spune că Parisul e fără pâne, ba Rusia, ba în Anglia este foamete mare. În Italia e lipsă mare de cărbuni, dar nu spunea că în Bulgaria, și mai ales la Sofia, pe strada gării stau copiii și femeile cu sutele și cerșește pâine de la soldați.

Ne-am adunat odată în cancelaria companiei mai mulți subofițeri și doi sublocotenenți bulgari, care începuse a vorbi, după ce cetise un jurnal radoslavist[1], de „împărăția bulgară". N-am putut suferi și am zis așa:

— Fiecare om trăiește dictat de cugetul lui. Eu sunt de părere, și chiar pot spune sigur, că puterile aliate are să iasă învingătoare, măcar de ar scoate germanii alte tunuri ca să bată 200 de kilometri, nu ca acela care bate Parisul de la o distanță de 190 kilometri[2], la care eu nu dădusem nici o atențiune și nici o încredere.

Mi-am aprins paie pe cap! Au zis că eu sunt anglofil! Eu am răspuns liniștit, pentru că aveam protecție de la mai-marii ofițeri:

— Nu sunt anglofil, ci sunt soldat bulgar, dar întrebați-mă că de unde știu că are să iasă victorioase puterile aliate?

M-au întrebat să le esplic ideile mele, silindu-se să prindă ceva ca spionaj. Bine, dar eu nu eram copil mic! Am început așa:

1. Vasil Radoslavov (1854–1929) a fost prim-ministru al Bulgariei în perioada iulie 1913–iunie 1918. Om politic liberal, fondează în 1887 o formațiune politică ce-i poartă numele – Partidul Liberal (radoslavist). Ca orientare politică, radoslaviștii sunt rusofobi, militând pentru o apropiere de Germania și pentru rezolvarea pe cale militară a chestiunii naționale bulgare. Radoslavov este cel care a negociat intrarea țării în război alături de Puterile Centrale. Ulterior, va fi găsit vinovat pentru această decizie și condamnat, în contumacie, la închisoare pe viață.

2. În primăvăra anului 1918, germanii au început să bombardeze Parisul cu un tun imens, a cărui rază de acțiune atingea 132 km.

— Războiul s-a început între Austria, Sârbia, Germania, Franța, Rusia, Anglia, Belgia și Turcia. Victoria a fost în cele mai multe rânduri de partea Puterilor Centrale în Europa. De colonii nu vorbim. De partea Puterilor Centrale, în anul 1915, a intrat Bulgaria, cea dintâi și cea din urmă care s-a aliat Puterilor Centrale.[1] Italia a intrat în acțiune contra Puterilor Centrale. Portogalia, România, de asemenea. Să zicem că una din aceste mici puteri a fost proastă și n-a observat nimicirea Sârbiei, înaintarea frontului apusean în teritoria franceză, călcarea Belgiei, înfrângerea rușilor pe tot frontul, celelalte care au întrat în acțiune contra Germaniei tot proaste a fost?... Să zicem că toate au fost proaste, Sonino sau Salandra[2] au băgat Italia în război pentru interesul lor propriu. Să zicem că dl Ionel Brătianu[3] a fost flămând de banii rusești și englezi și a adus catastrofa României. Bine, dar America, care este peste oceane și care i-a fost de mai mult interes să stea neutră și să tragă aurul din Europa, vânzându-și până și boclucurile[4] lor la europeni, tot proastă a fost de a intrat în acțiune contra puterilor germane, sau mai bine zis contra Puterilor Centrale?... Să zicem că America a făcut multe împrumuturi bănești și materiale puterilor aliate și, de frică să nu fie bătute de germani și să rămână împrumuturile fără temei, a intrat în contra centralilor. Bun! Dar rasa galbenă, ca Japonia și China, ce nevoie

1. Bulgaria a fost ultima țară care a intrat în război alături de Puterile Centrale, după Imperiul Otoman.

2. Sidney Sonnino (1847–1922), ministru de externe al Italiei în timpul Primului Război Mondial, a condus tratativele pentru intrarea țării în război împotriva Austro-Ungariei. Antonio Salandra (1853–1931) a condus guvernul italian în perioada 1914–1916.

3. Ion I.C. Brătianu (1865–1927), președinte al Partidului Național Liberal, prim-ministru pe aproape întreaga durată a primei conflagrații mondiale. Este cel care a negociat intrarea țării în război.

4. Gunoaie (bulgară).

a avut să intre în acție și să rupă căile diplomatice dintre ele și Germania?... Și când priviți, mă rog, un soldat german care distruge case fără stăpân pentru a lua scânduri și a face mici lădițe de câte 2 kilograme și le umple cu făină și trimete în Germania ca să-și întreție familia cu 2 kilograme de făină din România, Bulgaria și Rusia, și când ne uităm la soldații noștri, care se aseamănă mai mult cu prizionerii făcuți de 2 ani, și la pâinea noastră care trebuie să fie de 600 grame, și nu este decât 300, și aceea de mălai de porumb stricat! Spuneți-mi vă rog și D-voastră ideile și cum ați apreciat.

Au rămas puțin gânditori și uitându-se la mine, și în cele din urmă a zis:

— Vapoarele noastre sunt în Odesa și are să vie pline cu grâu din Ucraina[1], și în Bulgaria sunt atâtea magazii pline cu grâu care se păstrează pentru momente critice. Tu ce știi?... a zis foarte ofensat un sublocotenent.

Încă nu mă știa că sunt român.

Aveam mulți prieteni cu vază în Constanța. Ducându-mă pe la dânșii, ne ocupam foarte [mult] de politică. Am împrumutat mai multe romane de cetit de la dânșii și le țineam în magazie.

Într-o zi vine comandantul meu de companie, cu care eram foarte bine și-i împrumutasem de mai multe ori câte 1.000 de lei, pe care mi-i înapoia cinstit, și a văzut atâtea romane, și tot românești. El știa a ceti și vorbi bine franceza.

1. Puterile Centrale au încheiat, la 27 ianuarie/9 februarie 1918, un tratat de pace cu nou-proclamata Republică Populară Ucraineană. Noile autorități de la Kiev aveau nevoie de asistență militară pentru a-i alunga pe bolșevici, în timp ce economiile vlăguite ale Puterilor Centrale puteau fi revitalizate cu cerealele provenite din Ucraina, țară care beneficia de renumele de grânar al Europei (Serhii Plokhy, *The Gates of Europe. A History of Ukraine*, Penguin Books, London, 2016, pp. 209–210).

Pare că-l văd așezându-se pe un scaun lângă masa mea din magazie și mă-ntreabă în felul acesta. În zilele acelea frontul apusean era de partea generalului Foch[1] și parcă aveam o corajie oarecare! Mă întreabă:

— Nicola, avem să vorbim ceva prietenește, iar nu militărește. Șezi pe scaun.

Am stat, luându-mi o poziție ca de prieten și zicând:

— Să vorbim, d-le locotenent.

Avansase de curând. El a început:

— Văd o mulțime de cărți (romane) tot românești, de câte ori vin în magazie te găsesc cetind tot românește, te văd că vorbești cu populația, de care văd că ești foarte simpatizat, de națiune ce ești? Bulgar, ori român, căci văd că știi românește perfect de bine?... Să nu crezi că vreau să te spionez, nu, vorbim prietenește.

Am răspuns, dar tot cam cu sfială, simțind că mi se urcă sângele în față:

— D-le l-nt, eu de naționalitate sunt român, nu bulgar, dar sunt soldat bulgar încă din anul 1912. Am luat parte la toate luptele în Războiul Balcanic și în Războiul Mondial până în prezent.

— Ei, cum a devenit să fii soldat bulgar?... De câți ani trăiești în Bulgaria?.. Ești căsătorit, și unde?... Ai fost dizertor din armata română, ori cum?...

— În Războiul Balcanic am fost dizertor român, trăiesc în Bulgaria din anul 1908. Sunt căsătorit cu fiică bulgară în Bulgaria. În Războiul Mondial nu mai eram dizertor, aveam pașaport, livret român și certificat de la Legațiunea Română

1. Generalul Ferdinand Foch (1851–1929) a fost numit în martie 1918 comandant suprem al forțelor aliate de pe Frontul de Vest. Sub comanda sa, Aliații au respins ultima mare ofensivă germană și au preluat inițiativa pe acest front.

din Sofia. Poftiți și le vedeți, am zis scoțând toate actele din buzunarul tunicii.

Purtam actele la mine din cauza vreunei eventualități din partea României.

S-a uitat pe acte foarte mirat, pe când eu spuneam că am fost înrolat cu forța în armată din partea administrațiilor bulgare.

— În sfârșit, zise el, să lăsăm discuția că cum a devenit că să fii militar bulgar. Tu ești om învățat, după cât apreciez eu. Spune ce diferență găsești între Bulgaria și România, pe care le cunoști foarte bine. Ai umblat în România?... Că în Bulgaria ai umblat peste tot locul cu războaiele astea...

— Da, am umblat și în România, cunosc toate colțurile țării, și în Bulgaria, de asemenea. Diferența este: civilizația din Bulgaria e mult mai joasă ca cea din România. Adevărat că traiul era mult mai ieftin înainte de război în Bulgaria. Banii nu se cheltuia că nu avea omul pe ce să-i cheltuiască. Distrarea dintr-un sat românesc și luxul dintr-un sat românesc nu se poate vedea în Bulgaria nici în Sofia. Și mai pe scurt, civilizația din România e mult mai susă ca cea din Bulgaria.

Dl l-nt al meu s-a ofensat mutește și m-a întrebat:

— Din cuvântul civilizație tu ce înțelegi?

— Civilizație însemnează: lumea de ambele sexe în România sunt mai învățați, mai culți (la vorba de culți a strâmbat din nas) și mai luxoși, știe să trăiască și pentru dânșii, și cu cei din afara țării.

Mi-a răspuns ofensat:

— Să nu te superi, dar nu cunoști România, măcar că ești român. Eu am umblat în România și o cunosc după cum se vede treaba mai bine ca tine. România e civilizată numai în desfrânări, luxul e numai pentru desfrânări. Poporul român e sărac și lacom pe averea vecinului. Cât pentru învățați,

eu am avut colegi de școală români în școlile din Belgia și ieșeau bine numai prin bani și numai fii de ciocoi.

Am zis cu sânge rece:

— Da, d-le l-nt, unde este civilizație și lux, acolo este și desfrânări, cel puțin cei desfrânați știe să trăiască și pentru ce. În Bulgaria cum poate fi lumea desfrânată, când o femeie a pus sacul în cap și trecând pe lângă un om întoarce spatele?... Dacă se adună în vreo sărbătoare în jurul vreunui cimpoi, flăcăii vine să joace cu revorvelul, cuțitul și ciomagul lângă el și gata să lovească pe acel care ar vorbi sau s-ar uita la iubita lui, cu care încă nu are nici o legătură. În Bulgaria este oprit unui om strein, și chiar cunoscut, să zică bună ziua la o femeie. Duhul poporului bulgar e duh turcesc, pare că are să trăiască un om o viață de 500 de ani, ca Avraam.[1]

S-a sculat și a plecat ofensat. Mă gândeam că rău am făcut și că are să-mi facă toporul[2] căutându-mi vreun cusur pe calea milităriei, dar, slavă Domnului, armata bulgară după frontul macedonean s-a topit de căldură la 3 zile după conversația noastră.

TRUPELE ÎNȚELEGERII[3] A RUPT FRONTUL BULGAR[4] și a înaintat până la Știp, în Macedonia, și ofițerii bulgari și germani dedeau banchete veseli că trupele bulgare a nimicit 5 divizii grecești și o divizie franceză! Când a doua zi auzim

1. Personaj biblic care a trăit 175 de ani.
2. Expresie cu sensul de a bate zdravăn pe cineva.
3. Antantei.
4. Pe 5/18 septembrie 1918, frontul bulgar a fost străpuns în zona masivului Dobro Pole, în urma ofensivei lansate, cu patru zile înainte, de trupele aliate dislocate la Salonic. Cauzele acestei înfrângeri sunt multiple: demoralizarea armatei bulgare, lipsa de armament și hrană, precum și retragerea celor mai multe trupe germane, trimise pe Frontul de Vest.

că arde Kiostendilul[1], oraș bulgăresc la o distanță de vreo 25-30 kilometri de frontiera veiche sârbească. Parte din ofițeri ziceau că armata bulgărească din direcțiunea Bitoliei (Mânăstirei) și Ohrida au luat ofensiva și au tăiat drumul la armata aliată, care înainta către granița bulgară, și toți francezii, englezii, italienii și sârbii au rămas prizionieri în Bulgaria cu nu știu câte mii de tunuri și că armata bulgară a intrat în Salonic. Adevărat că intrase armată bulgară în Salonic, dar fără arme și escortați de aliați!

Mai înainte cu 4 luni de ruperea frontului, s-a întâmplat să aud ceva curios pe adresa bulgarilor. Armata turcă venea de la Brăila și se duceau către Bacu, în Rusia.[2] Din cauza lipsei de vapoare au stat ca o divizie în Constanța, dându-le germanii voie să-și stabilească armata în mahalaua țigănească, zis[ă] și „Cartierul lucrătorilor", și în Anadolchioi, mahalaua Constanței.

În Anadolchioi era un cârciumar de națiune bulgar. În timpul acela Bulgaria și Turcia erau aproape de un conflict pentru Dobrogea și frontiera turcă–bulgară, râul Marița. Un ofițer [cu] grad locotenent a intrat în cârciuma bulgarului mai sus numit și a văzut un portret mare agățat de perete, care portret era al lui favoritului țar Ferdinand al Bulgariei. Ofițerul turc a scos sabia și cu vârful săbiei a scos ochii portretului, adică ochii lui Ferdinand, și a înjurat mult pe adresa bulgarilor și a spus că Turcia are să ia Dobrogea de la Dunăre până la Rusciuc, Varna și teritoria cedată Bulgariei în anul

1. În perioada Primului Război Mondial, Cartierul General al armatei bulgare s-a aflat la Kiustendil. La câteva zile după prăbușirea frontului macedonean, o parte din soldații bulgari s-au răsculat și au ocupat acest oraș.

2. Pe frontul din Caucaz, trupele otomane luptau, în vara anului 1918, împotriva bolșevicilor din zona Baku (Azerbaidjan).

1915 și alte multe de felul acesta.[1] Auzind bulgarii de toate acestea, s-au supărat foarte mult pe turci, și nici chiar soldații de națiune bulgari nu mai salutau pe ofițerii turci pe stradă.

Într-o seară, eu mă aflam în odaia mea, în Cartierul lucrătorilor, unde ședeam cu chirie. În curtea odăii mele erau și alte case, unde ședea vreo două familii, un om bătrân de 65 de ani, o femeie cu 3 copii și altă femeie numai cu un copil mic și de 22 de ani. Era seara pe la ora 9. Cineva a bătut cu putere în ușe. M-am sculat de pe scaun și m-am dus la ușe și am întrebat, cine este? Mi s-a răspuns cu un ton poruncitor pe turcește „Deschide". Am deschis. Era un turc sublocotenent și un soldat gornist turc.

În casă unde ședeam eu, tocmai venise acele două femei să stea la povești cu mine. În timpul când eu am deschis turcilor, neștiind cine sunt și ce caută, cea cu trei copii s-a dus să vadă în cealaltă casă de ce plânge un copil. Cea tânără a rămas în odaia mea. Mosafirii nepoftiți mi-a poruncit să ies afară din casă, că ei au venit pentru femeia tânără, care într-adevăr era și frumoasă. Eu m-am opus, răspunzându-i că eu sunt în casa mea și acea femeie este femeia mea. Turcul, văzând că nu am frică de el, a plecat ca să se întoarcă cu mai mulți soldați, spunând că nu e adevărat că e femeia mea și că ea este o romîncă curvă și că are să mă aresteze la comănduirea turcească.

Am ieșit în urma lui cu femeie cu tot, care se speriase foarte de vorbele înjositoare ale turcului în calitate de ofițer.

1. Prin convenția încheiată la 24 august 1915, Turcia a cedat Bulgariei un teritoriu de aproape 2.300 km², pe malul râului Marița. În toamna anului 1918, după doi ani de neînțelegeri în privința Dobrogei, cele două state ajung la un nou acord: Turcia va renunța la pretențiile sale, în favoarea Bulgariei, și va primi înapoi teritoriul cedat în 1915.

Am condus-o la niște neamuri ale dânsei înlăuntrul orașului și m-am întors la magazie. A doua zi, am făgăduit 100 de lei la 2 bulgari soldați ca să mi-l lecuiască pe acest mizerabil ofițer turc. I-am dus și l-am arătat ca să-l cunoască și m-am retras așteptând rezultatul. Nu a trecut nici două zile și bulgarii mei la care le făgăduisem pe lângă 100 de lei și 4-5 zile câte o pâine mai mult, și aud că același sublocotenent turc zace aproape mort într-o stradă aproape de magazia mea.

M-am dus să văd isprava făcută în timpul nopții de vitejii mei, și ce să vezi?... Trupul lui nu mai semăna a om, era plin de sânge și mânele și picioarele rupte. Nu era mort, dar nu se putea mișca din loc și nu știa cine l-a atacat. Eu m-am dus și am vestit un ofițer turc că în strada Cutare e ofițer turcesc bătut, să vie să-l ia. Era o stradă dosnică. Cum a venit el acolo, cum l-au pictat bulgarii nu știu nici astăzi. Nu i-am întrebat, le-am dat 100 făgăduită și vreo 10 pâini mai mult. M-am mirat de bulgarii aceștia. Eu nu aș fi făcut așa ceva nici pentru 2.000 de lei!

După 2 zile [turcii] au plecat la Bacu și n-au avut norocul să ajungă, fiind atacați de aeroplane franceze pe Marea Neagră și scufundați cu vapor cu tot, numai vreo 5-6 au scăpat și a venit în Constanța cu o barcă.

Am zis că armata bulgară s-a dus la Salonic fără arme și am început alte să scrim.

Frontul bulgar din Macedonia nu mai există. Eu am informațiuni de la un prieten bun român, care avea în gazdă un ofițer german telefonist. Nici chip nu era ca să poată cineva înduplecа un bulgar că frontul s-a rupt.

Într-o seară eram la prietenul meu, cu ofițerul german în gazdă. Era ora 8 seara. A venit ofițerul german, a intrat în salon, unde eram noi, a dat mâna cu toți ai casei, dar cu mine nu a dat mâna, care până acum dăduse de nenumărate ori. A trecut pe lângă mine indeferend. Știa că sunt român, că-i spusese gazda.

A început a povesti în nemțește și am înțeles și eu când a zis: „*Bulgarsiche front ales caput*“[1]. Se uita la mine urât, pare că eu eram de vină. M-am sculat și am plecat, măcar că prietenul meu a stăruit din toate puterile ca să mai stau. N-am mai stat. M-am dus la magazie și de acolo la cinema. Nu puteam să stau la un loc. Nu știam ce este și cum va fi, mă gândeam că cu ruperea frontului bine că sârbii, care are o dușmănie neîmpăcată, nu vor veni până la satul meu, care se află în jurul Pazargicului, dar poate să cadă guvernul Marghiloman[2] și să vie vreo cavalerie românească să înainteze în Bulgaria și să-mi nimicească toată averea mișcătoare, ce brumă agonisisem și eu într-atâta șir de ani. De unde știe ei că averea asta e a unui român?... Poate ar fi cruțat-o, ori mai cu poftă ar fi nimicit-o.

ÎNTR-O DIMINEAȚĂ PE LA ORA 8, văd populațiunea că duce în spinare, cu brațele și cu căruța, paturi de lemn și de fer, mese, scaune, oglinzi, saltele, lemne de foc, bidoane cu gaz și goale, geamuri și tot felul de mobilă din cazarmele Reg. român no 34, de unde ședea germanii. Mă duc să văd ce este, oare va pleca germanii?... Am intrat în curtea regimentului. Era o lume întreagă, duceau toți în toate părțile care ce-i ieșea în cale. Germanii încărcau și ei căruțele și se uitau la lume cum luau mobilele care le adunase și ei din casele oamenilor refugiați. Nu știu, primit-a ei vreun ordin de plecare ori-și făcuse ei vânt singuri, erau pare că zăpăciți, umblau fără nici un rost.

Eu m-am dus la ofițerul nostru care era de servici pe batalion și i-am spus că să ia măsuri să nu se facă așa dezastruri. El a zis că nu are nici un ordin de a lua măsuri, a telefonat

1. *Bulgarische front alles kaput* (germ.) – Frontul bulgar s-a spart.
2. Alexandru Marghiloman (1854–1925) a condus destinele României în perioada 5/18 martie–24 octombrie/6 noiembrie 1918.

la comănduirea bulgară și a întrebat, Ce e de făcut? Comănduirea a răspuns că să se pună santinele și să nu mai lase pe nimeni din civili să intre sau să iasă afară din curtea cazarmei cu mobilă.

Era prea târziu, nu mai rămăsese nimic în cazarmă. S-a pus santinele. În ceasul ce s-a pus santinele, a pus și germanii santinelă în toate părțile. A trecut 1 ceas, și germanii au gonit toate santinelele noastre. S-au așezat germanii din nou fiecare la locurile lor. A început să vie trupe germane din Palestina cu vapoarele. Germanii s-a înmulțit foarte în Constanța.[1]

Am întrebat un subofițer german la Cinema Regală din Constanța că când se isprăvește războiul. El mi-a spus ofensat că când va câștiga victoria Germania, atunci se va isprăvi războiul. Eu am zis că nu se mai câștigă victoria niciodată. El mi-a spus că Bulgaria a intrat în război în urmă cu un an; înaintea intrării Bulgariei în acțiune „noi am luptat și am avut victorii, și de acum încolo vom lupta 5-6 ani, până vom câștiga". Bine, am zis, dar pâine?... Nimic n-a zis, s-a uitat urât la mine și a plecat de lângă mine.

Germanii au început a face tranșee pe linia Toprachisar–Copadin[2] pentru paza liniei ferate Constanța–Cernavodă. Germanii care veneau din Turcia stetea în Constanța o zi, două și pleca prin România la Germania. Frontul apusean era tot de partea generalului Foch, adică de partea Triplei Înțelegeri.

Germanii pierdeau. Jurnale nu mai erau. Auzeam că germanii au bombardat Șiștov[3] și Vidin din malul Dunării din România. Vasăzică Germania și Bulgaria se găseau în

1. În vara anului 1918, trupele germane care luptau pe frontul din Palestina, alături de otomani împotriva britanicilor, au început să fie transferate pe Frontul de Vest.

2. Topraisar–Cobadin.

3. Sviștov.

stare de război. Noi cu germanii eram bine, camarad și mai mult nimic.

S-a încheiat armistițiul cu bulgarii la Salonic.[1]

Unii din bulgari, încă până nu se știa coprinsul armistițiului, zicea că Bulgaria singură și de bunăvoie a încheiat armistițiul. Bun înțeles că auzeam câte ceva nou, care nu prea venea la socoteală pentru Bulgaria, dar nu credea nimeni. Nu știu o dată cum m-a luat gura pe dinainte și am zis că armata bulgară fuge înspăimântată de la front și că trei sau 4 divizii a rămas prizioneri, care a fost la vest de Dobropole. M-au spus și la comandantul batalionului, dar acesta se găsea într-o stare pripită, că nimic nu mi-a zis. Când, peste 2 zile, primim telegramă oficială că armistițiul s-a încheiat și că armata din vestul Scopiei[2] au rămas prizioneri, și le va da drumul în curând, și că armata bulgară va rămâne 3 divizii infanterie și 4 regimente de cavalerie ca să păzească Dobrogea.[3]

Toți bulgarii care până atunci erau radoslaviști s-au făcut francofili și anglofili și ziceau că francezii și englezii a cedat Dobrogea Bulgariei pentru totdeauna. Începusem a ne însufleți. Bine, dar cu germanii eram bine. Într-o noapte aud gălăgie pe malul mării, unde era așezate tunurile germane

1. Semnat la 16/29 septembrie 1918.

2. Skopje.

3. Termenii armistițiului prevedeau retragerea imediată a trupelor bulgare din teritoriile ocupate și demobilizarea armatei, cu excepția a trei divizii de infanterie (două pentru apărarea graniței de est a Bulgariei și a Dobrogei, iar una pentru paza rețelei de căi ferate) și a patru regimente de cavalerie. Totodată, efectivele trupelor bulgare aflate la vest de Skopje erau considerate prizoniere de război. Germania și Austro-Ungaria aveau la dispoziție patru săptămâni pentru a-și retrage trupele din Bulgaria. Clauzele secrete ale acestui armistițiu dădeau Aliaților dreptul de a folosi infrastructura Bulgariei pentru deplasarea de trupe și de a ocupa punctele considerate strategice.

pentru mare, și când se lumină am văzut cu ochii că ridicau tunurile și se duc de unde a venit.

Într-o zi a fost lipite afișuri pe străzi, impunând populației să plătească germanilor 250.000 de lei pentru lumina electrică și pentru apă. Nu știu dacă s-a plătit sau nu. Circularea civililor e oprită pe calea ferată. Germanii încarcă tot la trenuri și pleacă. S-a auzit că românii ar fi tăiat calea germanilor de a trece prin România. Două trenuri s-a întors de la Migidia și s-a îmbarcat la vapor pentru Odesa. Am crezut că calea germanilor e tăiată în România. Se mai aude că populația română s-ar fi răsculat contra trupelor germane din România.

Zvonul cu tăiatul calea prin România a ieșit falș, că am văzut trenuri circulând iar către Cernavodă.

Bulgaria demobilizează armata. În jurul Sofiei se dă cele mai crâncene lupte între armata de rând bulgară și între bolșeviștii bulgari. Bolșeviștii bulgari au omorât un general în orașul Kiostendil, au ars orașul și satele din jurul orașului. Au ars și dezestrat și orașul Radomir. Sute de trenuri sunt răsturnate pe linia între Sofia și frontiera Serbiei. Bolșeviștii bulgari vrea să intre în Sofia, să pună mâna pe toți miniștrii bulgari și să-i omoare, declarând Bulgaria republică.

Bolșeviștii sunt înfrânți și nimiciți în jurul Sofiei. Țar Ferdinand fuge, după ce a abdicat, în Austria. Ministrul Radoslavof se îmbracă în uniformă cu gradul de colonel german și fuge în Germania.[1] Trupe bulgărești vin de la front și dinlă-

1. În fruntea acestor trupe răsculate se aflau lideri ai Uniunii Agrariene, care au emis o proclamație vizând înlăturarea monarhiei și proclamarea republicii. Circa 10.000 de răsculați s-au îndreptat spre Sofia, unde au fost întâmpinați de trupe guvernamentale, cărora li s-au alăturat și unități germane. Ciocnirile au fost extrem de violente și s-au soldat cu mii de victime. În ziua în care răsculații erau învinși la porțile Sofiei, se semna la Salonic armistițiul prin care Bulgaria capitula. Câteva zile mai târziu, regele Ferdinand abdica, după o

untrul Bulgariei în Dobrogea. În Constanța s-a zvonit că restul de germani rămași, mâine la 2 ceasuri după 12, pleacă. Mai mulți militari germani se îmbracă civili și rămân în Constanța.

În seara plecării germanilor, bulgarii au trimes patrule în oraș. Patrulele bulgare a omorât un marinar militar german într-un local public. Germanii nu predă nimic armatei sau administrațiunei bulgare. Se aude că vin francezii în Constanța. Germanii nu a plecat mâine la ora 2 după 12, ci în noaptea asta la ora 1. Totul a rămas fără santinele.

Armată bulgară e foarte puțină și nu are ordin a lua posturi în primire. Populația ridică tot de unde a stat germanii, ca cazarme, clădiri particulare etc. Ridică și soldații bulgari cu populația dimpreună, tot ce le iese în cale fără stăpân.

S-a făcut ziua. S-a pus santinele la posturi, care din cauza lipsei de armată au stat 10 zile la posturi neschimbate, fiind și demobilizați cu ordin din 4 octombrie 1918. Toate acestea se întâmplă în luna octombrie, de la 10 oct. până la 15 oct.

Bulgarii au rămas stăpâni pe Dobrogea. A venit popă și judecător bulgăresc. S-a ieftinit pâinea și mălaiu. Toți prăvăliașii au ascuns marfa. Mălai nu se mai găsește. Gripa spaniolă își face efectul printre soldați și populație.[1]

A doua zi a sosit ca o companie de englezi, marinari.[2] Seara, ofițerii englezi a fost poftiți de cei bulgari la popota lor, unde am fost și eu și am servit ca chelner. Nu aveam nimic

domnie de 31 de ani, în favoarea fiului său, Boris III. În trenul cu care Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha a părăsit țara se afla și fostul prim-ministru Vasil Radoslavov. Nici unul din ei nu se va mai întoarce vreodată în Bulgaria.

1. Gripa spaniolă a lovit omenirea mai puternic decât orice altă catastrofă anterioară. Între ianuarie 1918 și decembrie 1920, această pandemie a afectat o treime din populația planetei. Numărul victimelor este estimat la câteva zeci de milioane de oameni.

2. Este vorba de un batalion de pușcași marini scoțieni, parte din Brigada 228 de infanterie britanică, care a sosit la Constanța pe 12/25 noiembrie 1918.

ca: sticle de vin, ca pahare, ca cești pentru cafea etc. Noroc cu vecinii, mai ales cu dl Gheorghe Găitan, proprietar în Constanța, am cerșit de la dânșii toate necesarele, ca să ne putem arăta ceva față de 2 ofițeri englezi și unul francez. Franțuzește numai comandantul meu știa.

După ce s-au servit cu câteva pahare de băuturi spirtoase și a ospătat puțin, a început servirea vinului, din care ofițerii bulgari au început să cânte și să strige, iar ofițerii streini se uita unul la altul și s-au sculat și au plecat, neluându-și cel puțin rămas-bun. Nu știu, din cauză că nu știau bulgărește, ori s-a supărat, ori așa va fi obiceiul în Franța și Anglia, ca să nu-și ia rămas-bun.

A venit mai multă armată engleză. Populațiunea din Constanța a început să se agite contra bulgarilor, care încă erau cu administrația civilă și militară. S-au strâns o grupă ca de vreo 30 de oameni civili români. S-au dus la Primăria orașului și au doborât steagul și firma bulgărească, călcându-le în picioare și strigând tare: Jos Bulgaria! Să trăiască România și puterile aliate, Franța și Anglia. Au venit trupe bulgare și au împrăștiat manifestanții.[1]

ÎN ZILELE ACELEA AM FOST DEMOBILIZAT și m-am dus la Șumen pentru a primi livretul de eliberare. Am ajuns în Bulgaria. Pe toate drumurile, numai vite de la coloanele bulgare zăceau moarte. Am întâlnit niște coloane ducându-se în Dobrogea. Nu mai văzusem până atunci așa vite slabe.

Am ajuns la Șumen. Să aude un zvon că francezii au ordonat evacuarea militarilor bulgari din întreagă Dobrogea.[2]

1. Evenimentele pe care le relatează Șucu s-au întâmplat undeva la sfârșitul lunii octombrie – începutul lunii noiembrie 1918, când, după retragerea unităților germane, în Dobrogea se mai aflau doar trupe bulgare.

2. Prin denunțarea Tratatului de pace de la București (1918), Aliații au considerat că, din punct de vedere juridic, trebuie să se

N-am avut de unde mă informa sigur cum stă ordinul. Mi-am luat livretul și m-am plimbat puțin prin orașul Șumen. S-a auzit un zvon că ar fi venit ofițeri franco-englezi și a ordonat să se golească imediat cazarmele din Șumen că are să vie trupe aliate.[1] Mare parte din bulgari a zis că Bulgaria n-are să mai existe.

Am plecat înapoi să mă duc acasă. În drumul meu către casă, întânlesc pe furierul nostru din cancelaria compăniei, care, după plecarea mea din Constanța, el a fost chemat ca furier la cancelaria unui nou-format regiment în Babadag. Se ducea cu archiva regimentului a o preda la Șumen. L-am întrebat, ce este în Dobrogea? El mi-a spus că a primit ordin să se retragă toți militarii bulgari din Dobrogea de Nord și Sud, până în 15 zile să nu rămână nici un soldat. Pe seară a primit alt ordin, cu termenul redus la 6 zile.[2] Mai departe nu știe nimic. Și-a urmat drumul, și eu asemenea.

Venind acasă și văzând că vitele care mi-a mai rămas neluate richiziție nu am să pot să le scot din iarnă din cauza lipsei de notriment și urându-mi-se până [în] gât de a mai trăi între bulgari, m-am decis a vinde tot ce este cu putință a se vinde și a pleca pe orișice cale în România, Rusia sau în altă parte, și am vândut toată averea, de unde am luat 46 de mii de lei bani bulgărești, pe care nu am avut noroc să-i văd de două ori, perzându-i din buzunarul dinlăuntrul hainei.

revină la granița româno–bulgară stabilită tot la București, în vara anului 1913.

1. În Dobrogea vor fi dislocate două regimente franco-britanice, cărora li se vor alătura, ulterior, și trupe italiene. Acestea aveau rolul de a asigura ordinea până la reinstaurarea administrației românești.

2. Decizia șefului armatei de ocupație din Bulgaria, generalul Paul Chretien, de a solicita evacuarea trupelor bulgare din Dobrogea, inclusiv din Cadrilater, a dus la 7/20 noiembrie 1918 la demisia cabinetului de la Sofia, care a văzut în acest demers o încălcare a termenilor armistițiului semnat la Salonic.

Venind acasă și văḑând că vitele care nea mai rămas neluate richiziție nu am să pot să le scot din iarnă din cauḑa lipsei de notriment și urându-mi-se până gât de a mai trăi între bulgari m'am decis a vinde tot ce este cu putință a se vinde și a pleca pe ori și ce cale în România, Rusia sau în altă parte și am vândut tótă averea de unde am luat 46 mii de lei bani bulgărești pe care nu am avut noroc să'i văd de două ori, perḑădui din buḑunarul din lăuntrul hainei. Am rămas numai cu 25 bani românești din 46 de mii de lei și am mai vândut din mobila casei ca să fac bani de chltuială. Înainte de răsboi eram prigonit de bulgari și administrația lor fórte mult dar plecând de acasă pe câmpul de răsboi bulgar am fost și mai prigonit. Încă din ceasul veștei de mobilizare, a venit un funcționar bulgar și cu un ton poruncitor mia ḑis: Scóte cai din grajd mămăligarule că 'teau luat cai așa de buni că ai creḑut să concureḑi pe bulgari noștri, Scótei și adui încóce pentru țară, și nu vorbi nimic mai mult că te trimet cu aeroplanul la mămăligari voștri. N'am ḑis nici o vorbă, că mă încărcam de dómne ajută, m'am dus în grajd și am deslegat cai pe care dădusem în timp normal 2500 de lei bulgărești, iam scos și iam înhamat la căruță nouă am pus merinde pentru 3 ḑile la cai, m'am dus în casă și am scos înbrăcămintea cailor și biciul și am predat cu blân-[illegible]

Mocanului nu'i șade bine să stea în căruță trasă de așa cai, lui îi șade bine să pună puțină mămăligă în traistă și să o agațe de un ciomag și să meargă pe jos. Ori și ce ar fi cerut (țara) răsboiul din comuna nóstră mai întâi se arunca priviri asupra averei mele și luà cât le plăcea spunând Sotiei mele că să nu se teamă de săracie că'i va gasi un bulgar bogat în locul meu. S'au căsnit în tot chipul firar și fi fost la front ori acasă în permisie să prindă ceva spionaj la mine și să fiu nimicit fără milă. După înfrângerea armatei Române am căpătat un concediu de 20 de ḑile și m'am dus în sat ca să aranjez câte ceva de ale casei și mulți din Bulgari necioplți miau spus așa: Unde e armata Vóstră a viteaḑa care se lăudau ca are să ia Sofia? Sofia nu! dar a trecut și de Sofia încolo fără arme. Noi acum avem să facem grădina de Zarzabat în grădina Cișmigiului și să jucăm la biliard în localul Capșa și să dormim în paturi cu soniere cu tinere Românce. Or și ce m'ași fi căsnit a le dăsluși și deschide capul nu aveam cu cine vorbi și îmi vedeam de treabă tăcând și oftând din inimă și ḑicând în sine: Cine va face ca mine, ca mine să pată. Astăḑi fiind tóte drumurile închise peste frontieră sunt decis a mă prezenta la Comanduirea Engleză, arătând Livretul Român și

Am rămas numai cu 25 bani românești din 46 de mii de lei și am mai vândut din mobila casei ca să fac bani de cheltuială.

ÎNAINTE DE RĂZBOI ERAM PRIGONIT DE BULGARI și administrația lor foarte mult, dar plecând de acasă pe câmpul de război bulgar am fost și mai prigonit. Încă din ceasul veștii de mobilizare, a venit un funcționar bulgar și cu un ton poruncitor mi-a zis:

— Scoate caii din grajd, mămăligarule, că ți-ai luat cai așa de buni că ai crezut că concurezi pe bulgarii noștri! Scoate-i și adu-i încoace, pentru țară! Și nu vorbi nimic mai mult, că te trimet cu aeroplanul la mămăligarii voștri!

N-am zis nici o vorbă, că mă încărcam de Doamne ajută. M-am dus în grajd și am dezlegat caii, pe care dădusem în timp normal 2.500 de lei bulgărești. I-am scos și i-am înhamat la căruță nouă, am pus merinde pentru 3 zile la cai, m-am dus în casă și am scos îmbrăcămintea cailor și biciul și am predat cu blândețe pe frumoșii cai, care se uita lung la mine. Nu-mi părea rău de cai, căci știam că războiul cere, dar mi-era necaz și ciudă de încăpățânarea bulgarilor, care s-a suit în căruță și ziceau râzând:

— Mocanului nu-i șade bine să stea în căruță trasă de așa cai, lui îi șade bine să pună puțină mămăligă în traistă și să o agațe de un ciomag și să meargă pe jos.

Orișice ar fi cerut (țara) războiul din comuna noastră, mai întâi se arunca priviri asupra averii mele și lua cât le plăcea, spunând soției mele că să nu se teamă de sărăcie, că-i va găsi un bulgar bogat în locul meu.

S-au căznit în tot chipul, fir-ar aș fi fost la front ori acasă, în permisie, să prindă ceva spionaj la mine și să fiu nimicit fără milă. După înfrângerea armatei române, am căpătat un concediu de 20 de zile și m-am dus în sat ca să aranjez câte ceva de ale casei, și mulți din bulgarii necioplîți mi-au spus așa:

— Unde e armata voastră a vitează care se lăudau că are să ia Sofia? Sofia, nu! dar a trecut și de Sofia încolo fără arme. Noi acum avem să facem grădină de zarzavaturi în grădina Cișmigiului și să jucăm la biliard în localul Capșa și să dormim în paturi cu somiere cu tinere românce.

Orișice m-aș fi căznit a le deslușì și deschide capul, nu aveam cu cine vorbi și îmi vedeam de treabă, tăcând și oftând din inimă și zicând în sine: Cine va face ca mine, ca mine să pată.

Astăzi, fiind toate drumurile închise peste frontieră, sunt decis a mă prezenta la comanduirea engleză, arătând livretul român și certificatul de la Legațiunea Română din Sofia, și a cere să fiu trimes în România sau, dacă nu se va putea așa, să mă înrolez în armata engleză, care se află astăzi pretutindeni prin Bulgaria. Că numai fiind soldat și părăsind bulgarii poate să scap să nu mă bolnăvesc de (oftica) tuberculoză, una de urâtul bulgarilor și alta de pierderea banilor! Bun e D-zău! Poate voi izbuti.

În ziua de 15 decembrie, zi destinată pentru mine a pleca și [a mă] prezenta comandantului trupelor engleze din Pazargic, nu m-am putut prezenta, din cauză că mi-a murit unica fiică ce o aveam, și ceilalți 3 copii, tot băieți, erau bolnavi de gripa spaniolă și a fost și o vreme foarte rea, ploaie cu zăpadă și un noroi nemaipomenit. Am rămas pentru ziua de 20 decembrie 1918 a mă prezenta. Nimic în lumea aceasta nu este în stare ca să mă liniștească, într-una pentru banii pierduți și alta de urâtul compatrioților mei.

Am fost nevoit să ies până la cârciuma din sat a cumpăra 1 kilogram de vin, pentru a-l face leacuri pentru cei bolnavi din casă, și am văzut și auzit pe un jandarm bulgar izgonit din servici[ul] pe care-l facea în orășelul din Dobrogea veiche, Babadag. Povestea la bulgarii adunați în cârciumă, care îl ascultau ca pe un prezicător de lege, și el povestea țanțoș cum a scăpat cu calul și uniforma statului.

Calul l-am văzut. Nu semăna a cal bulgăresc, semăna mai mult cu un cal de cavalerie românească. Poate l-a ciordit de undeva! Îl întreba oamenii care erau informați că armata română ar fi în Dobrogea, și anume în: Tulcea, Măcin, Babadag, Mijidia, Constanța, Cernavodă și că ar fi înaintând către Dobrici.

Și într-adevăr că oamenii cei mai de frunte părăseau Pazargicul, zis și Dobrici. Și băncile bănești bulgare părăsise orașul, că ar fi venind România. Băncile bănești a plecat la Varna.

Jandarmul le povestea că nu este nici un soldat român în toată Dobrogea și că ordinul era dat de aliați așa: În ziua de 6 dechemvrie să părăsească bulgarii Tulcea, Măcinul și tot malul Dunării de nord. În ziua de 9 decem. să părăsească Babadagul și Hârșova. În ziua de 13 decem. să părăsească Cernavoda, Mijidia și Constanța. În ziua de 16 decem., Silistra și în ziua de 23 decembrie să părăsească toată Dobrogea veiche și Cadrilaterul.[1]

Nu poate nimeni zice că în Dobrogea va veni România. Astăzi, povestea jandarmul, dacă ar fi cineva auzit de englezii care ocupă Dobrogea din linia Cochirleni–Agigea până în linia Turtucaia–Balcic, sau de francezii care ocupă Dobrogea de la linia Cochirleni–Agigea și până la Dunăre, dacă ar fi auzit zicând: Vine România, ar fi amendat și bătut de puterile aliate foarte rău, din cauză că Anglia și Franța nu face nici o deosebire între România și Bulgaria. România a

1. Autorităților bulgare li s-a impus să-și retragă administrația civilă din toată Dobrogea în patru etape: 25–26 noiembrie/8–9 decembrie – Tulcea, 30 noiembrie–1 decembrie/13–14 decembrie – Constanța, 5–6/18–19 decembrie – Silistra și 10–11/23–24 decembrie – Dobrici. Imediat după reinstalarea administrației românești în Dobrogea, generalul francez Berthelot constata că aceasta „își cam face de cap" (Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență, 1916–1919*, Editura Militară, București, 2012, pp. 380, 385).

fost aliata francezilor și au declarat război rușilor[1]; Bulgaria a fost aliata Germaniei și mai pe urmă s-a întors de partea puterilor aliate.

Era ceva interesa[n]t când spunea că populația română din Dobrogea veiche s-au resculat contra populațiunii bulgare din Dobrogea și le-a luat averea și tot îi izgonește după la locurile lor.

Mai spunea că în Pazargic englezii caută și face percheziție la toate căruțele bulgărești, ca să nu ducă făină, sare, gaz și altele din Dobrogea în Bulgaria. De altfel, în ceasul prezent, bulgarii hrănește încă gânduri mari și trăiește crezând în iluziile făcute de ei singuri, măcar că toată Bulgaria e plină de trupe aliate și totul merge după comanda trupelor aliate.

M-a întrebat și pe mine, că mă vedeau că urmam jurnale, că eu de ce părere sunt cu politica de astăzi. Eu le-am spus că nu pot pricepe nimica. Și le-am spus o poveste din care a putut vedea că fericirea e departe de om și din care a putut aprecia că niciodată omenirea nu-și va putea ajunge scopul, urmând:

A FOST UN ȚAR, CARE SE DUCEA LA VÂNĂTOARE în păduri mari, scoțând halai de oameni de câte 1.000 și mai bine. Întors de la vânătoare, jurnalele îl publicau că: Țarul nostru e cel mai bun vânător din lumea întreagă, că a vânat 1 vagon de iepuri, vulpi, mistreți și alte.

Țarul cetind și văzând că nu e în drept lăudat, din cauză că nu a vânat singur toate acestea, s-a decis a merge singur la vânat și dacă poate vâna numai un iepure sau altceva fără ajutorul halaiului, atunci merită a fi lăudat de jurnale.

1. În ianuarie 1918, noul regim bolșevic de la Petrograd a rupt relațiile diplomatice cu România, după ce unități ale armatei române au trecut Prutul, intervenind militar într-o Basarabie cuprinsă de anarhie.

A plecat, luându-și merinde și copoii de vânat, într-o pădure seculară foarte mare. Ajuns în pădure, copoii s-a dus departe de el gonind pe urma vreunei fiare și, singur, țarul a rătăcit și drumul de ieșire din pădure. A umblat 3 zile flămând, negăsind marginea pădurii, pe când a 3-a zi a auzit un sunet de caval ciobănesc la o apropiere oarecare. A luat-o în direcțiunea sunetului și a găsit un cioban cu 150-200 de oi, pe care le păștea prin pădure. Țarul, văzându-l pe cioban singur și pustiu și fiind îngrozit de singurătatea de 3 zile, l-a întrebat:

— Cum te cheamă și cum trăiești pe aici singur?...

Ciobanul, fiind foarte înțelept, a răspuns:

— Mă cheamă Iordan și trăiesc bine, dar nu fericit!

Țarul:

— Iordane, poți să-mi explici ce este fericirea?

Iordan (neștiind că vorbește cu țarul):

— Colo sus pe munte este o piatră mare, în mijlocul (canaralei)[1] pietrei este o peșteră adâncă, dar atât de adâncă, încât nu se poate observa fundul. În fundul peșterii trăiește o viețuitoare care trage nădejde că va fi văzută de razele soarelui, dacă nu iarna, primăvara ori vara ori toamna. Din toate așteptările viețuitoarei acesteia rămâne nevăzută în tot timpul anului de razele soarelui. Aceasta se cheamă „Fericirea".

Țarul n-a putut înțelege nimic și a cerut de la Iordan să îl facă să înțeleagă. Iordan a răspuns liniștit.

— Piatra cea mare după munte este omul, peștera din piatră este inima omului, iar razele soarelui e fericirea. Viețuitoarea din peșteră e nădejdea omului, care niciodată nu poate fi îndeplinită pe deplin, ca și cum viețuitoarea nu poate fi văzută de razele soarelui.[2]

1. Stâncă abruptă (bulgară).
2. Repovestire a unui basm de largă circulație.

Țarul a rămas încântat și a ordonat lui Iordan, lăsând să se vadă haina cea dedesubt, uniformă de țar, să lase oile și să-l urmeze imediat.

Iordan, cu toate că mai bine i-ar fi venit să-l bată decât să-și lase turma și pădurea, dar n-a avut ce face, ăsta e țar, nu altceva!, l-a urmat. I s-a dat o cameră în curtea țarului, mobilată, înfrumusețată, încădrată cu tot felul de distracțiuni, un pat cu somieră, cu așternuturi și plapome fine, cu mai multe oglinzi, masă, scaune și alte, spuindu-se că are să locuiască aici și are să fie îndestulat cu toate bunătățile țărești. Iar țarul când va avea ceva de făcut se va sfătui cu dânsul, chemându-l lângă el.

Iordan, fiind învățat a trăi ca un cioban, în loc de pernă, piatră, în loc de pat, pământ umed, în loc de cameră, cerul liber, n-a putut suferi înfrumusețarea camerei, a adunat totul lăsând goi pereții și a grămădit totul într-un colț, învelindu-le cu un cearceaf. Pe pat a pus un braț de paie și căpătâi o piatră, masa a lăsat-o simplă, numai scândura, și a pus cavalul pe masă și atâta tot.

Țarul avea mai mulți miniștri (filosofi), de pildă pe Radoslavof. De când a venit Iordan în curtea țarului, țarul nu mai se sfătuia cu filosofii lui, ci cu Iordan! Filosofii au început a-l pârî pe Iordan că ar fi furat aur țăresc și ar fi umplut camera cu aur. Țarul s-a dus să vadă, pe când lui Iordan i-era rușine, că cum are să deschidă camera să o vadă țarul în halul acesta în care se găsea. A fost nevoit să deschidă și a deschis.

Țarul, văzând toate acestea, a întrebat pe Iordan că ce însemnează aceasta. Iordan a zis:

— Eu sunt învățat pe câmp, cu oile, și de aceea am făcut totul ce vedeți. Când patul era așternut cu pufuri moi, pe mine mă durea oasele. De când am pus paie pe scânduri, m-am hodihnit bine. Iau cavalul, șed pe scaun lângă masă, când îmi vine dorul, cânt și privesc oile străine cum paște

pe câmp și cânt până plâng. Atunci las cavalul pe masă și nu mai privesc nimic!

Țarul a văzut că toate pârele filosofilor au fost false, a părăsit camera, liniștind pe Iordan, și a plecat.

N-a trecut mult și filosofii au început iarăși cu pâra lor. Că Iordan ar fi zis că are să ia locul țarului și are să fie el tare și mare. Țarul a zis atunci filosofilor:

— Eu văd că voi vă bateți capul de a nimici sau depărta pe Iordan. Am să dau o masă mare, la care are să vie multă lume. Voi aveți să-i puneți câte o întrebare cu răspunsul greu de dat. Dacă Iordan va putea da răspunsul, cel cu răspunsul primit va fi osândit la moarte, iar de nu va putea găsi răspuns, el va fi mort.

Zis și făcut. S-a adunat lume din ordinul țarului, a mâncat și băut. După aceea s-a făcut tăcere mare, înștiințând lumea de cele ce avea să se petreacă. A ieșit filozoful I și a întrebat pe Iordan așa:

— Iordane, câte picături de apă sunt într-o mare, de exemplu în Marea Neagră?

Iordan a întrebat în câte minute cere răspunsul.

— În 3 minute.

— Eu îți dau 6 minute vreme să astupi din toate părțile gurile la toate râurile și fluviilor care se revarsă în mare, cimentuind și fundul mării, să nu cumva să curgă vreo picătură de apă timp de 3 secunde, și îl va da răspunsul tocmai.

— Bine, dar cine poate ține pe loc atâta amar de apă timp de 3 secunde? Sau cine poate cimentui fundul mării?...

— Atunci de ce ceri numărul picăturilor din mare?!...

Toată lumea a aplauzat și filosoful a trecut de-a stânga.

A venit filosoful al II-lea.

— Iordane, cu număr îmi vei spune câte stele sunt pe cer și câte boabe de năsip în fundul unei mări, de pildă Marea Neagră.

Iordan:

— Îndată am să vă spun. Aduceți-mi 250 grame de făină de grâu fină și 250 de grame de cenușă cernută.

I s-a adus. A luat în mâna dreaptă cenușa și în stânga făina zicând:

— Iată aici, în făina aceasta, stelele și în cenușa aceasta năsipul, numără boabele de cenușă și de făină și de vei găsi mai mult ori mai puțin cu un bob, eu voi fi răspunzător.

— Bine, dar pot eu număra făină și cenușă? Este cu neputință!

— Atunci eu cum am să număr stelele și năsipul?...

Lumea a aplauzat și filosoful a trecut la stânga.

Iată filosoful al III-lea, care nu știa nimic de cele întâmplate, din cauză că filosofii au fost scoși numai câte unul. Filosoful s-a adresat lui Iordan zicându-i:

— Iordane, ai ceva știință despre religie?...

— Da.

— Se spune că în lumea cealaltă nu va mai fi sfârșit, făcându-se o dată ziua nu se mai însera, așa e?..

— Da, așa spun cărțile.

— Bine. Pe lumea aceasta, omul a fost în stare să împărțească ziua în 12 ceasuri și noaptea în 12. Un ceas are 60 de minute, un minut are 60 de secunde, așa e?...

— Da, zise Iordan.

— Bine, atunci câtă vreme va trece într-un ceas după lumea cealaltă?...

Iordan, foarte liniștit, a început:

— Eu am fost cioban cu oile la munte. Sus pe munte este o piatră atât de mare și de piatră tare, care lasă foc ciocnind-o, de i-ar trebui unui om să se urce în vârful ei 17 zile, și largă de 36 zile. În vârful pietrei acesteia vine o păsărică numai cât o nucă de mică, din mia în mie de ani, și-și șterge ciocul de 3 ori pe vârful pietrei și zboară și se duce, așteptând iar să treacă o mie de ani, și iară vine, face același lucru și

așa mai departe. Când această piatră se va toci de ștersul ciocului păsăricei din mie în mie de ani și nu va mai putea cunoaște nimeni că acolo a fost namila aceea de piatră și va fi egal locul unde a fost piatra cu pământul, atunci va trece un ceas din lumea ceailaltă.[1]

Toată lumea a aplauzat, iar filosoful a cerut voie de la țar că să i se dea voie să-l mai întrebe o întrebare pe Iordan. Țarul a răspuns:

— Eu nu pot să-ți dau voie. Iordan e învingătorul, dar dacă singur el îți va permite, poți să-l mai întrebi.

Iordan s-a învoit. Filosoful în care până atunci credea lumea că știe și ce este în cer l-a întrebat pe Iordan:

— Iordane, ce face D-zău în momentul prezent?...

Iordan a spus că-i flămând și că să i se dea lui și filosofului un kilogram de lapte fiert și un kilogram de pâne albă. Numaidecât a fost adus. Iordan a luat pâinea și a rupt-o în două cu mâna și a dat filosofului zicându-i:

— Amândoi să frământăm pânea în lapte și amândoi să mâncăm și atunci îți voi spune ce face D-zău în prezent.

Au frământat. Iordan a amestecat bine pânea cu laptele și a poftit pe filosof să se servească. Când a luat filosoful lingura cea dintâi, Iordan l-a lovit cu lingura peste mână, zicându-i:

— Nu ți-e rușine și păcat de D-zău să mănânci muncă streină?... Trebuie să mănânci numai bucățelele de pâine care tu singur le-ai fărâmat, iar nu bucățelele de pâine pe care eu le-am frământat.

Filosoful s-a uitat lung la Iordan, zicând (toate acestea se făcea în fața publicului):

— Bine, dar de unde pot eu cunoaște pâinea mea dintr-a ta, fiind la un loc și în lapte?...

1. Repovestire liberă a unui basm de Frații Grimm.

— Atunci, dacă tu nu poți cunoaște bucățile de pâne frământate de mâna ta cu un minut înainte, de unde știi atunci ce face D-zău, care este nevăzut de nimeni?*

Aplauze zgomotoase din partea lumii.

Toți bulgarii a rămas mai mult uimiți de coprinsul povestei aceștia, zicând: Adevărat că cine se înalță prea sus cade în întunericul peirei (Bulgaria și filosofii) și că Fericirea niciodată nu va fi a omenirei, și că multe neștiute vor rămâne tot neștiute de creierul omenirii (un ceas din lumea ceailaltă). Am lăsat cârciuma venind acasă și apucându-mă de scris.

16 decembrie

ERA SĂ NU MAI SCRI[U] NIMIC. Astăzi însă a fost o zi care mi-a adus mai multe noutăți. Cineva din sat a fost plecat la Pazargic încă de ieri. Astăzi a venit și a adus vestea că un ministru bulgar a venit în Pazargic și a ținut o cuvântare populațiunii, care încontiniu părăsește Pazargicul și satele din Cadrilater. Cuvântarea a ținut-o în modul acesta:

„Cetățeni!

Bulgaria a încheiat armistițiu cu puterile aliate la 29 septembrie anul acesta. În armistițiu era prevăzut că 3 divizii de armată și 4 regimente de cavalerie va rămâne în Dobrogea. Însă la 19 noiembrie[1], armistițiul încheiat cu germanii a nimicit cu totul armistițiul nostru, Pacea de la București

* Filosoful când a întrebat pe Iordan că ce face D-zău în prezent, a fost întrebat de Iordan să-i spuie el mai înainte ce face D-zău. Filosoful a zis că D-zău și-a băut cafeaua și stă de vorbă cu fiul. [Nota autorului în josul paginii, cu rol de adăugire (n. ed).]

1. La 29 octombrie/11 noiembrie 1918 se încheia, în pădurea Compiègne, armistițiul dintre Germania și puterile Antantei, prin care se punea capăt primei conflagrații mondiale.

și tratativele din Brest-Litovsc[1], din care a provocat și căderea guvernului nostru Malinof.[2]

Astăzi avem alte condițiuni, și anume: la 8 decembrie să părăsim Tulcea, la 12, Constanța și la 23 dec., Pazargicul.

Părăsirea noastră are să fie vremelnică, cel mult până la Anul Nou, și iară are să se predea Bulgariei toată Dobrogea. Până atunci Dobrogea va fi administrată de trupele aliate. Românii în Dobrogea nu are să vie, nu vă speriați degeaba. Nimeni să nu-și lase averea pentru a fugi în Bulgaria. Chiar astăzi trupele engleze a luat măsuri ca să oprească strict trecerea peste frontieră în Bulgaria."

Ministrul a fost Mușanof.[3] Bine, dar câte parale face cuvântarea ministrului față de aceia care au comis fel de fel de cruzimi cu românii rămași după retragere în mânile lor? Cugetul îi sperie și noaptea din somn!

Astăzi a venit o femeie în casa mea. Femeia este româncă. Înaintea războiului româno–bulgar, venise cu barbatul ei în Cadrilater după hrana vieții. Bărbatul de asemeni era român. După înaintarea trupelor bulgare în Cadrilater, acești

1. Tratatul de la Brest-Litovsk a fost încheiat, la 18 februarie/3 martie 1918, între Puterile Centrale și noul regim bolșevic de la Petrograd. Ieșirea Rusiei din război le-a permis germanilor să-și concentreze toate forțele în zona Frontului de Vest.

2. Cabinetul condus de Aleksandăr Malinov a condus Bulgaria în perioada iunie–noiembrie 1918.

3. Nikola Mușanov (1872–1951) era, în acel moment, ministru de interne. La sfârșitul lunii noiembrie, a călătorit prin mai multe orașe din Dobrogea, ținând mai multe discursuri. La scurt timp după ce s-a întors la Sofia, administrația românească a revenit în Dobrogea. În memoriile sale, Mușanov susține că în întreaga sa activitate de ministru nu a trăit zile mai triste decât cele petrecute în Dobrogea, văzând spaima populației bulgare față de revenirea trupelor române și neputința autorităților de la Sofia de a-i veni în ajutor (Nikola Mușanov, *Spomeni. Dnevnik*, Izdatelstvo „Hristo Botev", Sofia, 1992, pp. 20–21).

nenorociți au rămas cu bulgarii. Plânge cu glas femeia și-mi povestește cruzimile bulgarilor.

A avut 2 căruțe și 4 cai, cu care își câștiga hrana. Imediat au fost luate de bulgari, cai, căruțe, merinde și îmbrăcăminte, căutându-i și de bani, și au lăsat femeia în vârstă cam de 30 de ani în mânile unor trupe bulgare, iar pe bărbat l-au chinuit bulgarii militari și civili ca pe Cristos. L-au dezbrăcat și desculțat, bătându-l cu parii, și l-au dus la comenduirea bulgară din Pazargic, unde erau mai mulți români care se asemănau cu prinșii după gârlă, toți cu capetele goale, dezbrăcați și jefuiți până la piele și pe care în cea mai mare parte au fost omorâți și aruncați la marginea orașului, la dispoziția câinilor, și parte trimeși la grea corvoadă în Macedonia. Femeia, rămasă în sat, a fost arătată de femeile bulgăroaice la trupele trecătoare prin acest sat și batjocorită și amenințată cu moartea până a găsit momentul de s-a strecurat și fugit la (Dobrici) Pazargic, unde a intrat spălătoreasă la spitalul militar bulgar și de acolo, după 8 luni, înmăritată în satul meu.

Astăzi a fost insultată de vecini că de ce a vorbit cu mine românește și că ea dorește venirea României și în satul nostru. M-am arătat, și bulgarii, care în prezent are o frică bună de mine, au tăcut zicându-și unii către alții: Să tăcem, să nu ne aprindă acela vreo candelă care să ardă pe veci.

Oare făptuitorii faptelor mai sus arătate, auzind zvonul în tot minutul că „Vine românii", cu ce coraj oare ar sta în Dobrogea?... Fug încontinuu, aducând vești că românii au venit până în cutare loc. Taie și spânzură tot ce iese în calea lor.

Eu știu că relativ la toate acestea nu-i nimic adevărat. Mai ieri sau alaltăieri s-a zis că Dobrogea va fi votată. De va avea România mai multe voturi, a României va fi, iar de va avea Bulgaria mai multe, a Bulgariei va fi. S-a trimes bulgari

cu recompense bune să agite secret populația turcă și bulgară din Dobrogea pentru votare în favoarea Bulgariei. Zilele trecute o grupă de mai mulți bulgari din orășelul Babadag au trecut la Sofia și s-au prezentat ambasadorului american, cerând alipirea Dobrogei de bulgari, zicând că sunt trimeși din partea populațiunii dobrogene și zicând că, dacă nu va fi cu putință alipirea și întrunirea cu Bulgaria, să intervină ambasadorul pe lângă celelalte puteri să rămâie Dobrogea colonie a uneia dintre puteri, numai România să nu se mai reîntoarcă, că atunci ei ar fi pierduți![1]

De ce să fie pierduți?... Nu a trăit cu România 40 de ani?... Acum simte musca pe căciulă și visează toate crimele săvârșite populațiunii române! Cineva le spune: Fugiți, că iată, sângele vostru curge de sabia română și iată copiii voștri căzuți pradă trupelor române! Scriu, și la orice zgomot provocat de vântul de afară ascund caietul, să nu fiu su[r]prins de bulgari. Am oprit intrarea copiilor și a soției în camera mea de scris.

Știu că n-am să fiu de nimeni favorit sau compătimit și știu că nimic n-are să iasă din caietul meu, dar sunt decis a face tot posibilul, chiar dacă aș cheltui și ultimul ban, și să trimet caietul pe orișice cale la București, unde are să fie tipărit în câteva exemplare, și cel ce va ceti va înțelege cât e de amar prin streini și că sângele apă nu se face.

Poate nici nu mă apucam de scris, dar văzând și înțelegând cu cine am avut de-a face 8-10 ani, am prins o ură nemaipomenită și pare că scriind îmi vărs o parte din focul inimii. Poate că tot caietul meu are să se prefacă mâine, poimâine în cenușe, dar trag nădejde că nu se va preface și cel ce va ceti nu va mai părăsi patria, ca mine.

1. În septembrie 1918, la Babadag s-a ținut un al doilea Congres Național Dobrogean, prin care populația bulgară solicita alipirea întregii provincii la Bulgaria.

De mai multe ori am câștigat sume mari de bani (mari după seama mea, zic) și nu m-am putut vedea niciodată gospodar ca lumea. Mă mustră cugetul că din cauza jurământului că voi fi credincios patriei, și călcându-l, nu pot eu lega 2 într-un tei. Bețiv, curvar, cărturar[1], chior sau slut nu sunt, dar am fost gonit în toate colțurile pământului de soarta fatalității. Nu știu ce se va mai întâmpla de azi încolo![2]

1 ianuarie, nou stil, 1919

AH, DOAMNE, AM SCĂPAT CU VIAȚĂ! Zilele trecute, adică la 18 decembrie, zvonindu-se că la 23 ale lui decembrie are să vie românii în Cadrilater și are să pună granița tot pe unde a fost în anul 1915, a început să vie populație bulgară în satul nostru, care este la o depărtare de granița ca la vreo 3 kilometri, și eu având un bordei gol, mi l-au cerut unii din bulgarii aceștia ca să se adăpostească în el. Eu am spus că mie îmi trebuie, că acolo închid porcii, și ei s-au supărat și s-a dus să se plângă la neamurile lor din satul nostru.

Au venit și neamurile lor, dar eu n-am cedat. S-a dus și m-a pârât la administrația bulgară, spunând că eu aștept cu nerăbdare venirea românilor și că eu ași fi zis că nu are să vie numai până la granița din 1915, ci are să ia România până la linia Rusciuc–Varna și alte multe de felul acesta. Au sfătuit administrația că să-mi facă de petrecanie, că la caz de vine românii, eu am să le fac mare rău.

Iată-mă chemat și escortat la închisoare înlăuntrul Bulgariei. A doua zi sentința cetită. Condamnat la moarte.[3] Iată

1. Cartofor.

2. Urmează un spațiu alb; este singura situație de acest fel din manuscris. Probabil că Nicolae Șucu intenționa să-și încheie caietul aici, dar un eveniment ulterior l-a determinat să mai scrie.

3. Acest episod, dacă nu este inventat, cu siguranță e mult exagerat. Autorul evită să dea orice fel de informații concrete (de exemplu, locul

1 Januarie nou stil 1919. Ah! dómne am scăpat cu viață! Dilele trecute adică la 18 Decemb. 1918 zvonindu-se că la 23 ale lui Decembrie are să vie Români în cadrilater, și are să pună granița tot pe unde a fost în anul 1915, a început să vie populație bulgară în satul nostru care este la o depărtare de granița ca la vreo 3 kilometri, și eu având un bordei gol 'mi l'au cerut uni din fugari-aceștia ca să se adăpostească în el. Eu am spus că mie îmi trebue, că acolo închid porci, și eii s'au supărat și s'a dus să se plângă la neamurile lor din satul nostru. Au venit și neamurile lor dar eu n'am cedat. S'a dus și m'a părât la administrația bulgară, spunând că eu aștept cu nerăbdare venirea Românilor, și că eu aș fi dis că nu are să vie numai până la granița din 1915, ci are să ia Români până la linia Rusciug-Varna și alte multe de felul acesta. Au sfătuit administrația că să'mi facă de petreconie, că la cad de vine Români eu am să le fac mare rău. Iată-mă chemat și escortat la închisóre înlauntrul bulgariei. A doua di setința cetită. Condamnat la mórte. Iată o săptămână de când locuesc cu acest gând, tot mereu singur cu el, tot deauna înghețat de prezența lui, tot deauna încovoiat sub greutatea lui. Altă dată, căci mi se pare că au trecut [illegible]

o săptămână de când locuiesc cu acest gând, tot mereu singur cu el, totdeauna înghețat de prezența lui, totdeauna încovoiat sub greutatea lui. Altădată, căci mi se pare că au trecut ani, și nu zile, eram și eu om ca și ceilalți. Fiecare zi, fiecare minut era ocupat de o idee, puteam să mă gândesc în voie. Acum sunt prizioner, măcar că am făcut 5 ani și mai bine militărie pentru folosul țării bulgare.

Corpul meu e ferecat într-o temniță întunecată. Spiritul meu e închis într-o idee. O înfiorătoare, o sângeroasă, o neîndurată idee. Nu mai am decât un gând, o convingere, o siguranță: Condamnat la moarte. Orice aș face, acest gând e mereu lângă mine, ca o arătare apăsătoare, singură și geloasă, gonindu-mi orice distracție.

M-apuc cu mâinele de zăbrelele de fier ale temniței mele, mă las jos, dorm și sunt deștept, cineva îmi spionează somnul. În fiecare dimineață tăbărau o mulțime de oameni ca să mă vadă ce fel de om sunt și, depărtându-se, îi auzeam zicând: L-am văzut pe ăla condamnat la moarte, e un om cam de 30 de ani. Alții ziceau: Oare de ce-l va mai ține de nu-l omoară mai curând? Alții ziceau că poate nu va fi vinovat, dar cei mai mulți se grămădeau și îmi spuneau că Dobrogea e a bulgarilor până la Dunăre și că toată armata bulgară nedemobilizată se reîntoarce înapoi spre a răsplăti românilor, care au nimicit satele bulgărești din jurul Babadagului. Mie nu-mi făcea nici o impresie. Nu vedeam nimic decât bolta, zidurile umede și paiele din celula mea, și nu auzeam nimic decât un strigăt în urechi: Condamnat la moarte.

Adormisem. Am fost deșteptat de zgomotul greu al pașilor santinelei și până să ridic capul după paiele mucigăite,

unde a fost încarcerat și judecat) și preferă să plagieze o lucrare celebră a unui clasic al literaturii franceze: Victor Hugo, *Ultima zi a unui condamnat la moarte*.

aud și cheile sunând și una din ele întorcându-se în broasca ușei celulei mele. Mă ridicai înspăimântat. Era temnicerul. Dinții îmi clănțăneau, mâinele îmi tremurau, picioarele nu mă țineau, la primul pas mă poticnii ca un hamal prea încărcat. Totuși urmării temnicerul. Am zis ca să-mi fac coraj: Astăzi e timpul frumos. Temnicerul nici n-a voit să audă, dar să mai răspundă!

În capul salonului așteptau încă 2 jandarmi și o santinelă, care mă luară în primire și mă conduceau nu știu unde. Aerul dimineții mă însufleți și mă făcură să mă gândesc la libertate. Merserăm până la o casă înaltă, pe o stradă dosnică. Mă gândeam că dacă am fi mers pe vreo stradă publică și am fi întâlnit un militar englez și aș fi știut și limba engleză, poate m-aș fi plâns și poate m-ar fi liberat. Dar din toate acestea nici una nu existau.

Suirăm pe o scară de scânduri murdară, trecurăm printr-un coridor până la o ușă care era scris deasupra: Sala Curții cu Jurați. La apariția mea, un zgomot de voci. Atunci băgai de seamă că sunt fără fiare, dar n-am putut să-mi aduc aminte unde și când mi le-au scos. Se făcu o tăcere adâncă. Am ajuns la locul meu și înțelesei ceea ce prevăzusem: că a sosit momentul hotărât și am să-mi aud sentința hotărâtă.

Nimic în atitudinea lor nu arăta niște oameni care tocmai hotărâseră o condamnare la moarte. Auzeam cum strigă pe stradă: *Utro*, *Zarea*, *Cambana*, *Mir*[1] și alți negustori de mărfuri mici. Din nou a început să mă muncească gândul libertății.

În timpul acesta îmi sosi avocatul. Numai el era așteptat. Trecând pe lângă mine, se apleacă și-mi zise zâmbind:

— Am speranțe.

— Da, zisei tot cam surâzând la rândul meu.

1. Titluri de publicații bulgare.

— Cred că am să înlocuiesc moartea cu munca silnică pe viață.

— Ce spui d-le, mai bine de o sută de ori moartea!

— Da, moartea! Nu-i nimic, dacă o dorești nu e vina mea.

După puțină vreme, președintele mă invită să mă ridic. O altă persoană, cu chipul desfigurat, dacă nu mă înșel, a fost grefierul. Citi verdictul pe care-l pronunțaseră jurații în lipsa mea. O sudoare rece ieși din toate membrele mele, mă sprijinii de zid să nu caz!

— Advocat, ai ceva de zis asupra aplicării pedepsei? întreabă președintele.

Aș fi avut eu ceva de zis, dar nu puteam, că mi se lipise limba de cerul gurii.

Am observat că avocatul vrea să înlocuiască moartea cu muncă sau închis pe viață. Am făcut o sforțare de glas și mână că:

— Nu! Mai bine de 100 de ori moartea.

Judecătorii ieșiră, apoi intrară și președintele citi osânda. N-am auzit cetind, din cauză că era o furtună mare pe lângă ureichile mele. Auzii prin mulțime: Condamnat la moarte.

M-au condus înapoi la temniță. Mergeam ca beat și uimit. Pe marginea drumului era o mulțime de oameni, femei, copii care se înghesuiau să mă vadă și se depărtau murmurând: Un condamnat la moarte.

Văzui trei fete urmându-mă cu priviri lacome.

— Bun, zise cea mai mijlocie bătând din palme, peste vreo câteva zile are să-i cadă capul!

Condamnat la moarte! Și adică de ce nu? Mi-aduc aminte că am cetit într-o carte: toți oamenii sunt condamnați la moarte cu amânări nedefinite.[1] Din ceasul de când mi s-a cetit sentința,

1. Nicolae Șucu s-a inspirat, cel mai probabil, din ediția publicată în 1908 la cunoscuta editură bucureșteană Alcalay, în „Biblioteca

câți n-au murit din aceia care-și pregătea o viață lungă! Câți nu mi-au luat înainte, tineri, bătrâni liberi care credeau că-mi vor vedea capul căzând. Ah, oricum însă e cumplit! Aici e viața văzută de aproape.

Am fost lăsat uneori în curte. Acolo vorbeam cu deținuții. Sunt buni oameni, nenorociții. Îmi povestesc faptele lor. Mă găsesc nevinovat. Chiar spun: dacă ar vrea să ia România până unde i-ar plăcea, cine i-ar putea zice ceva?... ce are astăzi Bulgaria în mână?... Și pe urmă englezii și francezii, care au ocupat toată Bulgaria, nu e aliații României?...

Îmi dă pare că o nădejde și îmi șoptește cineva la ureiche: „Condamnat la moarte". Numai oamenii aceștia mă mai plâng. Temnicerii, ușierii, chelarii – nu le port pizmă – se sfătuiesc, râd și vorbesc de mine ca de un obiect, înaintea mea. Sunt condamnat la moarte, las o soție și trei copii orfani. Admit: sunt condamnat pe drept sau pe strâmb, dar aceste ființe nevinovate ce au făcut? Ce are a face? Îi dezonorează, îi sărăcește, îi oropsește și asta e tot. Tot trecutul meu îmi defilează pe dinaintea ochilor în celula neagră a mea.

M-am sculat, am cercetat zidurile pentru evadare. Zidurile erau groase. Îmi trebuia o lună întreagă și cu un târnăcop, pe când eu nu aveam nici o custure.

Zidul era plin de figuri și de scrisuri. Am văzut scris pe zid iscălitura unui condamnat la moarte, de care auzisem destul de bine că era un om părtinaș lui A. Stamboliieschi[1],

pentru toți", sub titlul *Cea din urmă zi a unui condamnat*, în traducerea lui Horațiu și Virgiliu Z.

1. Aleksandăr Stamboliiski (1879–1923), om politic bulgar, lider al Uniunii Agrariene și prim-ministru în perioada octombrie 1919 – iunie 1923. Cea mai mare parte a războiului și-a petrecut-o în detenție, după o discuție aprinsă cu regele Ferdinand, în timpul căreia s-a împotrivit intrării țării în prima conflagrație mondială. A fost asasinat în timpul unei lovituri de stat.

cel mai neîmpăcat dușman al țarului Ferdinand. A fost executat încă în anul 1915.

Era să cad din picioare când mi-a venit în minte că sunt condamnat la moarte. Vedeam înaintea ochilor temnița plină de oameni, de oameni ciudați, care-și țineau capul fără păr în mână. Toți îmi arătau pumnul. Am închis ochii îngrozit, dar i-am văzut și mai limpede. Vis, vedenie, sau lucru aievea?... Ași fi înnebunit dacă o impresie neașteptată nu m-ar fi trezit la timp. Eram gata să caz când am simțit că ceva rece a intrat pe partea de din jos a pantalonului. Era un șoarece. Am căutat, dar n-am aflat nimic. Oh, înfiorătoare arătări!

Într-o zi a scos pe deținuți pentru baie și vizita medicală. N-auzeam nimic decât zornăitul lanțurilor și din când în când câte un țipăt îngrozitor al vreunui deținut care se încovoia sub bastonul nemilos al păzitorilor.

Nu știu de unde mă cunoșteau toți aceștia, căci toți și-a îndreptat privirile către zăbrelele de fer ale celulei mele, care da în curtea cea mare, și strigau cu glasul lor hidios: Bună ziua, bună ziua, camarade!

Unul mai tânăr, cu fața pământie, l-am auzit zicând:

— El e fericit! Are să fie tăiat! Adio, camarade!

Mă înfiorai. Da, camaradul lor! Și peste câteva zile am să fiu teatru pentru ei.

Rămăsesem cu fața lipită de zabrelele de fier, pironit în loc, cu picioarele tăiate de la încheieturi, paralizat. Din nenorocire nu eram bolnav. Eram tânăr, sănătos, puternic. Sângele curge în voie în vinele mele. Mă gândeam că cum aș face să obțin grațierea. Și de la cine? Și pentru ce? Și cum? E cu neputință să mă grațieze. Cine ar fi acela să-i fie milă în ceasurile acestea de mine, când toți au pizmă pe români?...

Într-o zori de zi aud zgomot care se apropia de ușa mea pe coridor. M-a coprins un fior. Oare astăzi să fie cea din

urmă zi?... Temnicerul a intrat în celula mea, salutându-mă și scuzându-se că mi-a deranjat liniștea, și m-a întrebat, îndulcindu-și cât mai mult glasul aspru, ce doresc să mănânc...

Oare pentru astăzi o fi?... mă întrebam eu singur. Da, pentru astăzi! Directorul închisorei însuși m-a vizitat și m-a întrebat dacă ar putea să-mi facă o plăcere sau dacă am vreo nevoie de el, și-a exprimat credința că n-am să mă plâng de el sau de subalternii lui, m-a întrebat cu interes de sănătate și de chipul în care mi-am petrecut noaptea. Plecând, mi-a zis domnule! Desigur e pentru astăzi! De ce am să mă plâng de ei? Și-au făcut datoria, m-au păzit bine și au fost mai politicoși în ultimul ceas cu mine. Ah, nenorocitul de mine! Ce am să mă fac? Ce-au să facă din mine?

Acum m-am liniștit, totul s-a sfârșit, am scăpat de grozava grijă în care mă aruncase vizita directorului. Nădăjduiam încă... Acum, mulțumesc lui D-zău, nu mai nădăjduiesc. Condamnat la moarte, și astăzi se sfârșește totul.

Un bătrân cu părul alb intră, îmbrăcat cu o haină lungă neagră; era preot. L-am înțeles când mi-a zis:

— Fiule, ești pregătit?...

I-am răspuns cu un glas pierdut:

— Nu sunt pregătit, dar sunt gata.

În acest timp vederea mi s-a tulburat, o sudoare rece mi-a ieșit dintr-odată din tot trupul, tâmplele mi s-a umflat, ureichile îmi vâjâiau.

Încă unul a intrat îmbrăcat în negru, însoțit de directorul închisorei. Avea o înfățișare tristă a unui funcționar veichi. Ținea în mână un sul de hârtii și mi-a zis:

— Domnule, sunt portărel pe lângă Curtea de Jurați din Sofia. Am onoarea a vă aduce o înștiințare din partea domnului procor[or] general.

Mi-am venit în fire și am zis:

— Domnul procoror general mi-a cerut cu nespusă isistență capul. Mare onoare pentru mine că binevoiește să-mi scrie. Nădăjduiesc că moartea mea îi va face mare plăcere, căci mi-ar fi greu să-mi închipui că a cerut-o cu așa ardoare dacă îi era indeferendă. Citiți, domnule!

Începu să citească un text lung. Era respingerea recursului meu.

— Sentința va fi executată astăzi în Piața Mare... Fără a ridica ochii după hârtie a adăogat după ce sfârși: Plecăm la 9½. Domnul meu, veți avea marea bunătate să mă urmăriți?

Directorul vorbea cu preotul, iar el se uita fix pe hârtie. Eu priveam ușa care rămăsese întredeschisă... Ah, ticăloșii, patru jandarmi în sală.

— Când vei voi, i-am răspuns.

M-a salutat zicându-mi:

— Voi avea onoarea să vă revăd peste patruzeci și cinci de minute.

Apoi m-au lăsat singur.

Un mijloc pentru a fugi, Doamne! Un mijloc! Trebuie să fug! Trebuie! Îndată! Pe ușă, pe fereastră, prin tavan!, chiar dacă ar trebui să las din carne pe unde voi trece. O nebunie! Blestem! Luni întregi ar trebui să străpung acest zid cu unelte zdravene, și eu nu aveam nici un cui, nici măcar un ceas timp!

Iată-mă transferat după cum zice procesul-verbal. Dar drumul făcut trebuie și merită povestit.

Era ceasul 9½ și pașii portărelului și însoțitorii lui se apropiau. A deschis ușa și mi s-a înfățișat din nou, zicându-mi:

— D-le, vă aștept.

Vai! El și alții!

M-am sculat, am făcut un pas, îmi părea că n-am să pot să fac și pe al doilea, atât de greu mi-era capul și atât de slabe

mi-era picioarele. Totuși m-am recules și am continuat mersul cu o înfățișare destul de sigură.

Înainte de a ieși din celulă, i-am aruncat o ultimă privire. Îmi iubeam celula. Și apoi am lăsat-o goală și deschisă, ceea ce dă unei celule o înfățișare ciudată. De altminteri nu va rămâne așa mult goală.

— Astă-seară va veni unul nou, ziceau temnicerii, un osândit pe care Curtea cu Juraţi ni-l va trimete.

Când să cotim coridorul, preotul veni și el. La ieșirea din temniță, directorul mi-a strâns mâna cu afecțiune și a întărit escorta încă cu patru soldați. În fața ușii de la infermelie, un bătrân pe moarte mi-a strigat „La revedere!"

Am fost transportat, sau mai bine zis escortat până în piața mare. Mi s-a pus un nour pe ochi. Nu știam unde mă găsesc. Nu simțeam nimic. Vedeam o mulțime de lume adunată în locul executării mele, mă uitam peste lume. Căutam pe cineva, și nu știam pe cine.

S-a apropiat preotul iarăși de mine și mi-a zis:

— Fiul meu, crezi în Dumnezău?

— Da, părinte, i-am răspuns.

— Crezi în sfânta biserică și în sfânta liturghie?

— Cu dragă inimă, taică părinte, i-am răspuns.

— Fiule, ai inimă de a te îndoi.

Atunci a început a vorbi. A vorbit mult timp, a spus o mulțime de cuvinte și m-a privit pentru prima dată de la începutul cuvântării, întrebându-mă:

— Ei bine?...

Îl ascultasem cu aviditate la începutul cuvântării, apoi cu atenție, apoi cu devotament. M-am ridicat și eu.

— Părinte, i-am răspuns, lăsați-mă singur, vă rog.

M-a întrebat:

— Când să mă întorc?

Atunci a ieșit dând din cap, ca și cum și-ar fi zis sie însuși: Un necredincios.

N, n-am căzut așa de jos, nu sunt un necredincios și Dumnezeu mi-e martor că am credință în el. Dar ce mi-a zis acest bătrân? Nimic ca să simț, nimic ca să mă înduioșeze, nimic să plâng, nimic smuls din sufletul lui, nimic din inima lui ca să mă pătrunză. Dimpotrivă, un nu știu ce vag neaccentuat, comun, pentru toți, un nu știu ce umflat, șters unde ar fi trebuit să fie adâncime, șters unde ar fi trebuit să fie simplu, un fel de cuvântare sentimentală sau elegie teologică. Și cum să fie altfel? Acesta doar e preotul oficial al închisorei. Rolul lui e de a mângâia și de a îmbia, că din această trăiește el. Ocnașii și pedepsiții la moarte sunt pentru o cuvântare ca a lui. Îi confensează și-i îngrijește pentru că aceea e datoria lui. A îmbătrânit ducând oamenii la moarte. De mult timp el e obișnuit cu lucrul de care se înfioară alții. Părul lui, deși alb, nu se ridică în sus, locul executărilor sunt lucruri comune pentru el. E scârbit. Probabil își are carnetul lui: cutare pagină a osândiților la muncă silnică, cutare condamnați la moarte. Este înștiințat din ajun că are să consoleze pe unul a doua zi la ora cutare.

Din mijlocul mulțimii adunate în locul executării, am observat, macar că ochii nu-mi vedea departe, cum vreo câteva persoane grăbește, face drum prin mulțime și se apropie de mine, cu frunțile ude de nădușală. Persoanele erau trei civili și doi militari, ofițeri. Unul dintre civili era fostul meu comandant de companie, și unul din militari era fostul meu comandant de batalion din cel din urmă servici al militării mele. Cu mine nu a vorbit, dar cu preotul a vorbit ceilalți trei necunoscuți, iar cei cunoscuți a vorbit cu șeful executării, și imediat am fost escortat din nou la închisoare.

Odată cu plecarea mea din piața mare, a plecat și poporul adunat, unii bârfind de mânie pentru amânarea mea, alții foarte veseli, râzând, de ce, nu știu, și s-au împrăștiat. Ce s-a făcut cu cele cinci persoane, două cunoscute și trei necunoscute, nu știu, nici nu i-am mai văzut.

A doua zi de dimineață, am fost salutat respectuos de directorul închisorei, de temniceri, de ușieri, de tot personalul aproape. Mi s-a dat mâncare bună, toate efectele și banii luați în timpul arestării de la mine. Nimeni nu-mi spunea că sunt scăpat, dar eu aveam o nădejde aproape sigură că am să scap.

După un ceas de conversație, în capul coridorului a venit un băiat tânăr, care a anunțat că e gata. Mi s-a strâns mâna de toți cei de față dimpreună cu directorul, spunându-mi că s-a făcut o greșeală cu arestarea și condamnarea mea și să scuz și iert pe cei neîndrept, iar cât privește închisoarea cu oamenii ei, și-au făcut numai datoria față de mine.

Acompaniat de directorul închisorei până la poarta închisorei, am văzut o trăsură trasă de doi cai buni așteptând lângă poartă. A fost pentru mine, să mă ducă la gară. Am plecat, luându-mi adio de la director, care, cu un surâs pe buze, îmi zicea cu glas dulce „La revedere, domnul meu" în limba română.

Am ajuns acasă astăzi două zile și, simțindu-mă cam bolnav, n-am plecat spre realizarea planului meu. Ajuns în sat, am auzit zvonuri că bolșeviștii au luat cu război capitala Moldovei, Iași, și că bolșeviștii ar fi concentrat o sumă de 5 milioane și 500 de mii de armată și ar fi ajutați de rasa galbenă. Venirea României în Cadrilater, spun bulgarii refugiați din satele Dobrogei veichi, dizertorii români și bulgari refugiați din Cadrilater, că nu se crede că are să vie românii, din cauză că cei veniți, de pildă, zice că ar fi venit jandarmii români pentru administrație și nu i-a primit nici o primărie bulgară din Cadrilater și românii s-au dus înapoi. Și că un oarecare general englez ar fi zis că să nu se primească administrație română în Cadrilater. Cei mulți astăzi tot duc o frică mare că va veni România și trec care cu grâu în Bulgaria și le depozitează pe la neamurile lor din satele vecine frontierei.

Astăzi am avut o întâlnire cu (2) doi români, unul din plasa Sibiului, comuna Sighiel[1], anume Ion Cândea, și unul* din Plasa Năműăiești, jud. Muscel, comuna Dragoslavele. Acești oameni trăiesc în Bulgaria încă de înaintea Războiului Balcanic cu 10-15 ani și mi-au povestit oamenii următoarele momente trecute:

Când a trecut armata bulgară peste frontiera română în anul 1916, ei erau în satul lor, numit Cojaolar[2], în plasa Curt-bunar. Cel dintâi a avut (500) de oi și 300 de băniți de grâu, mai multe sute de kilograme de lână și mai multe butoaie cu brânză, nenumărate tinechele de brânză tilimea și alte multe, ca la casa omului gospodar. Cel de-al doilea avea 150 de oi și mai multe sau mai puține capre.

Venită armata bulgară, populațiunea din sat i-a pârât armatei bulgare că sunt spioni, și armata s-a dus să-i caute și să-i omoare. Ei au fugit în pădure și de acolo la Curt-bunar, spre a cere mila a acelor de acolo. Și i-au jefuit de bani, spunându-le să meargă la casele lor și să nu aibă nici o grijă. Când s-a dus în sat la casele lor, nu a mai găsit nimic, decât numai pereții și zidurile caselor goale. Au fost jefuiți de vite, lână, brânză, lapte, piei de oaie, sare, făină, și chiar de geamurile de la fereastră și ușile caselor.

Zărindu-i bulgarii civili prin sat, i-au luat și arestat, căci nu le luaseră găinile, fiind ziua și neputând a le prinde. Arestați fiind, a fost înfricoșați și îngroziți cu moartea și ei au dat cel din urmă ban și au scăpat făgăduind că are să servească pe un bulgar un an de zile amândoi fără a-i cere un ban.

1. Sibiel.

* Acesta se cheamă Niculae Tulpan și este anchetarea reclamației lui și a lui Ion Cândea la instrucție. [N.a. – completare cu creion albastru pe marginea manuscrisului: fie este o adăugire târzie, fie scrisul unei alte persoane (n.ed).]

2. Cogeaolar, astăzi Popgruev, jud. Dobrici.

(3) / acesta se chiamă Nicolae Tulpan
și este ancheta reclamatei-lui nr a
lui Ion Cândea la instrucție.

Astăzi am avut o întâlnire cu (2) doi Români unul din Plasa Sibiului comuna Sighiel anume Ion Cândea și unul din Plasa Năsăești jud. Muscel comuna Dragoslavele. Acești oameni trăesc în Bulgaria încă de înaintea Războiului Balcanic cu 10-15 ani și mi-au povestit oameni următoarele momente trecute.

Când a trecut armata bulgară peste frontiera Română în anul 1916, ei i-au în satul lor numit **Cojaolar în plasa Curt-bunar.** Cel dintâi a avut (500) de oi și 300 de bănițe de grâu mai multe sute de chilograme de lână și mai multe butoie cu brânză, nenumărate Tinechele de brânză tilimea și alte multe ca la casa omului Gospodar. Cel de al doilea avea 150 de oi și mai multe sau mai puține capre. Venită armata bulgară, populațiunea din sat, [illegible] părât armatei bulgare că sunt spioni, și armata s'a dus să'i caute și să'i omóre. Ei au fugit în pădure și de acolo la Curt bunar spre a cere mila

[illegible]

găsit nimic de cât numai pereți și zidurile caselor goale: Au fost jefuiți de vite, lână, brânză, lapte, pei ole oie, sare, făină, și chiar de geamurile de la fereastră și ușile caselor. Tărănduri bulgari civili prin sat i-au luat și arestat, căci nu le luaseră gâinile fiind ziua și nepuțând a le prinde. Arestați fiind a fost înfiorați și îngroziți cu mórtea și ei au dat cel din urmă ban și au scăpat făgăduind că are să servească pe un bulgar un an de zile amândoi fără ai cere un ban.

Nici acolo nu a putut sta căci trecând coloane bulgare prin sat bulgari iarăși i-au părât și le-a spus la soldați că să'i ia cu dânșii și să'i omóre când ol va ajunge într-o pădure unde este o vale adâncă, înconjurată de canarale ole piatră mari Soldați i-au luat pe amândoi români și i-au dus la locul numit. Ajunși acolo în vale se afla o grădină de zarzavat, cultivată de un bulgar care a trăit în Romania doudeci de ani. Acest grădinar văzând pe acești soldați cu acești doi români și cunoscându-i fórte bine pe români, căci grădinarul în timpul acela locuia familiar în Coja-olar, a eșit înaintea soldaților și i-au rugat să'i

Nici acolo nu a putut sta, căci trecând coloane bulgare prin sat, bulgarii iară i-au pârât și le-a spus la soldați că să-i ia cu dânșii și să-i omoare când va ajunge într-o pădure unde este o vale adâncă, înconjorată de canarale de piatră mari. Soldații i-au luat pe amândoi românii și i-au dus la locul numit.

Ajunși acolo, în vale se afla o grădină de zarzavat cultivată de un bulgar care a trăit în România douzeci de ani. Acest grădinar, văzând pe acești soldați cu acești doi români și cunoscându-i foarte bine pe români, căci grădinarul în timpul acela locuia familiar în Coja-olar, a ieșit înaintea soldaților și i-a rugat să-i predea lui acești oameni, să nu-i omoare, căci ei a plătit birurile Bulgariei mai bine de douzeci de ani. Soldații au predat pe acești nenorociți grădinarului și au plecat.

De nenumărate ori au fost căutați în casele lor noaptea că să-i omoare și au trăit trei luni de zile în chinuri, ziua muncind ca robi pe la unul și altul, și noaptea fugiți, ascunși prin păduri și desișuri, muritori de foame și jefuiți până la piele chiar și de primenelile lor ca cămăși, pantaloni și altele.

20 II nou stil / 7 II stil veichi fevruarie

DE VREO LUNĂ DE ZILE ZAC BOLNAV DE MOARTE, suferind de o boală lăuntrică, și în cele din urmă sufăr foarte mult de o durere cumplită de ureichi.

Înainte cu (15) cincisprezece zile a căzut o zăpadă de un metru și pe alocuri aproape doi metri, dar acum de vreo 4-5 zile s-a topit și s-a golit câmpul, formându-se un noroi nemaipomenit. Nu am putut să-mi îndeplinesc hotărârea de a pleca în România din cauza boalei ce am suferit și sufer încă de ureichi, dar, cu toată suferința, mâine-dimineață am să plec la Dobrici, zis Pazargic.

Zilele trecute era să mă duc la Varna, dar am auzit că nu există doctor bulgar, și, chiar dacă ar fi, nu dispune de nici

un fel de medicamente. Al doilea, trenul (căci pe jos nu e chip a mă duce la Varna) nu circulă din cauza lipsei de cărbuni. Am avut ocazie să vorbesc cu doi oameni (bulgari) care veneau de la Varna și treceau prin satul nostru, și mi-a spus că a plecat marți de la Varna și au ajuns luni la Vălci-dol, cale de 47-48 de kilometri. S-au suit în tren de la Varna și după ce a trecut o stanție, la a doua stanție a oprit și s-a întors locomotiva pentru cărbuni la Varna și au așteptat 2-3 zile și a luat-o pe jos toți pasagerii, văzând că nu mai are nici un folos de tren. Alții spun că trenul în interiorul Bulgariei se oprește pe linie oriunde ar fi, până își capătă din nou forța aburului. Un fel de Doamne păzește!

Mai zilele trecute am ieșit încet-încet până la cafenea și locuitorii bulgari erau foarte siguri că de la 15 noul stil a lunii februarie și până la 18 ale lunii, bulgarii are să ocupe Dobrogea până la linia Copadin, în Dobrogea României, și că Bulgaria ar fi mobilizat cont[ingentele]. 1913, 1914, 1915 pentru ocuparea Dobrogei. Alți bulgari spuneau că administrația română din Cadrilater ar fi dat ordin ca din fiecare primărie să ia câte 100 de căruțe pentru a-și încărca bagajele și a se retrage din Dobrogea, că Anglia ar fi dat Bulgariei linia dinspre granița turcă Enos–Midia, dinspre granița greacă, orașele Seres, Drama și Cavala, iar Macedonia are să o administreze englezii cincisprezece ani, de asemenea și Dobrogea, de la nordul liniei Copadin, după care termen va rămâne autonomii.

Am ascultat și am râs în sine de ei, zicând către populațiunea din cafenea:

— Dacă Bulgaria a mobilizat, noi nu suntem în Bulgaria? Noi nu avem în sat oameni care fac parte din contingentele mobilizate? De ce nu avem nici un ordin?

Ei au tăcut, dar a venit un alt bulgar fugit din Cadrilater și acela spunea că românii din Cadrilater fuge în România,

că bolșevicii ruși au luat orașul român Galați[1] și că ar fi trecut și la Tulcea.

Alt bulgar, tot fugit din Cadrilater, a spus că aliații au început a se certa, și chiar ar fi avut intidenți[2] (lovituri) sârbi și greci pentru stăpânirea orașului din Macedonia Bitolia, zis și Mănăstir, și că italienii ar fi bombardat Salonicul, și că turcii ar fi făcut un măcel groaznic în Armenia, și că indienii s-ar fi răsculat contra englezilor, și că englezii se retrag din Bulgaria către India și alte multe de felul acesta.

Eu iar am zis că nu trebuie să ne bucurăm de astfel de noutăți, că până le va veni vremea la acei mari, ca Anglia, să slăbească, nouă, la acești mici popoare, ne iese sufletul.

În timpul acesta vine în cafenea doi măcelari de la Varna. Bulgarii îi întreabă de noutăți. Ei erau unul armean și unul bulgar. Au început a spune la întrebarea că englezii fuge din Bulgaria? Ei au spus: englezii depozitează în toată ziua cantități mari de făină calitatea fină (0) și că în partea de sud-apus a Bulgariei a ajuns o dublă* de grâu până la 200 lei bulgărești și că mai multe sate bulgare s-ar fi răsculat ca revoluționari de foame, că ar fi nimicit mai mulți soldați bulgari și un ofițer și că contingentele tinere bulgare nedemobilizate (activii) s-ar fi dus în partea locului cu mitraliere,

1. Aceste zvonuri sunt ecoul luptelor purtate, în ianuarie 1918, între trupele române și unități bolșevizate ale armatelor ruse de pe frontul din Moldova. Cele mai sângeroase lupte s-au dat la Galați, unde câteva divizii rusești au încercat să se sustragă dezarmării, condiție pusă de autoritățile române pentru a le permite retragerea peste Prut. Înfrângerea suferită i-a convins pe rușii rămași în zonă să nu mai lupte, ci să accepte cererea autorităților române de a depune armele și a fi transportați în Rusia (Glenn E. Torrey, *Armata revoluționară rusă și România. 1917*, Editura Militară, București, 2005, pp. 100–103).

2. Intendenți.

* Dublă: 15 kilogr. de grâu (n.a.).

bombe și arme. Toți bulgarii din cafenea a rămas pe gânduri. Eu am ieșit afară și m-am dus acasă, simțindu-mă mai greu bolnav.

Astăzi a venit fugit un bulgar din Cadrilater și a spus că a fugit că a auzit că românii are să-i adune ca militari și să-i ducă contra bolșevicilor rusești.

AH, RĂU ESTE PRIN STRĂINI CA DĂSCULȚ PRIN MĂRĂCINI! Am fost și sunt bolnav greu. Cât e ziua și noaptea de mare nu vine nimeni să-mi dea vizită sau să vadă dacă sunt mort sau viu. Cel ce va mai face ca mine ca mine să se chinuiască. Stau și mă mir, mă înspăimânt singur de mine! Cum? În România având tată, mamă, frați, surori, neamuri și prieteni, fiind de națiune român, nu am stat și răbdat să-mi fac serviciul către stat, și în Bulgaria, neavând nici mamă, nici tată, nici neamuri și neînțelegând nici limba, am făcut servici și pe câmpul de luptă patru ani. A fost un blestem ceresc sau părintesc cred, și sunt sigur că până nu am fost blestemat nu am putut ajunge pe căile acestea sterpe. Dar... bun e Dumnezeu.

Casa părintească a lui Nicolae Șucu din Mățău (foto: Eduard Matei).

Ciobani în Bulgaria, începutul sec. XX.

Turtucaia. La cișmea. 1913.

La piață
la Rusciuk
pe la 1900.

Familie de bulgari pe la 1900.

Familie de bulgari. 1917.

Țarul Ferdinand pozând cu un cioban, pe la 1910.

Localnici din Turtucaia. 1913.

Cafenea la Dobrici. 1913.

Cârciumă din Bulgaria, cu orchestră, pe la 1900.

Sofia, Bd Maria Luiza
la începutul sec. XX.

Soldați bulgari
în Lozengrad. 1912.

Soldați bulgari
răniți în luptele cu turcii
citesc vești din țară. 1912.

Poziții bulgare lângă Çatalca, nov. 1912.

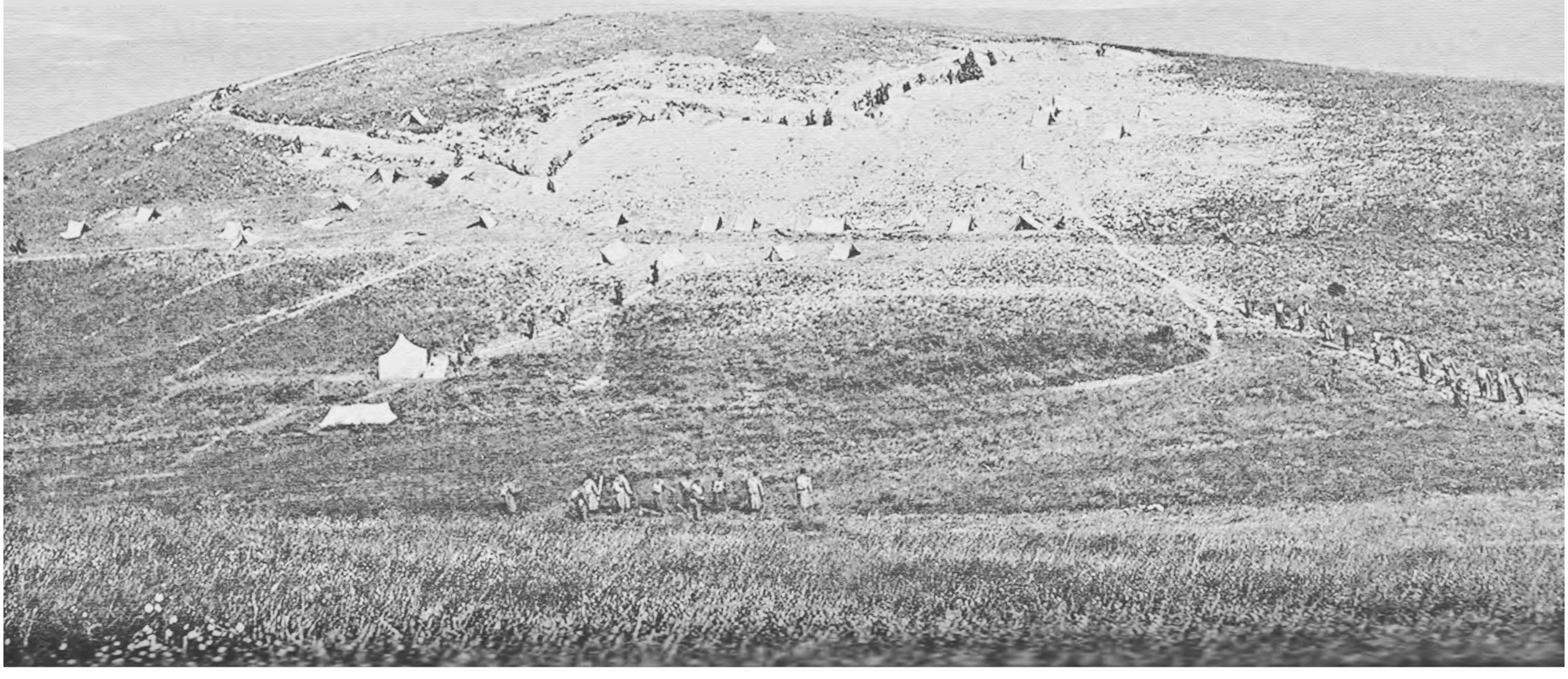

Infanteriști bulgari în linie de tragere. Çatalca, 1912.

Adrianopol, 1913.

Soldați bulgari la asediul Adrianopolului, 1913.

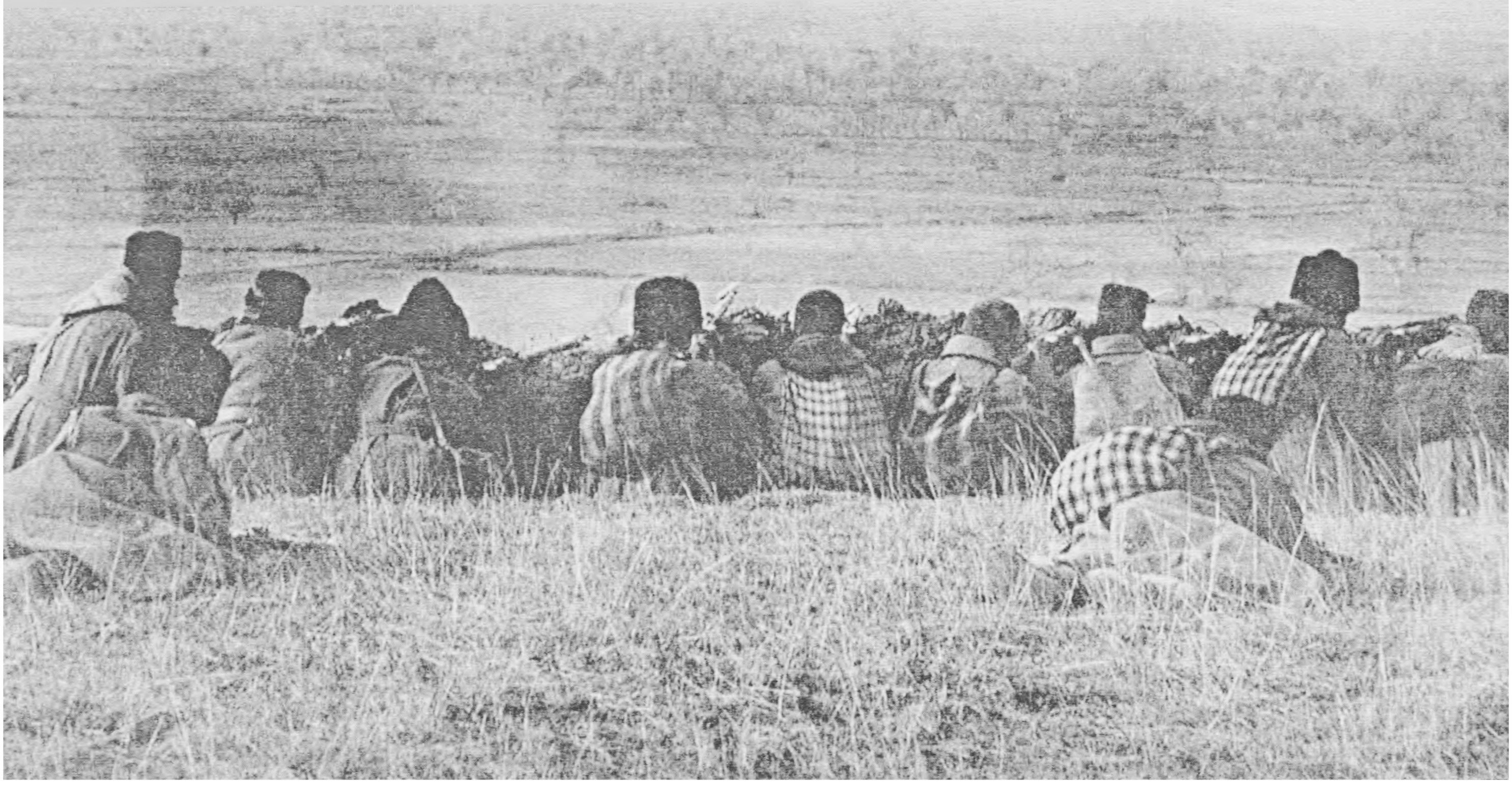

Războiul Româno-bulgar - Guerre Roumain-Bulgar - Rumänisch-Bulgarischer Krieg.

3 Julie 1913

Trecerea Dunărei spre Silistra.

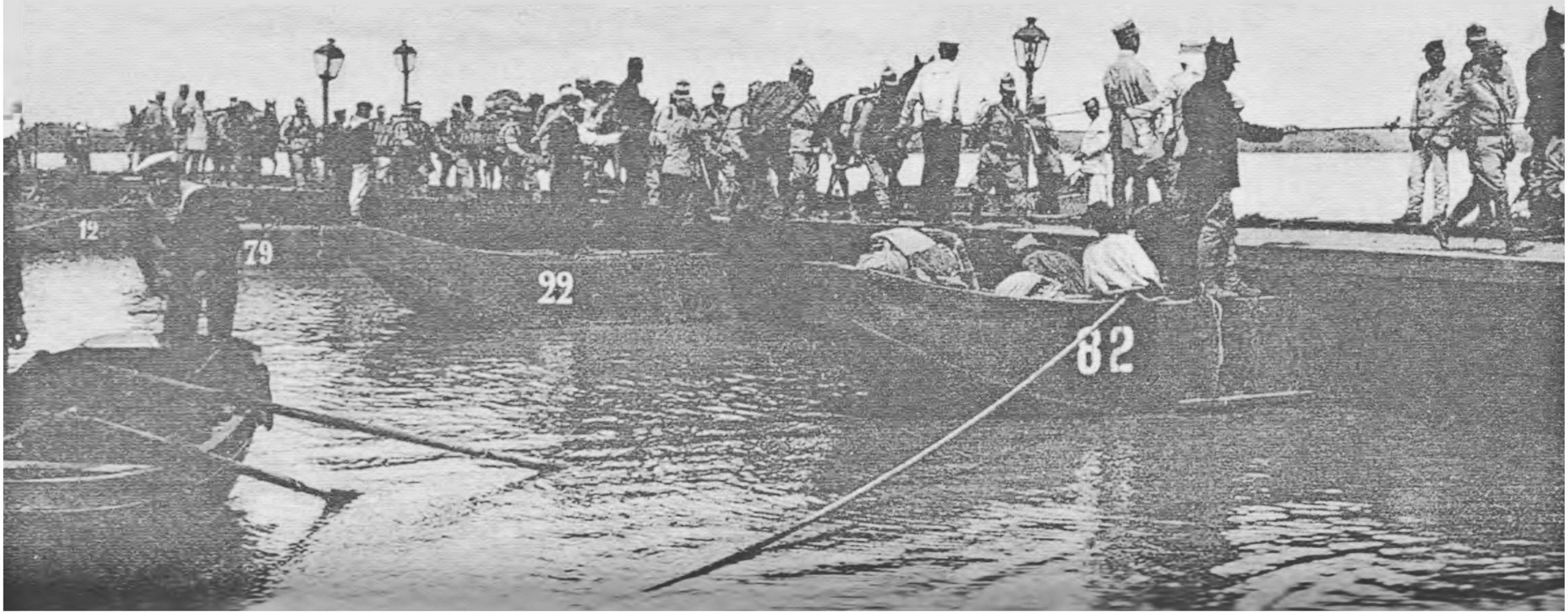

1913. - **Armata română în Bulgaria** (22) : *Prizonieri bulgari.*

Momentul 1913 în cărți poștale românești.

Vedere din Turtucaia.

România Nouă.

Silistra Vedere din Port

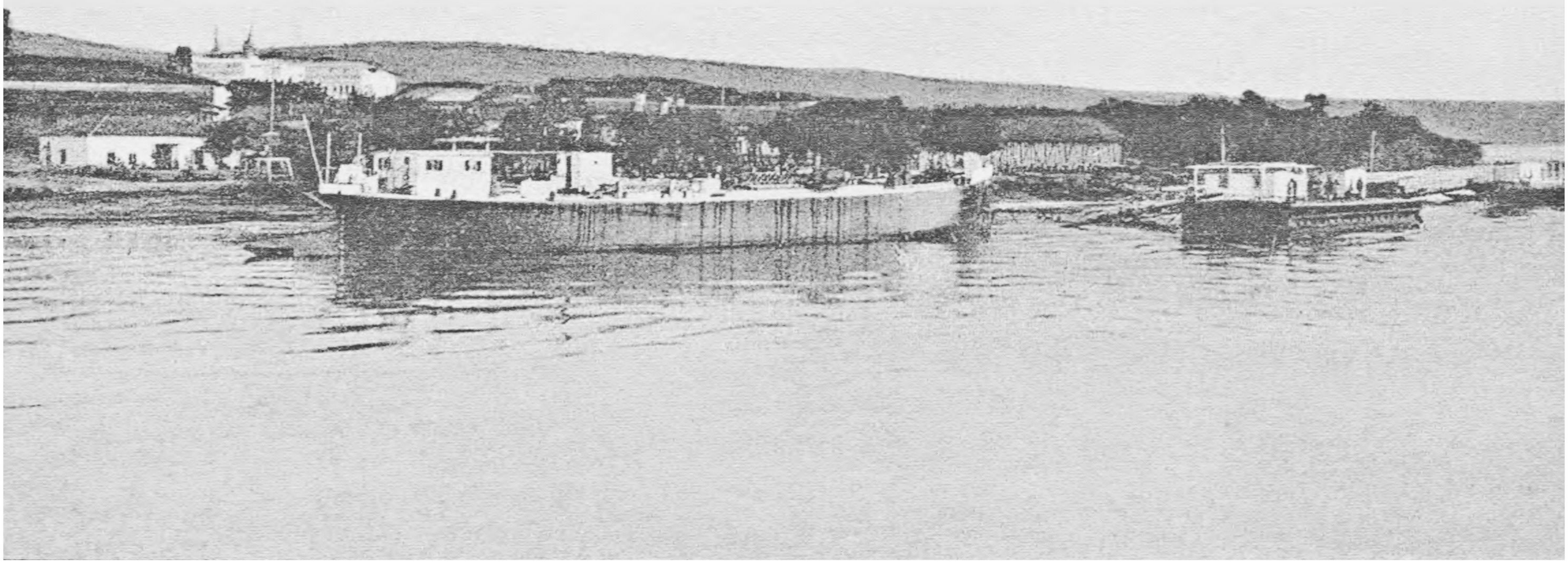

Lt.-col. Boris Drangov le vorbește soldaților săi. Frontul din Macedonia. 1915.

Comandamentul Diviziei XI.
Frontul din Macedonia. 1916.

În fața curții marțiale.

Gen. Pantelei Kiselov (centru).

Plecarea trupelor bulgare pe frontul românesc. Septembrie 1916.

Poziții bulgare de artilerie grea la Turtucaia. 1916.

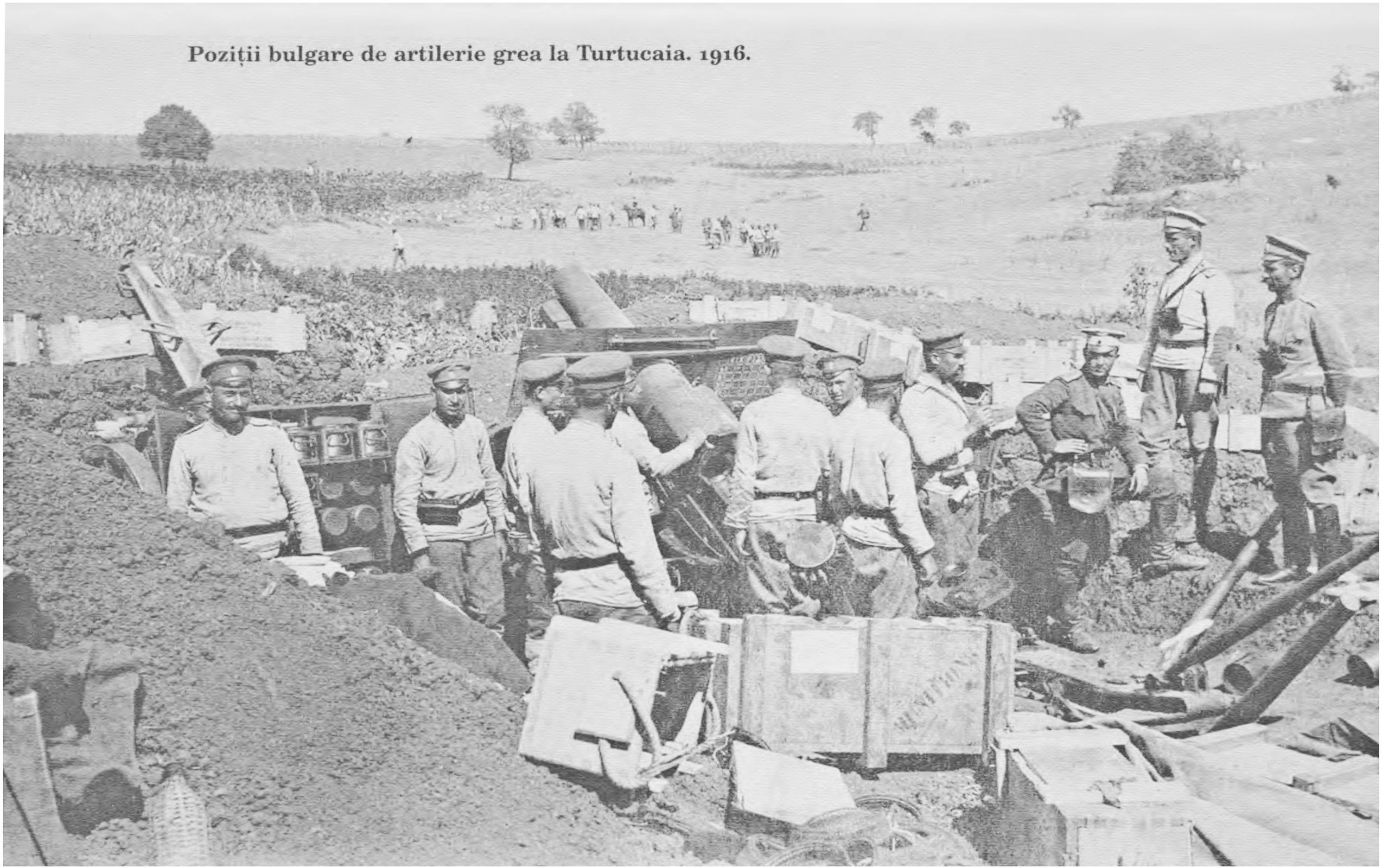

Prizonieri români. Turtucaia, septembrie 1916.

Soldați români uciși pe malul Dunării în retragerea de la Turtucaia. 1916.

Civili bulgari victime ale trupelor române în retragere într-un sat de lânga Silistra. 1916.

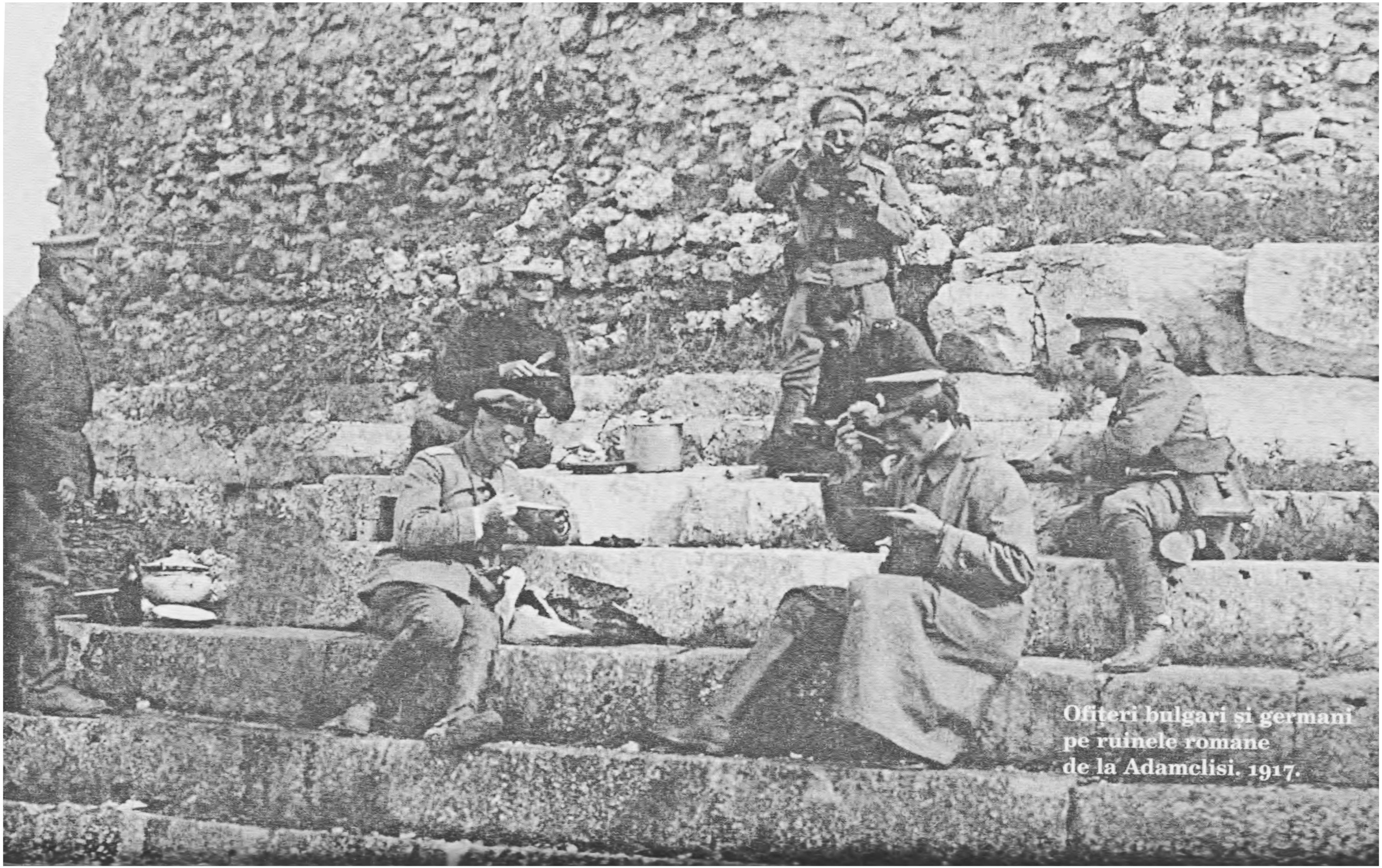

Ofiteri bulgari si germani
pe ruinele romane
de la Adamclisi. 1917.

Patrulă bulgară pe canalele Deltei Dunării. 1917.

Soldat român și etnici turci, într-un sat din Cadrilater. 1913.

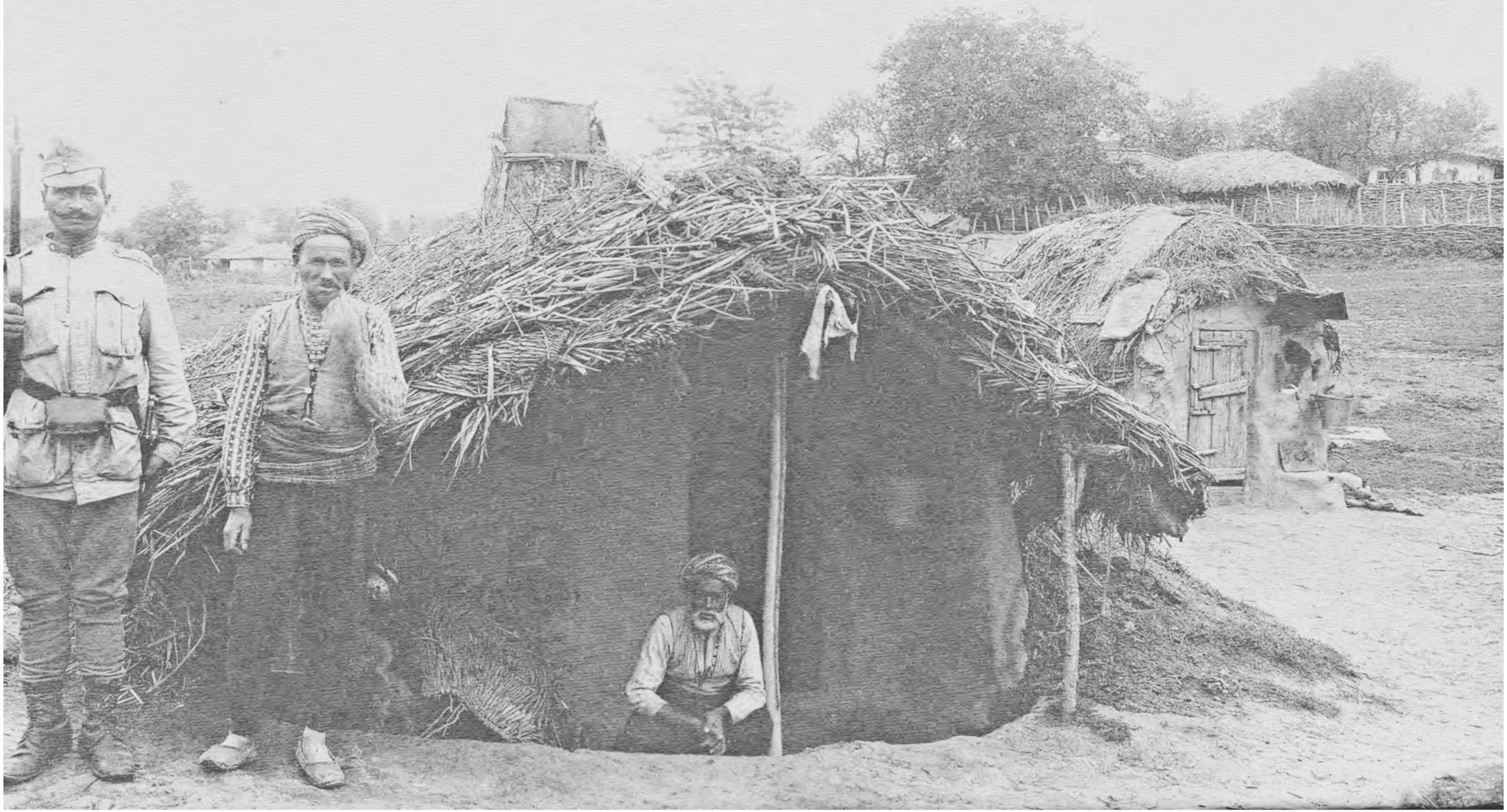

HARTA

DOBROGI

SCARA 1.600 000

Au mai apărut:

MARCEL FONTAINE
Jurnal de război:
Misiune în România
Noiembrie 1916–aprilie 1918

VASILE TH. CANCICOV
Jurnal din vremea ocupației:
Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României
(2 vol., 1916–1917, 1917–1918)

ETHEL GREENING PANTAZZI
România în lumini și umbre
(1909 – 1919)

G. TOPÎRCEANU
Memorii de război:
Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina

CONTELE DE SAINT-AULAIRE
Însemnările unui diplomat de altădată: În România, 1916 – 1920

MARIAN VOICU
Tezaurul României de la Moscova:
Inventarul unei istorii de o sută de ani

Coperta 1: Șezătoare la Dobromir (jud. Constanța), la începutul sec. XX
Coperta 3: Hartă a Dobrogei din 1916.

ISBN 978-973-50-5422-9